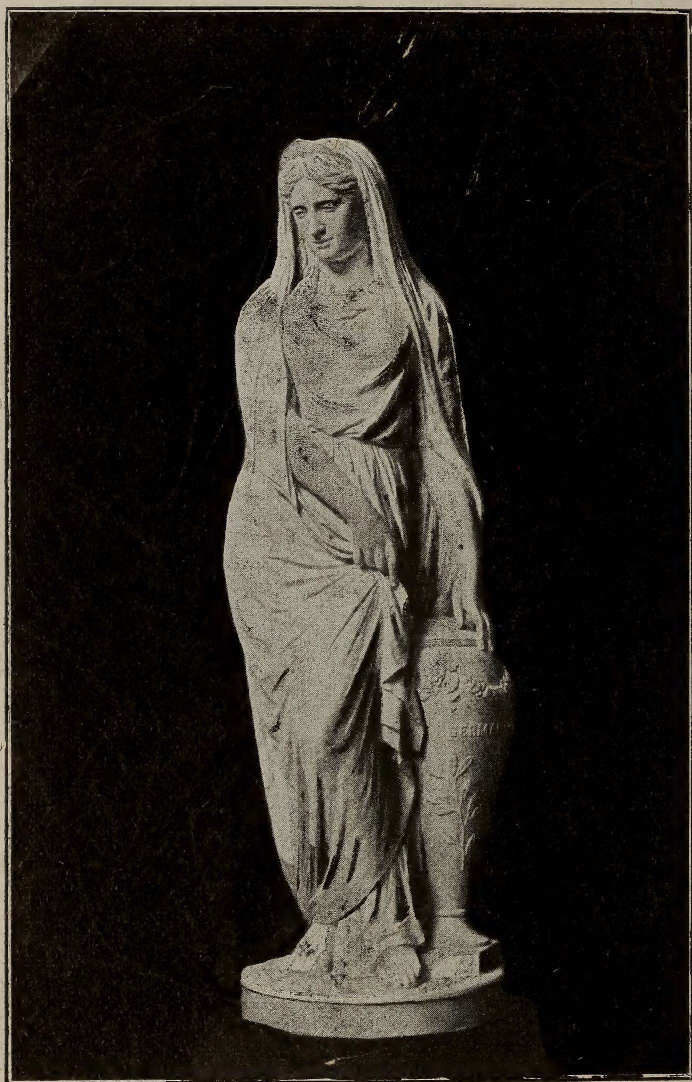

Julia Agrippina

Eesti kunstniku A. Weizenberg'i walmistatud kuju

Kiired

II.

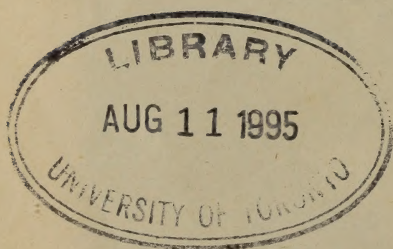
Ehitagem Eesti koda,
Edendagem Eesti tööd!

Toimetanud **G. S.**

Jurjewis — Tartus.
„**Kirjanduse sõprade**“ kirjastus.
1901.

Дозволено Цензурою. — Юрьевъ, 2. ноября 1901 г.

T. Kukk'e trükk, Jurjewis.

Sisukord.

Lydia Michelson

Lehekene Koidula wiieteiſtkümnenda ſurma-aasta mälestuſeks.

Käesolewa 1901 aasta heinakuu 30 päewal ſai wiisteiſtkümmend aastat ſelleſt täis, kui Kroonlinna kalju ſaarel „musta mure muljutuſel" meie ſuurem iſamaa=laulik Koidula oma ſilmad igaweſele unele kinni pani ja ta külma maapõuue ſängitati, enne kui eeſtlaſed olekſiwad talle teadnudgi wiimaſt auustamiſt üles näidata. Katkes keel iſamaa=kandlel, Eesti luulehiies waikis ööpiku laul . . .

Aga ehk kandle keel küll katkenud, ööpiku hääl waikinud, kõlab ja helab weel edasi akkord meie kõrwus neist iluhelidest. Missugune suurepäraline kokkukõla on neil helidel, mis sügawasti südamesse tungiwad, sest et nad südamest, puhtast südamest tulnud on! Neist helidest kajab wägew põhjustoon wälja: i s a m a a. Ja niikaua kui Eestis weel isamaa-sõpru, truuid poegi ja tütreid on, elab Koidula mälestus nende hinges edasi. Kui ka taewa tuuled tugewasti tuhisewad ja marulaened kurjasti mürisewad, jääb meile läbi tuule tuhina ja wete wuhina ometi helisema Koidula luule.

Eesti elu ärkamise kohinast on tõusnud Koidula luule ja kastepisaraid on tema kandle keeltel — ega laulik ilmaaegu nime kannud „Koidula.“ Sest Koidula sündis ja kaswas oludes, kus esimest korda wõimsalt jõusse astus küsimus, kas Eesti rahwal eluwõimu on edasi elada, kas ta on kõlbulik neid kohuseid aru saama ja täitma, mis tal iseenese ja oma rahwuse wastu kanda tuleb. Nagu wastuseks selle küsimuse pääle oli — rahwahariduse edenemine, pärismaade ostmine ja kirjanduse kaswamine. Rahwa rüpest tõusis järgesti mehi ja naisi üles, kelle rind täis lootust ja waimustust oli ning käsiwars walmis tõsisele tööle.

Kuid kes teab, kas Koidulast eluõhulise Eesti waimukewade enese ja tema tundeliku südame pääle waatamata meile sarnast isamaa-laulikut ometi oleks tõusnud, kui tema mitte Eesti waimuelu ärataja, ajakirjanduse looja, laulu arendaja, põllutöö edendaja — isa Jannseni tütar poleks olnud. Õige on, mis isa Jannsen „Ojamölbri“ eeskõnes kirjutab: „Armas Eestirahwas! Meie teame ju kõik: m i s w a n e m a d t e e w a d, s e d a l a p s e d n ä e w a d, ja n o o r e d l i n n u d l a u l a w a d w a n a d e j ä r e l e, olgu laul ilus ehk inetu.“

Koidula sündis Wändra kihelkonnas 12 detsembril 1843. Wändras oli sel ajal tema isa kantoriks ja säälse klaasi-wabriku pääl ühtlasi kooliõpetajaks. Ühes wabriku-lastega sai ka wäike Lydia, nagu Koidula ristinimi oli, wiie-aastaselt oma algusõpetust. Mõne aasta pärast asus isa Pärnu — jällegi kooliõpetaja ametisse. Arwatawasti neilt aegadelt on ka alamal seisew kaunis jutukene pärit, mis „Ojamölbri“ eeskõnes ära trükitud ja mida meie ka siia üles panemata ei taha jätta, kuigi see igaühele ju tuttaw peaks olema.

„Kui 1848 esimest „Sõnumetoojat“ ülesse pistsin, tuli „Ojamölbri“ kirjutaja kui 5-aastane lapsukene, kelle pää waewalt üle mu põlwe ulatas, oma titake süles, sagedasti mu kirjutuselaua äärde, küsides: „Isa, pai isa, kellele sa kirjutad?“ — „Ma kirjutan E e s t i r a h w a l e, mu

laps, nende rõõmuks ja õpetuseks," kostsin mina, „mine sa jälle ema juurde kanni tegema . . ." „Aga, isa, kui sina pisukeseks jääd ja mina suureks saan, kas lubad mind ka neile kirjutada ühe tillukese raamatu, isa, kas lubad?" — „Ja muidugi, mu laps, sina oled ju Eesti lapselaps, kes sulle seda siis keelab."— „Aga, isa, kas lõikad mulle sule ja lased oma tooli pääl istuda, kas lased?" — „No ja, ja! Mine nüüd, ema kutsub!" Sellega sain teda iga korb kaelast ära. „Jumala käes on küll kõik wõimalik," mõtlesin ma iseeneses, „aga sinul, lapsukene, on weel mitu tuult jala all."

Koolides walitses sel ajal Saksa keel ja meel — ja noor Lydia pidi nägema, et lugu enam nii ei olnud nagu Wändras. Üksnes wäheaawal suutis ta uute oludе ja seltsilistega kodu= neda. Wõis ka haiglane olek teiste lastega seltsimist keelata. Haiglasest olekust aga tähendatakse, et see mõnest küllest wai= muandeid arendab ja mõtlemist edendab. Üksildus ja igawus juhatas noort tütarlast loodusest huwitust otsima. Loodust armastas ta wäga ja waba aega saatis ta igal wõimalikul korral linnast wäljas looduse lahedas süles mööda. See oli seda hõlpsam, et koolimaja, tema kodu, linna ääres asus.

Teisest küllest huwitasiwad teda Eesti emakeelsed kirjad, mis ta isa käest lugeda sai. Wäikene oli aga Eesti kirjawara: pääle waimulikkude raamatute polnud peaaegu muud midagi saadawal. Ometi tõmbas Koidulat ju warakult nagu iseära= lik wõim emakeelelise waimuwara külge.

Kahekssateistkümne=aastaselt lõpetas Koidula Pärnus koolis käimise, ja et isale uusi sissetuleku=hallikaid awanes, otsus= tati wanema tütre Lydia kaswatust Tartus edasi jätkata. Läänemeremaadest laguneb nagu Schweitsist hulk kooliõpe= tajannasid laiali. Ka Lydia Jannsen näis end selle ameti pääle walmistawat. Aga ometi ei hakanud ta kooliõpetajan= naks, waid jäi isa abiliseks „Eesti Postimeest" wälja andma, kui isa Tartu asus ja „Pärnu Postimehe" asemele nimetatud nädalalehe asutas

Järgesti sai Koidula Tartus uut äratust ja uusi mõjudusi. Kui akademikus Wiedemann isa Jannseni pool käima hakkas, et Eesti keele ja eestlase waimuelu üle teateid koguda ja mõtteid wahetada, hakati peres emakeelele ja rahwuslusele ikka enam ja enam rõhku panema. Selge on see suur ülesanne ja töö, mis isa Jannseni perel Eesti uuemas wäljaarenemise (развитiе, Ent= wicklung) ajas olnud. Keiser Aleksandri II wabameelsed ja kained mõtted oliwad kõigel pool tunda ja laotasiwad esimest Eesti politilist lehte laialt loetawaks. Rahwa rohke osawõt=

mine aga tunnistas, et Eesti rahwas uuest oli ärganud ja haritud rahwaste hulka püüdma hakanud.

Esimene nähtus, kus Eesti waimujõud ühiselt kogunesiwad, oli priiuse-juubelipüha, esimene suur tänu-laulupidu Tartus a. 1869. See pidu oli kui wälgusähwatus ööpimeduses, kui esimene kewadine piksewihm, mis oraseb wõrsuma paneb. See tõi tänupisarad ärksamate eestlaste silma, kes siia nagu nõiawõimul igast maanurgast kokku woolasiwad, see sai waimustuse hallikaks, sest siin ärkas Eesti rahwusline eneseteadwus esimest korb, siin nägiwad üksikud isamaa-sõbrad, et nad mitte ihuüksi pole. „Ning külwajad läksiwad wälja . . ."

Suurt mõju on see laulupidu ka Koidula pääle awaldanud — ei olnud see ju tema tundeliku hinge juures teisiti wõimalikgi.

Isa Jannseni kodu oli nimelt siis, kui Jannsen Pärnust Tartusse oli kolinud ja siin „Eesti Postimeest" wälja andis — nagu Eesti elu süda. Ligidases läbikäimises „postipapa" perega oliwad kõik, kel Eesti edu südames seisis — nende hulgas näeme kõige päält noort tulist isamaalast C. R. Jakobsoni ja praegust „wanawara aidameest" Dr. J. Hurt'i. Tihti tuli siia ka akademikus Wiedemann wõõraks, samuti Dr. Kreutzwald, pääle selle hulk nooremaid; wahest käis siin suguwendi ka kaugemalt, nii ungarlane Hunfalvy, Soome muinasaja-uurija J. R. Aspelin, professorid Yrjö-Koskinen, J. Krohn jne. — ning mõtete wahetus iseäranis kahe wiimselt nimetatuga olla Koidula hingesse sügawad jäljed järele jätnud. Palju mõju oli ka Soome reisil, mis isa Jannsen tütre Lydia ja wanema poja Harryga 1871 a. ette wõttis. Sel ajal, 1862—1872 a. wahel, on Koidula oma paremad kirjatööd loonud ja „Eesti Postimehe" ilukirjanduslist osa toimetanud.

1873 a. astus Koidula Läti tohtri Michelsoniga abielusse. Sestsaadik jääb tema kirjandusline tegewus wähemaks. Perekunna mured tuliwad kanda. Pääle selle kurnas teda järgesti suurenew haigus — haiglane oli ta ju lapsepõlwest — ning rõhus kõige rohkem see asjaolu, et mees temast aru ei suutnud saada, nimelt isamaalistes asjades. Aga ometi kirjutas Koidula, niipalju kui aga wähe mahti oli, küll Kroonlinnas elades, küll paar aastat wäljamaal — Rheinijõel, Breslaus, Wiinis — wiibides, kuhu reisida tema mees oma hariduse täiendamiseks walitsuselt suure abiraha sai.

Koidula kirjanduslisel tegewusel on Eesti waimuelu kohta wäga suur tähtsus. Tema on Eestis sellele kirjanduse harule õieti aluse pannud, mida belletristikaks (kaunikirjanduseks) nimetatakse. Tema on Eesti nowella ja Eesti drama rajanud ning on Dr. Kreutzwaldi kõrwal Eesti luule-kandle wägewamini kõlisema pannud kui ükski teine.

Esimene „Koidula" kirjatöö „Kiwi rist" ilmus ju „Pärnu Postimehes" 1862 aastal. Sellesama aja ümber kirjutas ta ka oma kuulsa „Ojamöldri," mis 1864 aastal Tartus Laakmanni juures trükist wälja tuli. Räägitakse, et isa käsikirja ilma tütre teadmata trükki toimetanud, ja wõib siis wiimase imestust kujutadagi, kui see oma töö korraga raamatus enese ees nägi.

„Ojamölder ja tema minija" on esimene uudisjutt Eesti keeles, millel juba kunsti wäärtust omaks. Sest siin on juba tükikene tõsist Eesti elu meie silmade ette toodud. Jutt ei ole mitte ainult „õpetuseks ja ajawiiteks," waid temast saab seda waimlist lõbu maitsta, mida kunstitöö äratada suudab. Seda huwitawam on uudisjutt, et ta meile pildi Eesti oludest ja iseloomudest Prantsuse sõja ajal silma ette seab. Tähendatud ajajärku Eesti elus pole meil keegi jutuaines kujutada katsunud. Pääle „Ojamöldri" on Koidula weel palju ja palju teisigi juttusid ja jutukesi kirjutanud, nimelt „Eesti Postimehe" jututoas. Suurem jagu neist on aga ümbertehtused, kuigi wäga maitseliselt ja täitsa Eesti laadiliselt.

Edasi on Koidula meie näitemängu põhjendaja. Tema „Saaremaa onupoeg" on esimene trükitud näitemäng Eesti keeles. Küll on läinud aastasaja algul Eesti näitemängu katseid tehtud, aga need katsedgi oliwad Koidulani ammu unustusesse jäänud. Jaanipäewal 1870. a. kanti „Saaremaa onupoeg" suure rahwa hulga osawõtmisel esimest korda ette; Koidula ise mängis kaasa. Sellega oli Eesti näitemängule alus pandud. Mis nimetatud näidendisse puutub, siis on see Theodor Körneri järele ümber tehtud naljamäng, ja eestistus on nii hästi korda läinud, et Eesti keelne ümbertehtus Saksa algupärandist mõnes tükis ette käib (waata K. L. „Koidula," E. ü. S. A. Neljas leht). Ju seegi on tunnistuseks, et Koidula läbi ja läbi luuletaja oli. Eesti näitemängu jalale seadmine seisis Koidulal iseäranis südame pääl. Sellepärast ilmus „Saaremaa onupoja" järgi warsti tema sulest jälle üks näidend, seekord ju algupäraline: „Säärane Mulk ehk 100 wakka tangusoola." See on tublimatest toodetest Eesti näitekirjanduses, Eesti liha ja luu. Niisama tore, ehk weel tore-

damgi on „Maret ja Miina ehk kosjakased" (mille üle „Eesti Postimehes" omal ajal pikemat seletust anti, et Eesti rahwale näitemängu kohta silmi awada), kuid kahjuks pole see näidend trükis ilmunud. Rohkem näidendisi pole Koidula sulest leida.

Aga see, mis Koidula nime nagu kuldwiirtega ja koidujoontega on palistanud, see on tema l ü r i l i n e l u u l e. Tema on Eesti luulele otse uued hallikad awanud. Ta sirutas käe wälja üle Eesti mühawate metsade ja lokkawate luhtade, üle kaunide kinkude ja õitsewate orgude üle läigitsewa järwe-laene ja wirwendawa jõe-woo ja hüüdis: Waata, see on meie isamaa! Isamaa palet nägi ta kõiges Eesti looduses, kuulis tema häält tuule tuhinas ja wete wulinas ja kuulutas seda oma luuletustes. Eesti raske minewik ja uus koiduaeg oli aineks, millest ta oma kõige tundelikumad, põhjatu sügawad ja mõjurikkad laulud lõi, sümfonia, mille kugad ülendaw-wägewasti läbi südame weerewad ja liigutawat, ilutsema panewat tundmust järele jätawad. Tuletame meelde ainult: „Mu isamaa, nad olid matnud," „Su priiust olid matnud,", „Mu isamaa on minu arm," „Miks sa nutad lillekene?" jne. Pääle isamaa-laulude awaldawad ka teised Koidula luuletused kõrget luulelendu ja sügawaid tundmusi, nagu: „Ema süda." „Meil aiaäärne tänawas" ja palju teisa, mida meie nimetadagi ei tarwitse, sest et Koidula laulud sündsate wiisibe tõttu üle Eestimaa tuttawaks ja lauldawaks on saanud.

Suure hulga luuletusi on Koidula ajalehtedes, kalendrites ja mujal awaldanud.

Luulekogusid on ta kaks ilmutanud: „Wainu-lilled" 1865 ja „Emajõe ööpik" 1866.

Eelseiswad read tahawad ainult Koidula 15-ne-aastast surmapäewa mälestada ja Eesti rahwale tema wara närtsinud õit meelde tuletada. Sellepärast ärgu hakaku neid keegi nii wastu wõtma wõi arwustama, nagu oleks neil pääle selle otstarbe midagi muud tähendust. Nad tahawad hüüdjaks hääleks — kas kõrbes? — olla, et K o i d u l a (t ä i e l i n e) e l u l u g u k i r j u t a j a t o o t a b ja, pääasi, tema kirjatööd E e s t i r a h w a l e k ä t t e s a a d a w a k s peab tehtama.

Kuid neil seisab „seitse lukku" ees ja waht juures, kes hüüab: noli tangere!... Koidula awaldamata kirjatööde wäljaandmiseks on ju mitu korda sammusid tehtud, materjaligi trüki tarwis korraldatud, aga seni pole need sammud weel soowitawat tagajärge toonud.

Samuti nõuawad tema ju trükis ilmunud tööd kokkukorjamist ja ühises kogus wäljaandmist, liiatigi, et mõnda neist enam mingi hinna eest saada pole. Muidu jääb Eesti rahwale oma kirjanduse kallim kristall-soon kinni ja ummistanuks. Ning sellest on wäga kahju.

Eesti rahwas päästkem oma warandust, enne kui see hilja ei ole! Muretsegem selle eest, et Koidula waimusünnitused meile jäädawalt kaduma ei lähe!

G. S—s.*)

Nad kurtwad ilma otsani.

„Kes kahetseb sind nutuga,
Mu wäike, waene kodumaa,
Kui elumarus mühawas
Kord pead sina surema.

Kes tuleb sinu hauale,
Kes ehitab sind lillega,
Kes seab sull' risti kalmule —
Mu waene, waene rahwas sa?"

„Mind Emajõe laened siis
Küll saawad nutma waluga,
Ja koidukannid kenamad,
Mind kurtwad pisaratega.

Siis metsad pilwe poole tõest'
Ei tõsta latwu uhkuses,
Waid kurwalt kohisewad nad —
Lein kõigis Eesti hiiedes.

Ja ööpik, Eesti õitsilind —
Ta rõõmuhääled raugenud —
Kuis wõib weel hõisata ta suu,
Kui armas rahwas langenud!

Ja meelespea, sinilill,
Ei taha nemad õitseda,
Sest et neid Eesti õrnem neid
Ei tule enam noppima.

Ja Eesti nurm ja Eesti niit
Nad wilja siis ei kannagi,
Neil puudub hoolas harija —
Nad kurtwad ilma otsani."

O. Grossschmidt.

---

*) Koidula eluloo kirjelduse juures on tarwitatud ka „Kansanwalistus Seuran Kalenteris" 1867 a. ilmunud eluloolisi teateid.

Koidula luulest Soome keeles.

Soome keelde on Koidula töödest tõlgitud „Ojamölder" ja mitmed luuletused. Huwituseks paneme neist siia paar Soome keeli üles.

Ema süda.

Äidin sydän.

Maailmass' yks' on paikkanen,
Pyhäinen paikka rakkauden,
Tyys-sija onnen, kaiken sen,
Mi outoa maailmallen.

Tunnetko äidin sydäntä?
On hellä, luja, kestäwä!
Sun ilostasi ilon saa
Ja surussaisi lohduttaa.

Kun ihmisten saat tuntea
Katoawaista kiitosta,
Kun sua kaikki polkewat
Ja yksinäsi walitat:

Niin muista äidin sydäntä!
Wiel' yks' on paikka jälellä;
Woit itkeä jok' aikana
Uskolisella rinnalla.

Kallista monta kadotin
Sydäntä, joita kaipasin;
Muut aika kaikki palkitsi —
Ei ikään sydänt' äidini!

Koidulan wirolaisista runoelmistä
suomensi W ä i n ö.

Miks sa nutad, lillekene?
M i k s s' s ä i t k e t, k u k k a s e n i?

Miks s' sä itket, kukkaseni,
Kyyneliss' ui nuppusi?
Kuinka raskaan kaihon tuskaa
Tuntea sait sinäkin?

Eestimaako sulle myöskin
Kertoi, wai yö hiljaisa
Riemunajast' entisestä,
Kadonnesta onnesta?

Nosta päätäs', kukkaseni,
Walo wallan sai jo taas!
Aamun kultasäteet saapuu
Kuiwamaan sun itkuus.

Ja kun päiwä walkeutta
Luo yl' armaan synnyinmaan,
Oi kuin sitä kohti silloin
Kiitoswirret kaikuukaan!

Suomensi M. H(elenius).

Nooruse hümnus.

Rind, rõõmusta ja hõiska õnnel süda,
Et nooruspäike naeratab;
Toob elu küllalt tuska, muret, häda,
Kuid nüüd weel koit meil kumendab.
Hõiska ja rõõmusta priskuse wäes,
Süda — weel nooruse päewad on käes.

Meil toowad terwist õrnad taewa tuuled,
Meil laulab lahkelt künnilind;
Meil naeratawad hellad armuhuuled
Ja õnnes rinnal hingab rind.
Hõiska ja rõõmusta priskuse wäes,
Süda — weel nooruse päewad on käes.

Liig wara küll ju kaunim iga kaob
Ja kahwatab ning kortsub palg;
Rõõm wanaduse wilus warsi waob,
Ja — haual wiibib wäsin'd jalg...
Hõiska ja rõõmusta priskuse wäes,
Süda — weel nooruse päewad on käes.

Nüüd aga julgel meelel astkem sammu,
Siht seisab meil ju silma eel,
Ja ohwerdagem isamaale rammu
Ning jõudu, armu eluteel!
Hõiska siis süda, et priske weel palg,
Nooruse tuhinas kerkib weel jalg.

H. Pöögelmann.

„Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!“

Kirjutanud **G. Otsing.**

Mõned meie laulud, nagu: „Minge üles mägedele,“ „Mu isamaa armas,“ „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,“ — on ju nagu meie rahwa lihasse ja luusse kaswanud. Kündja läheb neid lauldes kündma, külwaja külwama, karjased lööritawad neid lindudega wõidu, neid kuuled niidult ja nurmelt ja mõnikord kajawad nad üsna kesk75 ajal öitseliste suust läbi uinuwa looduse.

Aga see wiimane nimetatud laul: „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!“ näib nagu iseäralise auustamise omale wõitnud olewat: teda ei laulda mitte ainult Eesti haljastes metsades wõi wiljakatel põldudel, waid ka tihtigi linnas suurte tumedate kiwimüüride wahel. Ja mitte ainult wäikestel pidudel wõi kontsertidel ei kõla ta mõne üksiku laulukoori poolt, waid ka waimustawatel laulupidudel ja suurtel rahwapühadel, kümnete kooride ja tuhandete osawõtjate poolt korraga.

Ta kõlab wäljaspool Eesti piirisidgi, kaugemal — lumistel Põhja-Wenemaa wõi Siberi wäljadel, samuti ka wiljakatel Lõuna-Wenemaa põldudel, tihti kõlab ta säälgi, kus ainult kolm — neli eestlast koos on. Küll ei õpetata seda laulu üleüldiselt koolides, ei sunni teda seadus laulma, kuid waewalt saab eestlast leida, kes teda mitte ei oskaks.

Teda wõib nüüd küll rahwalaulukski nimetada, aga niisugune rahwalaul, nagu Kalewipoja wõi mõned teised rahwa suust üles kirjutatud laulud, mis ju aastasadandete eest rahwa suu on loonud ja neid kõige raskematel orjaaegadelgi kui

oma kallimat warandust alal hoidnud, niisugune rahwalaul ei ole ta mitte. Ta on uuema aja sünnitus, isa Jannseni ümberpanek Soome rahwa hümnusest, ta on umbes samasugune töö nagu teisedgi Jannseni laulud.

Jannsen ise magab ju ammu maamullas, mõned ta lapsedgi on talle ju eluwäsimusest sinna järele läinud, mälestus Jannsenist ja tema korra nii tuntud tegewusest hakkab tasahiljukesi kaduma, kuid seda laulu lauldakse ikka weel edasi, ja peab ütlema — osalt weel suurema waimustusega kui esiotsa.

Küll on teda sadanded ja tuhanded korrad lauldud, aga ikka ei tüüta ta meid ära, ei jää wanaks, ei wahetata teda mõne uuema laulu wastu. Ta pole mitte korraliselt riimisgi! Nüüdsed uuema aja salmiloojad loowad palju paremate riimidega laulusid, kuid siisgi peetakse seda laulu ülemaks. Oleks ta wiisgi mõni suurem uuema aja kunstitöö oleks, lihtne wiisikene!

Mis aga siisgi seda laulu nii lugupeetawaks ja nagu pühaks teeb, et lauldes püsti tõustakse ehk mütsid pääst maha wõetakse, mis teda nii ilusaks, nii waimustawaks ja mõnikord pisarateni liigutawaks teeb — see on: need rahwa tundmused, mis ta selle laulu laulmisel tunneb.

See on wana laul, aga ometi sütitab ta igakord paljudes rindades uue waimustuse ja isamaa-armastuse tule põlema, ja see tuli leegib nii heledasti, nii sooja saatwalt ja elustawalt, et ta puudulise riimi täiesti kinni katab, et ta lihtsa wiisikese südamliseks, liigutawaks, wägewaks rahwa hingehääleks muudab.

Niiwiisi, wägewa hingehäälena, on see laul ju esimestel Eestirahwa wabaduse- ja tänu-laulupidudel kõlanud, niiwiisi kõlab ta ka sääl, kus teda kas wõi paljalt 3—4 eestlast laulmas on. Niiwiisi kõlades on see laul tihtigi noortele hingedele iseäralist läiget silmi, kiiremat põksumist põue ja õhetawat puna palgele toonud; niiwiisi on ta mõnikord ka tugewatele elus karastatud meestele pisarad palgele weeretanud.

Niisugusel korral ei ole see enam lihtne laulukene, wilets wiisikene, waid ta on wägew isamaaline kiituse-, tänu- ja palwe-laul. Niisugusel korral hakkab iga sõna sellest laulust nagu pikki lugusid rääkima; iga sõna saab nagu elawaks kujuks ja sünnitab uusi kujutusi Eesti minewikust ja olewikust. . . .

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
Kui kaunis oled sa!

Ju üks sõna: isamaa, toob suure, laia pildi meie waimusilmade ette. Meie näeme maad,

. . . . mis Peipsi rannalt
Käib Läänemere rannale

Ja Munamäelt, metsa wiirult,
Käib lahke Soome lahele, —
näeme oma isamaad Läänemere kalda pääl.
Ei leia mina ial tääl,
See suure, laia ilma pääl,
Mis mull' nii armas oleks ka,
Kui sa, mu isamaa.

Need read toowad palju uusi, suuremaid piltisid „suure, laia ilma päält" esile ja seawad esimese pildi nendega wõrdlemiseks. Siin — wäikene Läänemere kallas oma metsade, soode ja rabadega, sääl — terwed ilmamaad oma rikkalikkude looduseandidega. Siin — kuused ja kased ja terawa-okalised kadakad, sääl — seedrid ja palmid, toredad troopika-taimed wõi nõiduslikult kiirgawad jäämäed. Sääl — mirdid ja kaktused — siin kullerkupud ja orjawitsad, sääl — kulla ja hõbeda sooned, siin higi- ja werepisarad.

Kuid ei jõua wõõraste maade ilused meie meelt siisgi wõrgutada ja kodumaa kauniduse wastu külmaks teha, sest meie teame, et need toredad tropika-taimed päikese põletawate kiirte all närtsiwad, et need seedrid ja palmid wõõramaa tormide wäel peagi pilbasteks wõiwad puruneda.

Ja kui peaksgi koht leiduma, kus need taimed igawesti õitseksiwad, kus jäädaw kewade, alaline päikesepaiste, pilwita, sinine taewas oleks, ka säälgi tunneks meie ennast peagi õnnetu ja maha jäetud olewat, sest need lilled sääl aasal ja need haljendawad puud — need ei saaks meist aru, nagu meie neist aru ei saaks. Esiteks imestaks meie küll nende iluduse üle, kuid peagi tõuseks meil igatsus kodumaa järele.

Ka kulla ja hõbeda sooned ei suudaks meie koduma wäärtust wähendada. Sest ei ole kulla- ja hõbedamaad oma lastele õnnistuseks ja paradisiks olnud, waid rohkem hukatuseks, wandeks. Ära teenimata kullakuhjad ei ole rahwastele mitte õnne toonud, küll aga õnnetust ja rahutust, ihuliku ja waimlise elu lõtwust, kombelikku langemist, õiguse, auususe ja wendade äramüümist.

Üsna teistsugused on meile higi- ja werepisarad — need on tunnistuseks meie esiwanemate waimukindlusest ja waprusest. Need higipisarad jutustawad, kuidas siin maal tööd on tehtud, küll kirwega põlist metsa raiudes, küll adraninaga kannustikku särkides, küll kütist põletades, küll soosid kuiwatades, enne kui liiwane ja lahja maapind sääraseks on jõutud muuta, et laulda wõib:

Meil wiljakandjat mulda
On küllalt igal pool . . .

Need werepisarad jutustawad, kuidas siin selle waewaga haritud maa eest, esiwanemate usu ja wabaduse eest on söditud, „kui Lembit langes ja surnukehad maas oliwad hanges . . .“ Ja see maa ei ole meilt Soome rahwaste tundemärki, wintskust ja wastupidamise-wõimu mitte riisunud, waid on oma kareda põhjamaa kliimaga ja hädaohtudega ja raskustega meie waimu aina karastanud. Raske töö seda maad harides, kaua kestew wõitlus selle maa eest, ära kannatatud õnnetused — need on meie rahwa waimliselt selle maaga kokku kaswatanud. Meie esiwanemate luulewõim on selle maa ja ta looduse elawaks teinud ja elawate hingedega täitnud: metsad — metsawaimudega, haldjatega; jõed ja järwed — näkineidudega; aasad ja murud — murueide tütardega.

Sellepärast saamegi oma ümberseiswast loodusest aru, mõistame tema keelt. Metsakohinas kuuleme meie nagu waimude hääli ja waiksetel suwistel öödel näeme uduhõlmas nagu muruneidusid heljuma. Meie tunneme siin iga puud, kinku, lillekest, sest need on meie esiwanemate elu läbi pühitsetud, nende rõõmu ja walu tunnistajateks. See kink sääl jõekaldal, pajatab muinasjutt, on Uko eluase, see põline tamm, mõni wanaaegne sõjamälestus, need orjawitsa punased öied — Koiduneiu werepiisad.

Ja see waimlik ühendus ja need kaunid isamaalised laulud, mis meie hiljemad laulikud, teiste eesotsas Koidula, on loonud, need teewad selle maa meile armsaks, tõstawad ta iluduse kõrgeks ja täis tõsist waimustust laulame meie:

Ei leia mina ial sääl,
See suure, laia ilma pääl,
Mis mull' nii armas oleks ka
Kui sa, mu i s a m a a.

See oli pilt meie isamaast; terwe selle laulu teine salm on aga tänu- ja tõotuse- laul. Tänulaul selle eest, et

Sa oled mind ju sünnitan'd
Ja üles kaswatan'd,

mille eest

Sind tänan mina alati
Ja jään sull' truuks surmani,
Mull' kõige armsam oled sa,
Mu armas isamaa.

Aga paljud, wäga paljud pole sellele maale ja rahwale truuks jäänud!. . .

Kui palju ei ole eestlasi, kes niipea, kui nad paremale seisukohale jõudsiwad, oma rahwuse ja keele ära põlgasiwad ja mõne teise rahwa liikmeks saiwad! Kui palju ei ole endistel aegadel meie noorsugu teiste rahwaste sisse ära sulanud! Ja paljud

nendest on sääl kuulsate meestena tuntud. Saaks meie kõik priinimed läbi uurida, siis näeme peagi, et paljud nüüdsed „sakslased“ endised eestlased on. Meil on üksikuid näitusi küll ja küll käepärast, aga mis tagajärge oleks meil nende awaldamisest — see sünnitaks ainult paksu werd. Ning üleüldse ei ole aine, millest praegu räägime, ammugi mitte uus, waid igaühele wäga hästi tuttaw . . .

Kuid rõõmuga wõib iga tõsine isamaalane tähele panna, et Eesti asi edeneb, et paljud meie rahwa kõrgema haridusega mehed enam ei häbene eestlased olemast, Eesti keelt harimast ja teda rääkimast, oma rahwa kasuks, ta waimuwalgustuseks ja käekäigu parandamiseks töötamast. Ainult Eesti tütred on pääle mõne erandi eemalt seisnud ning edewalt ja kõrgilt päält waadanud. Aga ka nende tunnikene on löönud. Loomulik Eesti ühiselu wäljaarenemine käib oma rada ja paneb neile nõudeid ette, mille eest nad kõrwale põigata kasulikuks ei leia olewat — kujuneb haritud Eesti naesterahwas, mitte enam kui erandus, waid kui kindel klass. Nuuga wõiwad siis kõlada sõnad:

Sind tänan mina alati
Ja jään sull' truuks surmani!

Aga asjade ümberkujunemine pole weel lõpule jõudnud, ta ootab weel palju wirku töötegijad ja tarwitab kordaminemiseks palju jõudu ja waewa; sellepärast on sarnased töötused wisad walmima ja seda suudab üksnes see, kes ütelda wõib:

Mull' kõige kallim oled sa,
Mu armas isamaa!

Kolmas, wiimane salm sellest laulust, on palwelaul isamaa eest Jumala poole:

Su üle Jumal walwagu,
Mu kallis isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
Ja wõtku rohkest' õnnista',
Mis ial ette wõtad sa,
Mu armas isamaa.

Kui mitu korda ei ole see salm südamlise palwena meie rahwa suust kõlanud! Ometi ei ole paljud meie ettewõtted õnnistanud. Hää seeme ei taha umbrohus sigineda.

Seda ongi mõned inimesed, kes isikliku kasu, ekfiarwamise ehk wihkamise párast meie rahwa kadumist soowiwad, oma püüete täidesaatmiseks tarwitama hakanud. Nad katsuwad näidata, et eestlastel tulewiku lootust ei ole ja et sellepärast asjata oleks rahwa alalhoidmise kasuks tööd teha. Nad toowad oma mõtete tõenduseks terwe rea nurja läinud Eesti ettewõtteid näituseks,

nagu: „Linda" seltsi, „Aleksandri kooli," „Eesti kirjameeste seltsi" ja mõnda muud, ning kinnitawad, et edespidigi midagi korda ei wõi minna ja eestlane oma kõrwad häbiga pää alla wõib panna.

Nad pilkawad Eesti rahwast ta „ärkamise aja" waimustuse pärast ja ütlewad, et rahwas nagu wasikas kewadisel kiili ajal saba selga olla wõtnud ja sohu jooksnud.

Wiskame pilku Eesti ärkamise aja pääle tagasi ja waatame, mis see „kiiliminek" õieti oli.

Mitukümmend aastat kulus pääle priiuse tuleku ära, enne kui meie rahwas neist haawadest, mis kuuesaja aastane ränk põli talle oli löönud, paranema ja kosuma wõis hakata. Siisgi, poolsada aastat pidi enne mööda minema, kui waimuelu suuremal mõõdul nähtawale tuli, nimelt 50 aastasel wabastuse tänulaulupidul, mille tagajärg oli, et koorilaul üle terwe Eestimaa kõlama hakkas ja waimustuse seemet laiale laotas. Samal ajal ärkasiwad ka kaks teist Eesti ettewõtet elusse, nimelt: „Eesti Aleksandri kooli" asutuse nõuu ja „Eesti kirjameeste selts." Missuguse elawuse, soojuse ja ohwrimeelega eestlased Aleksandri kooli hääks rahakorjamist toimetasiwad ja toetasiwad, seda wõime, nooremad, wanemate inimeste seletuste järele ette kujutada, ja missuguse usinuse ja agarusega Eesti kirjameeste selts tööle hakkas ja suurel sammul edenes, seda näitawad need raamatudgi, mis Seltsi toimetusel nii tihedasti ilmusiwad ja Eesti noortsugu pimeduse paeltest lahti päästa ja waimuwabaduses üles kaswatada aitasiwad!

Eesti oli äratatud, oli ärganudgi, ja uus rahwaharimise ja walguse laialelaotamise tegewus ning paremusele püüdmise tung oli keiser Aleksander II. walitsuse all nii õnnistusrikkalt edenenud, et meie rahwal küllalt põhjust oli nooruse julgusest särawa pilguga tulewikusse waadata. Sest rahwas, kelle waimujõuu mahasurumise kallal kuussada aastat oli tööd tehtud ja orjaahelaid taotud, kui see rahwas ju wabaduse esimestel päewadel siisgi nii ime-jõudsasti kosus, wõis julgesti loota, et talle korra weel paremad päewad koidawad, et see rahwas ise oma õnne sepaks saab.

Iseäralist „kiiliminekut" ja rabasse jooksmist ei ole Eesti ärkamise ajal mitte olnud, nagu mõned seda rahwuslist enesetundmist, nimetawad, mis tähendatud ajal kui kewadine tuulepuhang talust talusse, majast majasse — läbi terwe Eesti käis.

Kõige suuremat rahwuslist liikumist äratas „sakalaste" partei, ja kui pilwetagused oliwad siis sellegi lootused ja nõudmised?! Rahwale ainult mõned eesõigused, mis keskaja wägiwalla aastasadadel mõisnikud kõik endi kätte oliwad kiskunud,

õiglasemat kohust ja üleüldiste kohustuste ja orjuste ühetasast ärajaotamist.

Kui need süüdistajad aga wähe ka mujale tahaksiwad waadata, siis näeksiwad nemad, missugune möll sääl sarnastel puhkudel lahti pääses.

Nagu tumedast laudast lasti meie rahwas korraga walguse kätte, aga siisgi pühitses ta oma wabakssaamist waimuelu edendamisega ja selle tagajärjel sündinud tulewiku lootustega, kuna Prantsuse, Saksa ja mõned muud Europa rahwad, kes ju aastasadade kaupa priiuse tuleku wastu walmistatud, kellel ju oma wabad seisused ja osawad, harjunud rahwa-juhatajad oliwad, need rahwad pühitsesiwad oma priiust siisgi suurte mässude ja hirmsate were-ärawalamistega sisse.

Seda peaks need süüdistajad ometi teadma!

Kui meie kannatliku meelega Eesti rahwa hääd ja wead ära kaalume, siis näeme peagi, et meie rahwa elupäewad kaugeltgi loetud pole, sest kus süda terwe, sääl ei ole weel surma karta. Need rohked paised aga, mis meie rahwast piinawad, on parandatawad.

Weerandsada aastat umbes on meie ärkamise ajast mööda. Seda peame puhkamise kui mitte reaktioni*) ajajärguks nimetama — mis täitsa loomulikult üleliigse waimujõuu-natukese pingutamisele järgnes. Aga uue ajajärgu märkisid ei puudu. Uus tööhimu on tõusmas. Waatame meie nüüd terawamini Eesti waimuelusse, siis näeme sääl nagu uut liikumist, uut elawat, wärsket tegewust. Meie näeme ka, et Eesti noorsugu suurema hoolega seltskundlisest elust osa wõtma on hakanud, et Eesti kirjandus päewpäewalt jõudsasti kaswab, jõudsamini kui läinud aastakümne keskpoolel, ja et uusi nimesid kirjanduse-põllule ilmub.

Kui meie oma kodumaa ajalugu ja tema nüüdset seisukorda wõrdleme, siis silmame kohe, et meil praegu sugugi kõige raskemad ajad käes ei ole, näeme, et palju raskemaid aegasid on olnud. On eestlane need ajad jõudnud läbi elada, siis wõib loota, et ta ka käesolewa aja raskused ära kanda suudab.

Ja olgugi su aasal, orul,
Ka maha langen'd mõni lilleke,
Ma tean, et maa, mis wastu seisnud marul
On seitsesada aastat mehiste —
See maa ja rahwas nüüdgi seista jõuab.

Ja need raskused, milledega meie rahwal on wõidelda, need karastawad teda ja hoiawad langemise eest, sest wõitlus on üks õigem elumärk, nagu ka wanasõna ütleb: Kus wõitlust— sääl elu.

*) Tagasiwoolus, tagurpidi-minemine.

Ja niisama äratawalt ja waimustawalt, nagu kolmekümne aastases sõjas kõlas: „Üks kindel linn ja warjupaik," kõlagu meie rahwa wõitlustes laulusõnad:

Ta olgu sinu kaitseja
Ja wõtku rohkest' õnnista',
Mis ial ette wõtad sa,
Mu armas isamaa!

Sonetid Wiljandi lossi waremetel.

I.

Ma istun lagunenud müüri sõrwal,
Mul ümberringi paistwad waremed;
Järsk orusüle awaneb mu kõrwal,
Ta põhjas paistwad prügi lademed.

Puud sirutawad latwu üles, sinna,
Kus pilwi tuuled a'awad ülewal,
Ees näen ma sinendawa järwe pinna,
Mis liikumata seisab sügawal.

Ja kaugelt üle järwe wete sina
Toob pilk mu ette laia põllu-rinna
Ja sügisese rohke rikkuse.

Ja kõrgel, kõrgel kõige selle üle
End wõlwib awar sinitaewa süle
Kust lahkelt alla paistab päikene.

II.

Ma istun mõttes kõrgel müüri seinal,
Lai waatering end awab silma ees,
Ja tummal, siisgi mõjurikkal sõnal
Ta tõstab tundeid minu südames.

Ja kõik, mis näen laial silmaringil:
Puud, kiwid, wesi, põld ja päikene,
See nagu ühineb kõik sala käigil
Ja peab ühist kõnet minule...

Kui palju, palju tunnen ma sel tunnil,
Mis ärkab waimus nagu sala sunnil
Ja mõttelennul kehaks kujuneb!

Ma rikas tundest, mis mu rinnas asub,
Mis nõrgal sõnal salmideks siin kasub,
Mis hallikana hingest wälja keeb...

III.

Ma sammun pika ajakäigi jälgil,
Ma lendan läbi aastasadade,
Ma näen päewi, mis kui weremärgil
On wajutatud waremetesse.

Kas on see weri, on see silmawesi
Ehk esiisa higipisar see,
Mis toidab müüri praos taimekesi
Ja annab jõudu nende juurtele?

Wist mitte küll. Nad elutsewad prügis,
Mis kiwist, lubjast, põrmust siia sigis,
Kuid — higi, silmawett, werd küll siin ka.

Ja iga kiwi prügis teaks westa
Sest, kes ta siia üles jõudnud tõsta,
Ja keda kaitses, keda rõhus ta.

IV.

Jah, oru küljel, müüril ja ka siingi,
Kus praegu mõttes istun, luuletan,
Ma aiman kuulwat hääli ümberringi
Ja neis ma hädakisa seletan...

Kui sagedasti mõõk ja nool ja oda
Tõid hädakisa, nuttu, silmawett!
Ja lõppeks purustati Eesti koda,
Kui isandaks said rüütlid raudased!

Nad köitsid ahelasse waba rahwa,
Nad panid lõõga wõitleja nii wahwa,
Ja lõja otsa loss siin kinnitas.

Küll korra üle terwe suguharu
Käis wabaduse püüde hoogaw maru,
Kuid hämarus siis kõike warjutas.

V.

All oru põhjas, musta udu hõlmas
Ma kuulen nutukoha kaebawat,
Ma pisaraid näen waese rahwa silmas,
Ma märkan tema iket rõhuwat.

Ja orjalinik — öö — ta mattis ruttu,
Mis asus end'sest ajást südames,
Tõi needmist, silmapisaraid ja nuttu
Ning awaldas end hirmutegudes.

Ei kajan'd kaasik kewadisel ajal
Ei rõkkan'd hiiesalud rõõmu kajal,
Ei helisenud enam kandle keel.

Ei aasad, salud enam pidu näinud —
Kõik lust ja lõbu oli Eestist läinud
Ning üksi leina häält siin kuuldus weel...

VI.

Kuid koitis wõlw. Lõpp tuli mustal ajal,
Neil warjudel, mis hinges tõusiwad;
Ja lagun'd waremed kui wastukajal
Sest nüüd weel salasõnu westawad.

Nad nagu hallpääd waiksel talweõhtul
Meid, lastelapsi, armsalt waatawad
Ja elutõsidusest rikkal jutul
Meid tulewiku teele saadawad.

Nad soowiwad, et tulewiku rada
Me püüaks kindlal käel parandada,
Teeks seda ühistegewuse hoos.

Nad soowiwad, et unustaks me rahus
Kõik, kõik, mis minewikus rahwast rõhus,
Mis minewik meil rikus ajaloos...

VII.

Näe, puudgi langetawad koltun'd lehti
Ja puistawad neid oru pinnale,
Kui tahaksiwad seega kurbe kohti
Nad katta oma alla warjule.

Ja tüwigi, mis sammeldanud ära,
See unustusest räägib meile ka —
Mis kaugele on kannud elukära,
Las' minewiku süles uinuda.

Ja järwe sinipind, nii waikne, sile
Ning aas ja nurm ja taewas kõige üle,
Kas kurwal wiisil nemad kaebawad?

Ei! Uuest' tööle! — on mis waikselt nemad,
Kuid kindla sõnaga kõik kõnelewad
Ja nagu äratuseks hüüawad.

VIII.

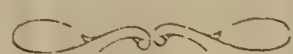
Küll mustal pilwel Eesti elutaewas
Kord üleni on olnud katte all,
Küll suures ahastuses, hädas, waewas
Mu kodumaa on ohkan'd raskel a'al —

Kuid nagu järwepind ja taewasina
On jäänud muutmata ja jääwad weel,
Nii Eestitgi ei katnud surnulina,
Waid elab rahwas, kõlab Eesti keel.

Aeg toonud Eesti õnne uued hüüded
Ja uued olud, uued nõuded, püüded —
Tööd tahab ja tööd annab kodumaa.

Ja sääl kus rahwa õnn ja waba elu
On kannatanud pikka piinawalu,
Sääl pead õnneteed nüüd rajama!

H. Pöögelmann.

Koera matusel.

O. Grossschmidt.

Nad matsiwad kord wana koera,
Kõik lapsed ürdast' nutsiwad
Ja matjad mehed õlleklaasi
Ta terwiseks sääl tõstsiwad.

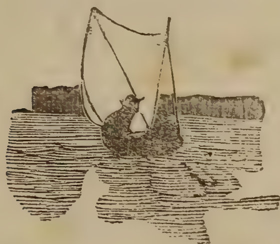
Nad lõiwad naerdes klaasid kokku:
„Las' Muri magab „rahuga“,
Ei tema sõnad sunda enam
Me tänawas nüüd haukuda!“

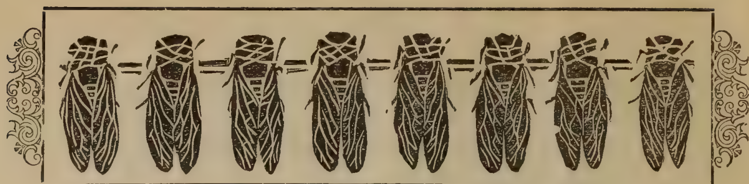
Kuid mehed, ärge naerge nõnda:
Te wõite Murist õppida,
Kuis kodurahwale küll peab
Siin truu ja kindel olema.

Kui tuli petis meelitaja
Ja pakkus leiwakannikat,
Te nägite, kuis hammastega
Ta terwitas siis pakkujat.

Kas kõht tal täis wõi wahest tühi,
Ta kodukollet armastas,
Kui aga wõõra hääli kuulis,
Siis oli hoolsast' haukumas.

Kuid teie truudus, tublid matjad,
On wäga kõikuw, kahtlane:
Kui palk on wäike, söök on kasin,
Siis jooksete meist kaugele!...

Sakste pulmas.

I.

Eespulm.

Änimäe walla rahwas oli ärewuses: mõisaherra oli kõiki pulma kutsunud. Wanale wahimehele, kõwera jalaga Toomale, oli koguni ratsahobune alla antud, kui teda walla rahwast pulmapidule kutsuma saadeti. Paari päewa eest oli noor parun küll pruudi koju toonud, aga siis pidustasiwad mõisas wõõrad herrased, ja walla rahwas tohtis ainult tihedate kuuskede tagant sakste pidustusi päält waadata. Imestamise wäärilist oli sääl sel ajal näha ja kuulda. Mõisa trepiesine plats oli ringi kirjude tuledega ära ilustatud, kuna saksad ilusaid jalgteesid mööda paarikaupa käisiwad. Teised jälle hõiskasiwad, mängisiwad ja noored lasksiwad jõe ääres wanade leppade wahel tulejugasid praginal ja sorinal taewa poole.

Need asjad oliwad siinpool kõik uued ja sellepärast wõis neid himuga ilma wäsimata kuni hommikuni waadelda.

Ja nüüd, tänaseks pääle-lõunaks kutsuti walla rahwas pulma. Igal mehel oli selle üle hää meel ja terwe wald seisis ühes meeles oma herraste südamehääduse eest. Jah, nii lahke on Änimäe herraste sugu, mõnelt muult poolt poleks seda ometi oodata olnud!

Änimäe rahwas lõpetas täna wara töö, sest pulmaminemiseks oli ju ometi ettewalmistusi tarwis. Ja nagu kuulda oli, armuliste heraste pulmadest ei tahtnud keegi maha jääda.

Waewalt jõudis päike taewalaotusel Looaru metsa kohta, kui inimesed täies piduriides mõisa poole hakkasiwad ruttama. Ime-rohkearwuliseks kaswas pulmaliste salk ja igaüks wõis kergesti aru saada, et ainult mõisa wara nii suurt pulmaliste kogu sööta, joota wõib.

Soojus andis tagasi, aga nii palju oli ikka weel palawust, et ta jalakäijal higi kehast wälja pigistas. Aga siin, wanade puude warjul, millede latwade wahelt mõisa telliskiwi-

katus nagu punane joon wälja paistis, oli hää puhata. Ja täna wõis siin täiesti julgesti seljaga wastu wana krobelist puutüwe toetada, sest täna oliwad kõik pulmalised.

Inimesed kõnelesiwad täna siin kaunis julgesti ja naersiwad laginal, kus harilikult iga mees tawalikul ajal kõwasti köhida pelgas.

Jah, täna oliwad kõik pulmalised.

Jõgi, mis hilisest sajust wett lisaks oli saanud, jooksis siit loogas läbi ja wulises kiwise põhja pääl. Wahest tõusiwad pullidgi wee pinnale, aga kadusiwad jälle. Jõe wulin oleks nagu arusaadaw keel olnud, millest kuulda wõis: „Oodake, oodake aga, ega teie seda ometi näe, mis ma eila õhtu nägin . . . Nüüd pole mul siin enam midagi teha."

Ja tulist ruttu ujus weewoog mere poole. Noh, mine nüüd ninatarka keelama. Eks ta olnud mõisa jõgi.

Inimesed jagunesiwad mitmetesse salkadesse. Wanemad seisiwad wanade puude all ja kõnelesiwad elawalt, endiseid aegu meelde tuletades, kuna nooremad jõe äärde läksiwad ja sääl omal wiisil nalja tegiwad. Walla naesed, kellede wäikesed lapsed käte pääl oliwad ja teised natukene suuremad hoolega körtide sabadest kinni hoidsiwad, seisiwad jälle ühes-koos ja kiitsiwad üksteise lapsukesi. Kui nad ka üksteise omasid kiitsiwad, ometi pidas igamees oma „rullikest," kõige terasemaks, kõige kenamaks.

Kõigil oli aga üks ootus: millal pidu pääle hakkab.

Ja pidu hakkas pääle.

Kärmel kõnnakul tuli sakste poolt seks seatud korraldaja ja rääkis, et saksad rahwast on käskinud sööma tulla.

Iseäralisel õhinal liikus pikk piduliste rong jõe äärde mõisa ette nurmele, kus pikad lauad ülesse oliwad seatud. Waagnad oliwad klimbisupi ja lihatükkidega täidetud. Wana aidamees pidas enese hoole all pika rea wiinapudelid.

Saksad tuliwad. Noorproua hoidis paruni käe alt kinni aga ise oli ta, Jumal paraku, nii ilus ja kerge nagu anisulg. Kas tuule hoog seda inglikest tõe poolest lendu ei tõsta ja ära ei kanna! Oli weel pääle selle sääl teisi saksu ja nad tuliwad otsekohe laua juurde.

„Tõuske püsti!" hüüdis keegi tagasi surutud häälel. Kogu piduliste hulk kuulis seda sala käsku ja tõusis püsti.

Noor parun teretas walla rahwast lahkesti ja tal wõis küll hää meel olla.

„Minu armas walla rahwas," rääkis ta julgelt, pilku külaliste pääle heites, „mul on wäga hää meel, et olete kõik minu kutse pääle siia kokku tulnud. Nagu te teate, nõudis mu õnnis isa alati õigust ja ei teinud teile ilmasgi ülekohut. Mina tahan niisama olla ja loodan, et meie alati hästi ja rahus läbi

saame. Seda tahtsin ma teile meelde tuletada ja soowin, et te minu pulmapidul nüüd õige rõõmsad olete."

Parun jäi wait.

„Istuge nüüd," ütles ta natukese aja järele.

Mõned kuulsiwad seda ja istusiwad, aga kaugemal oli hoopis isesugune arutus käsil.

„Kus koolmeister on?"

„Noh — ta jalg on haige."

„Oleks ta siin —"

„Noh, kas meie ei saa? Jüri sina . . ."

Ja mitu meest waatasiwad noorepoolse mehe pääle.

„Jüri — kus su kõri nüüd on? . . Hüüa: elagu! . . . Andres, ütle sina midagi — nii peab olema."

„Kaua me norutame? Jüri, hakka pääle! . . ."

„Noh, sa oskad isegi . . ."

„Ta — nad elagu — nad elagu — nad elagu!" laulis noormees. Ta wõttis wiisi waewaselt ja wõõriti üles; kõikus siia ja sinna ja oli näost punane. Sääl tuli abi. Walitseja, kes seljaga wastu tamme toetas, awitas noort meest kõrwalt. Hää kuulmisega noormees rabas ruttu wiisi õigest otsast kinni ja nüüd ei suutnud seda keegi ta käest ära kiskuda. Nooremehe rind paisus, ja mehiselt woolas hääle-jõgi — nad elagu! — ja ulatas kaugele ja kõrgele. Nii wõimsalt tuli see nüüd, et ta igameest suud sundis awama ja kaasa laulma. Jüri laulis ja hõiskas „nad elagu!" kolm korda läbi, aga tema meelest oli seda wähe — ta poleks tahtnud misgi hinna eest oma lõbusast wiisist ja meelepäralisest waimustusest lahkuda. Ta laulis, nagu see uuemal ajal moodis on, sakstele weel „tuhat kord nad elagu!„ Kui ju lõpetatud oli, istusiwad kõik ja igamehel oli tundmus, et nad seda korda wõlgu polnud jäänud. Mitmed silmasiwad Jüri ja ütlesiwad: „Pagana poiss — niisugusest kõrimehest oleks ometi tubli köster saanud."

Ja teate — noorel parunil oli seda wõrd häämeel, et ta walla rahwast tänas ja „tubli häälemehe" üles otsis. Ehk mõningad selle auu pääle ka kadedad oliwad, ei seganud see ometi pidu rõõmulist käiku.

Sakssad läksiwad ära.

Pulmalõbu hakkas pääle.

II.

Pärispulm.

Sakssad tuliwad uuesti wälja ja laskisiwad endi jaoks trepi äärde toolid panna. Pahemat kätt eemal oli õlle-toober, säält wõis igamees toobiga wõtta.

„Saksad tahawad ring-mängu näha," käis kõmin läbi inimeste, „koguge ruttu trepi ette."

Pea sigines trepi ette parw nooremaid inimesi ja nad hakkasiwad ring-mängusid mängima.

„Hans oli auus perepoiss,
Lamp — wiidi — raadi — rallallalla,
Hans tahtis pruuti kosida,
Lamp — wiidi — raadi — rallallalla. j.n.e.

Saksad naersiwad. Noor proua tegi tähendusi oma mehele rahwa jämedate kombete kohta, aga parun segas seda asja, naljatades talutüdrukute tublide pihtade pääle tähendades.

„Ja nii inetumaid tüdrukuid wõiwad mehed ka armastada, aga ega need mehedgi paremad pole. Igale ühele oma kohane paras . . ."

Ja niisuguse mõtte sees peitus nagu natukene haledustgi.

Siin ja sääl oliwad pulmaliste salgad õige rõõmsasse tujusse sattunud.

„Ah — sa wa, wa kaan oled nina õige põhja pistnud . . ."

„Noh, lõru-wasikas — waata ma oskan astuda — ja, ja du bist toll . . ."

„Mis sa Mihklit räägid, õige juba Saksa keel lahti," ütlesiwad mitmed — „sa ehk oskad õige paruniga rääkida?"

„No, — tolad — arwate — oh, minusugune mees. . . Millal mina kimpu jään? Waadake . . ."

Mihkel wõttis paar keppi ja tegi saagimise moodi wiiulit, mille juures ta ise waltsi taktis laulis.

„Säh, joo parem," pakkus keegi Mihklile keelekastet, „mis sa muidu taarud? Pole su pill midagi wäärt ja su Saksa keelest ei sa keegi juudas aru."

„Sina — solhe —" kraaksus Mihkel ja läks wihaseks „Ah — ih kann — ma olen suurte herradega Saksa keelt rääkinud . . . Mina . . ."

„Noh; mine kõnele paruniga. Mängi ka . . ."

„Mina — mina lähen . . ."

Mihkel wõttis kepid kätte, tegi ennast sirgeks ja sammus sakste trepi ette.

Parun ei teadnud esmalt, mis ta pidi arwama, kui ta purjus mehe enda ette nägi seisma jääwat.

„Mis sa tahad? Sa oled Seljaku Mihkel?" küsis parun.

„Jah, kõrge parun; kas ma wõin wiiulit mängida?"

„Räägi Saksa keeli!" hüüdis keegi kelm tagant poolt.

„Ja, ja, kann ih wiiulit spielen?"

Saksad naeratasiwad ja parun andis pääga tähendades Mihklile armulikult luba.

Mihkel hakkas pääle, kuna ta kõmisewa häälega ise juurde laulis. Kordkorralt sai Mihkel oma kunsti üle rohkem waimustatud ja tal tuli tundmus, et ta midagi enamat on ja et parun ta mängu tõe poolest häämeelega kuulab. Ta astus trepile ja hakkas Saksa keeli juurde laulma.

„Nüüd on küll — küll," ütles parun ja heitis käega. „Mine Mihkel ära!"

Pidutuju kaswas tugewamaks, sest mehed käisiwad sagedamini õlle-toobrit waatamas. Sakste poolt oli öeldud, et supikausid perenaestele saawad, aga katsugu nad, kellel kõige wäledamad jalad on.

Kausid pandi ritta maha ja wiiekümne sammu tagant pidiwad naesed wõidu kaussde poole jooksma. Kaussa oli wähem reas kui naisa, sellepärast pidiwad pikaldasemad ilma jääma.

„Hopp — üks — kaks — kolm!" hüüdis korraldaja ja naesed pistsiwad jooksu. Kui keegi nägi, et teine ta'st püüdis mööda jõuda, haaras ta sellel sitsijakist kinni. Pool jäi haaraja peosse, aga poolega ruttas jooksja eesmärgi poole. Mõnel juhtus õnnetus — ja naesuke läks ülepää-kaela kukerkuuti.

„Oh kui jäme — kui hirmsad wõiwad need talupojad olla!" arwas noorproua.

„Ei, südamekene, need on inimesed," tähendas parun „ja sünnib waadata, sest see toob omal wiisil kasu."

Kaks naist läksiwad kausi kallal tülisse. Küllap nad wististi ühel ajal oliwad kausi juurde jõudnud, sest teine pidas teist poolt kinni.

„Anna siia — kuule Mari! . ."

„Ole wait — ma jõudsin enne."

„Sina — paksmagu, jaksad nüüd . . . Anna siia!"

Teised pulmalised kogusiwad salgakaupa tülitsejate ümber.

„Aa" hüüdis keegi purjus meestest. „Mari, sinu „wassong" käib Reedust üle. Ära anna kaussi!"

Pidulised naersiwad.

Tülitsejad naesed läheneſiwad üsna sakste lähedale.

„Jookske uuesti!"

Kuid naesed hoidsiwad ikka kausist kinni.

Sääl libises Mari katki rebitud jaki hõlm alla, ja naene häbenes herraste ees. Ta laskis pahema käega kausi äärest lahti ja püüdis jaki hõlma korras hoida.

Teine naene tahtis seda oma kasuks pruukida ja napsas kausi Mari käest ära. Kuid õnnetuseks hoidis Mari kausi äärest ühe käega sedawõrd tugewasti kinni, et suur tükk ta peosse jäi.

Nüüd ei saanud kumbgi kausist midagi.

„Säh, siis ta enese sisse!" ütles teine naene wihaselt ja pani katkise supikausi klopsti Marile päha.

„Waat — nii — nii," hüüdsiwad pidulised ja hakkasiwad naerma.

Kuid noore proua meelest oli sarnane nali liig jäme. Ta awaldas põlgtust sarnase elajaliku rahwa üle ja läks ära.

Kuid noort parunit kiskus piduluhin enesega, nii et ta tõe poolest seda tubliks naljaks pidas ja südamest sarnase etenduse üle naerda sai.

Armuline herra wiibis weel pidul.

Ta laskis toast kastitäie kompwekkisid tuua ja käskis lapsed enese ette muruplatsile saata. „Teie, wanad, joote õlut ja wiina, aga nemad, wäikesed, peawad ka midagi saama, et oskaksiwad oma armulise mõisaherra pulma meeles pidada."

Kui ime-hää ja lahke herra neil oli! Rahwa südames sünnitas herra häädus ja lahkus kõige soojemaid tundmusi.

Ei niisugust herrat teistel ole!

Emad püüdsiwad lastele kõrwa sisse sosistades õpetada: kui parun midagi peaks andma, siis ta jalgadele pai teha. Nii on herral hää meel.

Aga seda polnud tarwis.

Parun laskis lapsed kümmekund sammusid eemale jääda ja ütles: „Olge nüüd kärmed püüdma. Kes ilma jääb, sellele ei wõi mina ka mitte anda, sest inimene, kui ta midagi tahab, peab waewa nägema."

Lapsed seisiwad hunikus ja waatasiwad saksu. Harilikult kardab maalaps saksu, aga nüüd oli neid hulk koos ja nad kaotasiwad oma kartliku oleku. Need, kes teiste taga oliwad, itsitasiwad, sest ka nemadgi ei teadnud, mis õieti tulemas oli, aga ometi pidi see kompweki-püüdmine tore ja lõbus olema.

„Noh, lapsed," ütles parun, tõusis üles ja wõttis kastist kamalu kompwekka täis.

Oh kui palju neid oli! Lapsed läksiwad ärewaks ja mõned astusiwad ligemale. Wõis kergesti aru saada, et nad endid suure waewaga paigal jõudsiwad hoida. „Waguski!" hüüdis parun, wiskas kamalutäie kompwekka lagedale muruplatsile, mille juure ta ühtlasi hüüdis: „Wõtke nüüd!"

Nagu maruhoog, nagu näljane hurdakari, tormasiwad lapsed kompwekkide kallale. Ennemini kohale jõudjad heitsiwad kõhuli murule maha ja püüdsiwad maiusrooga endi kehadega teiste eest kinni katta. Aga pärastised tulijad jooksiwad jalgadega teiste otsa, tirisiwad kõhuliolija jalgupidi püsti. Pea ühines lastehulk üheks ükstteisest läbi keerlewaks, põörlewaks hunikuks. Ikka suurema süidusega püüdsiwad teised seltsimehi

paigast eemale rebida, need jälle hoidsiwad kahe käega pikast rohust kinni, puurisiwad omad sõrmed rohu juurte alla ja tegiwad keha sirgeks ja kangeks, et teine teda paigast ära ei suudaks liigutada. Pea paistis poisikese pää, aga sellel saiwad äkitselt jalad alt ära kistud ja ta langes siplewasse hunikusse ja kadus silmapilk waatajate silmist. Tõusiwad uued pääd ja kadusiwad jälle niisama ruttu.

Esmalt kuuldus säält lastehunikust äge ähin ja kohin, aga warsti muutus ähin kiunumiseks. Nüüd kostsiwad juba karjatused ja appihüüdmised, aga nagu näha oli, ei pääsenud sellest keeruliselt läbikaswanud lastehunikust keegi wälja.

„Mis nad, paganad, nüüd! . . .“ hädaldasiwad wanemad, kellel pisikese-wõitu lapsukesed säält hunikus oliwad, „tallawad üksteisel käeluud katki!“

„Ai — ai — ai,“ karjus keegi. Ta hääl kostis õige kibedalt ja tumedasti. Wiimase järele wõis otsustada, et lapsukene hoopis huniku põhjas on, ja mis see siis ime, kui nad tal sääre- wõi jalaluud wõi mõned küljekondid on katki tallanud.

„Kelle see on, kes sääl kisendab?“ küsisiwad inimesed. „Kuule Mai, see on ju sinu jagu.“

Mai teadis seda ometi isegi. Juba esimesest häälitsemisest oli ta oma poisi ära tunnud, kuid ta ei tahtnud ise teda aitama minna. Kes teab, kuidas sellega on... aga tema poisil oli ju alati rammu. Jälle kostis hüüdmine huniku põhjast ja nüüd mõjus see häälitsemine ka herra pääle.

„Minge laiali!“ ütles ta rahuliseks jäädes, kuid seda ei kuulnud rabelejatest keegi.

„Missugused jommarid!“ tähendas keegi mees. „Kasige minema!“

Ja mees loopis poisikesed kui takukoonlad laiali. „Kes see kisendas?“ küsis keegi. „Ah soo, sääl ta eemal ongi.“

Ja eemal seisis segamisi kistud juukstega ja lõhki rebitud kuuega poisikene, aga tal oli ometi häämeel, ta naeris laginal.

Tal oliwad mõlemad peod kompwekka täis.

„Waata, waata wäikest wõrukaela,“ ütlesiwad teised naesed, „enesel pole häda midagi, aga kisendab, et teiste alt lahti pääseks ja noosi nõnda kätte saaks.“

Parunilegi meeldis niisugune wigur.

Wäikese waheaja järele kordas parun sarnast etendust uuesti jälle.

Keegi suurematest poistest püüdis jooksu pista, küllap ta hästi oli kompwekka korjanud, aga teised hoidsiwad teda kinni. Ta tegi tugewa rapsatuse ja pääses lahti. Poiss jooksis jõe poole, kuna teised karjakaupa järele lippasiwad. See tuhin

oli sedawõrd üleüldine, et mitmed wanematest inimestest jõe poole ruttasiwad.

„Kusti, putka otse ette . . . . Ajage ta jõkke ! . . . pagana päralt, piirake ta sisse nagu Kobelew Osmani . . . Näe — näe, pane säält ! . . ."

Ja teised surusiwad põgeneja ikka rohkem ja rohkem jõe käärusse.

„Kuhu sa enam lähed ? . . ."

Põgeneja haaras wembla.

„Ah siin on paremaid !" ja paar poissi wõtsiwad wemblad kätte.

„Ah — anna aga kätte."

Põgeneja wiskas äkitselt wembla maha, jooksis siis jõe poole.

„Nüüd hüppab sisse."

Aga wale. Jõe ääres kaswas lääbakili kaugele wee pääle ulatades wana jäme lepp. Küllap ta omal ajal ka püsti oli olnud ja küllap ta püsti olles enesele selle jämeda tüwe ja krobelise paksu koore oli kaswatanud, aga nüüd oli ta lääbakili. Ja ta ulatas peaaegu üle jõe.

Põgeneja läks kassiosawusega ja wäledusega mööda jämedat tüwe üles ja istus lepa käharate okste sisse oksa-risti pääle maha.

Tuline ilus ja lõbus koht ! Siia ei wõinud keegi järele tulla, sest ta jaksas leppa niipalju liigutada, et selle tüwe mööda wõimatu oli üles ronida.

Tore koht — all mustas sügaw jõgi. Poisikene wõttis taskust ühe kompweki teise järele ja wiskas paberid kalda poole. Küllap ta sellega tagaajajaid pilkas, kelle nõuu ta oma osawusega tühjaks tegi.

„Pagana poiss — kes teda sinna juhatas ? . . . niisugusest saab madrus — ronib kui kass puud mööda . . . Waata, waata — kõiguta, lähed karwupidi sisse . . . ."

Kuid teiste trotsiks kõigutas poisikene nii waljusti puud üles ja alla, et selle oksad pea wette puutusiwad.

„Tee — tee aga," hoiatasiwad teised.

Meeletu poisikene tõusis püsti, kõigutas puud ja läks siis rohkem ladwa poole.

„Ära sa, jõmpsikas, mängi — sinnasamasse sa jääd, kui karwupidi sisse lähed !"

Kuid poisikene ei pannud hoiatust miksgiks. Läks rohkem weel lepa ladwa poole ja õõtsutas tugewamini.

„Sellel oleks pükste alt tarwis natukene soendada ! . . . kuule, Mari, see on ju sinu poeg, kutsu ta ära. Keegi pagan ei too teda säält wälja ja mis see poolkuiwanud lepa latw siis on."

„Aa, tubli poiss — olete ise wareseb, aa . . ." ütles keegi purjus mees. „Kui ma noormees olin, tegin niisama. Tubli poiss — pagana harakahari . . ."

— Priiimuh — kuuldus jõe poolt ja kõik nägiwad, kui poisike lepa ladwaga sisse wajus. Poiss kisendas. Kaldalolijad hakkasiwad üksteisest läbi segama. Mari rääkis, kisendas, hädaldas segamisi sõnu. Küllap ta poissi weel hoiatas, aga mis see aitas, sest poisikese selg puutus peatselt jõe pinda. Oks oleks nagu weel tahtnud ta'ga naljatada, tal oleks nagu hää meel seda kihawat hulka kaldal näha olnud.

Parajal ajal laskis ta poisiga ühes wette.

„Appi — appi!" kisendasiwad kümned suud, kuid keegi ei julgenud sügawasse wette hüpata.

„No, nüüd upub inimene ära . . . mis te wahite, aidake... näe wajus alla . . . wisake talle midagi kätte!. . ." kostsiwad hääled läbisegamini kaldal rahwahulgast.

„Mis pagana nali see on . . . mis sa ta'st siia tõid, kui ta mujale ei oska minna kui jõkke ! . . ."

Parun oli ise ka kaldale tulnud ja ta saatis mehi pargist paati tooma.

„Noh, hullu, näete poiss hakkab juba wajuma, riided lähewad läbi märjaks," ütles wana Lamba Jaan. „Ega see siin küll wäga sügaw olegi . . ."

„Sa oled pikk mees, mine too wälja!"

Jaan kiskusgi riided maha ja astus jõkke. Ta läks kõwerduse pääle ette. Wesi tuli kurguauku, aga kõrgemale ka mitte. Jaan haaras poisist kinni ja tõi wälja.

Waene poisikene tuli kaldal pea meelemärkusele, aga ta oli nüüd läbi ligunenud ja wärises nagu „lastud wares." Endisest julgest poisist oli waene häbenew poisikene saanud, kes ema taha hoidis ja tasakesi silmi pühkis.

Kes teab, kui sarnast äparduft poleks ette tulnud, oleks ehk parun midagi lõbustuseks weel teinud. Räägiti, et see seebiga üle määritud post oli ka wõidu-ronimiseks püsti pandud ja muudgi weel, aga nüüd läks parun tuppa. Kuid ta ei keelnud walla rahwast muruplatsil edasi lõbutsemast.

III.

Tagatipp.

Oli juba üsna hilja, kui hääled mõisa murul waikfiwad. Anti mõista, et jäägu nad nüüd rahule, eks õlu ja wiin pidanud otsa lõppema, eks neil olnud ju maitsewat worsti ja lehma liha kõhud täis. Ja keegi ei wõinud salata, et tänutundmused poleks piduliste südametes pidu peremehe kohta liikunud.

Esimised pidulised jõudsiwad mõisa kõrtsi ette ja jäiwad sia seisma. Jah, täna oli juba saadud, kas maksab sisse astuda?

„No, mis te waatate?" ütles kõrtsmik, pääd leti tagast lahtisest aknast wälja pistes, „kas asi nõnda hull on, et ei jaksa enam üle ukse sisse astuda!"

„Nii ta küll pole, kes see sääl nina nüüd oleks nõnda sügawasse pistnud," ütlesiwad külalised, „aga ega ta'st puudu ka ei olnud. Ei tea, kas maksab — on juba hilja."

„Noh, mis maksu sinna tarwis?" naeris kõrtsmik. „Mis pulmaline see on, kes paar tundi pulmi peab? Tulge, puhake jalgu. Rääkige mulle ka, mis pidul näha oli."

„Oi, wa rebane, olid ise ju ka sääl. Aga eks wõi sisse astuda, küllap teised tulewad järele."

Pea kogus pulmalisi kõrts täis. Siin oli ometi, nii ütelda, oma tuba, oma luba, siin wõis inimene kuuldawalt südame päält kõik ära puistata.

Mis enne pärispulmas oli pelglikult tagasi surutud, see ärkas siin ummuses toas kahekordse jõuuga. Siin tundis inimene oma wäärtust, ja ta tundis seda nii elawalt, et ta suure suuga enesest teistele kiitlema hakkas.

Kuid kellegile ei meeldinud sarnane kiitlemine, sest iga mees pidas ennast täna õhtu kõige enamaks, kõige rikkamaks ja iga mees arwas enesel, ka wigase jalaga küla kingsepp Martgi, kõige rohkem rammu olewat Iga mees tundis, kuidas ta käe-warred wõimsalt õlgade külles rippusiwad.

Need käewarred . . . Mis oleks praegu nende ees püsinud!

Ühest nurgast kuuldus kõwa kõnet. See polnud suurustelemine, see polnud ka laulu algus, kuid kõik saiwad aru, mis see oli. Seda kuuldes käis korraks iseäraline rõhuw tundmus inimeste hulgast läbi, aga kõik rühkisiwad ometi sinnapoole.

„Sina — niisugune — jah kerjus oled sa!" karjus pikk punase habemega mees oma ees seiswa lühikese jämeda pääle.

„Sina — niisugune naru . . . julged mulle ütelda. Poisi-kene! Kotiga mööda küla kõndida — see on sinu amet!"

Wanamees seisis uhkelt ja wõimsalt, kuna ta sõnadest piirita põlgtus kuuldus.

„See on õige tõsi — päris tõsi," ütlesiwad ringisseisjad, „Ära sa, Andrus, mine Loo wanamehe lähedale, see kummutab sulle kohe."

Punase habemega mees heitis wihase pilgu ümberseisjate pääle.

„Ei ma ole kotiga kellegi käest saamas käinud, aga sina, sina ise . . ."

„Pea suu, lontrus!"

Sääl läks punase habemega mees wiimaks sedawõrd ägedaks, et ta wanale lapeti käega mööda kõrwu lõi.

Mehed tormasiwad kokku. Pea läksiwad teised wanamehele appi, aga ka Andrusel oli kõrtsis sõpru.

Kisa, kära arusaamata kriiskamised ja kisendamised kuuldusiwad rüselewast hunikust. Mitmed, kes siiamaale eemal oliwad olnud, neid kiskus iseäraline tuhin ja nad tõttasiwad ka tülitsejate hulka. Altpoolt kuuldus tume, kinni litsutud ägin, kuna teised jälle hoolega rusikaga hoopa andsiwad. Sääl ajasiwad alumised kihid pea üles ja kriiskasiwad, ähwardasiwad nüüd täiest kõrist.

Esmalt waatas kõrtsmik naerdes tülist eemale jäänud meestega tüli päält.

„Lahuta nad ära, anna neile!" ütles keegi, „mis nad, koerad, siin õige purelewad."

Kõrtsmik wõttis leti tagant warnast tugewa härja-soora, mis hästi wintske ja löömiseks ütlemata mõnus oli. Ta läks julgesti ligi, andis sellele, kes ette juhtus, tubli hoobi ja kihutas inimesed hunikust laiale.

Pea soikus tüli ja inimesed ei teadnud isegi, miks nad oliwad tülitsenud.

Nüüd oli igamehel aega mõtelda ja wõitluses saadud haawu üles lugeda. Ja need, kes enne teineteist peksiwad, pesiwad ja puhastasiwad nüüd üksteise haawu, ostsiwad lepituse-liiku ja walasiwad wiina haawade pääle, mis wäga hää pidada olema.

Wiin jooksis jõena, ei suutnud kõrtsmik teda magusalt naeratades sedawõrd wälja kallata kui nõuti. „Hõissa poisid!" kraaksus keegi ja katsus selle juures labajala waltsi wiisi jalgu tõsta, „nüüd see õige pulm alles on."

„Muidugi — muidugi!"

* * *

Teisel hommikul läksiwad küla rahwas heinamaale ja nägiwad tee kaldal pikaliolijat meest. Inimesed waatasiwad ligemalt ja tundsiwad, et see Kuusiku Andrus oli, aga ta habe ja nägu oliwad werised.

„Surnud wist?"

„Ei — nad olla kõrtsis eila õhtu riielnud," ja see, kes nõnda rääkis, raputas Andrust ja hüüdis: „Tõuse üles: mõni sõidab hobusega sulle pääle." —

Kaua pidi enne raputama, kuni joodik wiimaks püsti ajas, kätega ringi kobas ja kärgatas:

„Mis te (sarwiline) tahate — ma — ma olen sakste pulmas."

Ja nagu täistopitud kott kukkus ta tagasi kraawi.

J. M.

Ärge suruge!

Ärge suruge mu rahwast, sest et auusalt ta,
Wisalt, tüdimatalt wõitleb, et wõiks elada.

Laske teda wabalt käia raskel eluteel,
Et ei takistusi sinna koguks risuks weel.

Laske teda surumata jälle kosuda,
Et ka kohuseid wõiks paremini täita ta ...

Ärge suruge mu rahwast, sest et auusalt ta
Tahab wõidelda, nii wisalt tahab elada!

E. T—g.

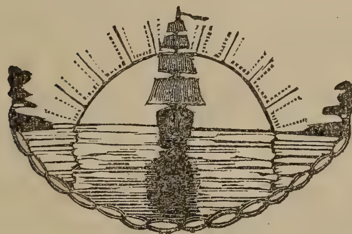
Mõttekillud.

Ei parane siis rahwa elu,
Kui parandajad puuduwad;
Ei wähene siis üksgi walu,
Kui haawad ikka suurduwad.

Kus ohakad, sääl okkaid ka,
Kus torm, ei sääl sa rahu saa.

Säält ära otsi soojust sa,
Kus külmus leidnud asumaa.

E. T—g.

Uus aasta.

Boleslaw Prus'i järele Poola keelest **J. Põhjala.**

Mõne päewa eest oli Warssawis suur liikumine. Kui külaskäigud, kirjad ja nimekaardid oleksiwad börse pääl hinna all olema, siis oleks neil, näituseks, niisugused kursid, mis igal aastal esimesel januaril tuhandete protsentideni tõusewad, kuna hiljemini nullini langewad.

Sel päewal kulutatakse wõrdlemisi kõige rohkem kalossisid, ukse hingesid, põranda wärwisid, uste ja kellade käeraudasid. Igal ühel on kedagi waatama minna. Selle juures ei pane keegi wõõraid sõnu tähele ning ei usu nii hästi teisi kui ka iseennast.

Ühe sõnaga, sünnib segadus, kus jalad, keeled, tühjad tõllad, litografeeritud kaardid ning saatjalad elawas tegewuses on. Selle eest walitseb aga südames täielik tühjus ning päädes pimedus.

Seda chaosi — segadust — nimetatakse: uueaasta õnnesoowide ettekandmiseks. Ainult lapsed, kelledele ootamata kingitusi tehtakse, waatawad selle sündmuse pääle hää meelega ning südamelikult. Täiskaswanud on aga päris pessimistlises meeleolus. Õnnesoowi-saajad aigutawad kangesti, õnnesoowitoojad walwawad hoolega selle järele, et nad õlgasid ei nikutaks, kingitusi jagatakse ilma naeratuseta, ning wähesaajad annawad sellega oma tundmustest märku, et nad annetajaid neawad ja wälja naerawad.

Mõned põgenewad selleks ajaks kodust ära, et neist heldetest, õnnistust pillawatest õnnesoowidest lahti saada, teised aga warjawad endid sellega, et nad waestele selleks ajaks kingitusi teewad. Neid sõnu lugedes „Uue aasta õnnesoowidest lunastus" tuleb tahtmata küsimus: kas isand X 10 rbl, wõi isand Y 25 rbl oma südame helduse tunistuseks waeste wastu, wõi põlgtuse tunnistuseks oma sõprade ja tutwate wastu on maksnud?

Mis jõud see peaks olema, mis inimesi sel päewal nõnda liikuma paneb? Wana kombe — öteldakse, ning jäädakse selle seletusega mõneks ajaks rahule.

Nüüdsel ajal on aga sõna „kombe“ niisama kahwatuks ja arusaamatuks läinud nagu asi ise, mis seletada tahab. Sellepärast on minu õpetatud sõber Dr. Ochorowicz selle seletuseks teise põhjuse leidnud ja nimelt „jäändunud ilmuwuse ühiskundlise elu edenemises“.

See põhjus on zologiast ja anatomiast wõetud. Nendes teadustes nimetatakse maha jäänud wõi jäändunud*) organiks niisugust, mis korra ühe elajate sugukunnale tõesti kasu saatis, kuna nüüd temast enam ühtegi kasu ei ole.

Jäändunud organiks on näituseks kaks tagumist warbast paksunahaliste ning tiiwad jaanalindude ja teiste jooksjate lindude juures, kes enam lennata ei oska. Karwad inimese ihu pääl on ka jäändunud organid, need on weel sellest ajast, kui meie esiwanemad riide asjata takistuse arwasiwad olema ja oma karwaga rahul oliwad. Juukstel täiskaswanud inimeste pääs ei ole ka mingisugust praktikalist tähtsust; nüüdsel ajal on nad inimestele koguni tuluta, kuna möödaläinud aastasadadel nende kasu wäga suur oli, sest nende abil walasiwad targad walguseõpetajad meie südametesse ja mõtetesse aateid tõsidusest, ilususest ja häädusest.

Sellepärast siis tarkadel inimestel juuksed päästt ära kuluwadgi, neid ei ole ju neile sugugi enam tarwis.

Lõppeks on meie pidupäewane sabakuub, ilma milleta „hääs,“ kõrges seltskunnas enam wiibida ei tohita, ka üks jäändunud organ sellest ajast, kui inimesesugu saba häbenema hakkas ja seda kolmneljandiku-küünralise riidega kinni kattis.

Kui me aru oleme saanud, mis „jäändunud organ“ on, siis on meil juba kerge aru saada, mis tähendab Ochorowiczi „jäändunud ilmuwus ühiskundlise elu edenemises.“

Ja nõnda siis:

Mispärast käib sulane oma isanda järele?

Waat', sellepärast: kui suurte sõdade ajal kõik inimesed üksteise wastu waenus elasiwad, siis wõis rüütel ise, kui kallaletungimine eestpoolt sündis, oma maja kaitseda, kuna külgesid ja seljatagust orjad pidiwad warjama. Sel ajal oli siis niisugune käimise wiis olukohane, kuna ta aga nüüd paljas „jäändunud ilmuwus“ on.

Mispärast annab meesterahwas naesterahwale parema käe?

Pimedatel, metslikkudel aegadel peksiwad mehed wahest oma naisi. Kui nüüd keegi nende seast oma teisepoolele armuline tahtis olla, siis pistis ta oma parema käe talle kaenla alla, nagu üteldes: „Näed ometi ju, et ma sulle nüüd midagi ei tee.“

*) jäändunud = jäänuseks saanud.

Mispärast kummardab armastaja noormees armastatawa neiu ees? Wanal ajal kummardas see, kelle pää maharaiumisele oli mõistetud, sellepärast, et raiujale raiumist hõlbustada. Wabadel aegadel on armastajad selle kombe omaks wõtnud, sest sellega annawad nooredmeheb oma neidudele mõista, et nad neidude jaoks oma päädgi ära on kaotanud.

Mispärast läheb peremees wälja wõõraste järel?

See on jällegi „jäändunud ilmuwus," mis arusaadawalt ju sellest tuleb, et wanasti peremehed oma sõpru ära saates selle pääle sugugi julged ei olnud, et need nende nõuud ja riided eeskojas puutumata jätawad.

Sellest näeme nüüd, et kord ajad on olnud, kus nüüdsed „jäändunud ilmuwused" täiesti asjakohased oliwad. Ja nõnda wõib siis arwata, et ka tulewikus palju nüüdseid tõsiseid faktisid „jäändunuks" saawad. Eelawaldatud mõtete tõttu wõib seda muutust ette äragi näha, ning sellesama põhjuse pärast on ju ka nüüdselgi ajal niisuguseid inimesi, kes maksmist — näit. wekslite maksmist tähtpäewaks — „jäändunud ilmuwuseks" peawad.

Kõige tuhnim lugeja saab nüüd aru, et uueaasta õnnesoowid paljad „jäändunud ilmuwused" ning paljalt nende juhtumiste kajaks on, millede korral inimesed sõnu hüüdsiwad: „Jumal andku sulle õnne! — ning seda tegiwad nad kiirendatud südametuksumise, soojuse ning sätendawa silmaga, ülewoolawate tundmuste tungil.

Aga missugused oliwad need juhtumised, need inimesed, need tundmused? . . . Kes seda nüüd teab? Kui meil korda läheks nende laiali pillatud tuhka kokku koguda, kustunud elusid elawaks teha ning küsida . . . Me kuuleksime siis wist küll mõndagi põnewat lugu, mõndagi kasulist teadust.

Kui sa mõnikord, minu õrnasooline lugeja, mõne nooremehega kokku juhtud, keda sinu silmad, sinu näojooned, sinu auus rind — sunniwad kerget pää-painutust tegema ja teisi tõbelisi tempusid . . . Kui te juhtute kahekesi lehtmajas olema . . . Kui ta sorinal kõnelema hakkab, aga lihtsalt ilma mõtteta . . .

Siis ole hää ja hakka tema käest kinni ning lase teda ära seletada: missugusel päewal soowiti kõik soowid helduse ja armastuse pärast südamlikult?

Pärast kirjuta enesele see päew üles, et sa sügawas wanaduses sellest oma laste-lastele teaksid seletust teha: kunas see uus aasta maailmale algas. Mitte see uus aasta, mida kuiwad täheteadlased lõunapoolse pikksilma ning sekundisid lööwate kellade abil ära tähendawad, waid see, kus soowi-sõnakesi uskuda wõis.

Ei kesta see mitte kaua. Lõunapoolse pikksilma optikalik telg ning uueaasta täht seisawad waewalt ühe silmapilgukese sirge joone pääl, aga, oh kui kaua niisuguseid asju mälestatakse! Aga eks see ole ka hää — eks inimesed ole nende mälestuste tõttu endile tähtraamatu loonud?

Kui sulle ka wiimaks uus aasta kätte jõuab, siis ole hää ja wõta waewaks sel korral all pool ette toodawat soowide sündimise seletust ära kuulata.

Sinu armastaja kannaks seda sulle ekfimata ja wäga hästi ette, aga — mis tema on, see ei ole mitte mina....

Wäga wanal hallil ajal elas maailmas üks rikas mees, nimega Ofir. Tema maade awarus Tigrise jõe äärt mööda oli nõnda suur, et enne nädal ära kulus kui neist jala läbi jõuti minna. Tal oli 2000 orja, nende üle 100 peremeest ja kubjast, ning suur hulk lojuseid.

See oli warsti pääle inimese paradisist wäljaajamist. Päikene, mis planetide salgaga aastas umbes kuuskümmend-miljoni penikoormat ära jookseb, alatasa edasi lennates, ei olnud weel esialguse laotuse piiridest wälja jõudnud rännata.

Juba ei näinud enam selleaegsed inimesed seda kohta, kust ja kuhu hinged lendawad, ja paljud nendest ei uskunud enam ei igawese elu, ei õndsaksaamise ega nuhtluse sisse. See koht oli tähtede taha ära kadunud. Aga ilusa selge ilmaga wõis weel taewas Jehowat näha, kes jaspisist sammastega kuldse aujärje pääl istus. Tema ümber ülemal ja alamal (nõnda näitas maast waatajatele) rippusiwad kaalud inimeste tegude kaalumiseks. Kui keegi ära suri, siis kadusiwad tema kaalud ära. Kui keegi ilmale sündis, siis riputati tema kaalud üles, aga siis oli see kauss, mille pääl „ajalikud warandused" ning see kauss, mille pääl „igawesed warandused" seisiwad — ühel kõrgusel. Sellest ajast aga pääle hakates, nõnda kuidas kellegi elu läks, kaalus üks ehk teine kauss rohkem.

Siisgi kaotati igawene elu silmist ära, sest ajalik elu oli neil aegadel ilus ning igaüks palus endale aga nimelt kaduwaid warandusi ja oli seda rõõmsam, mida enam tema kaal ajaliku külle poole kaalus. Ainult waesed, kelledel ka ühtegi palmi omanduseks ei olnud, ning orjad, keda sagedasti pekseti, nägiwad omal taewas igawesi warandusi külluses olewat — ja — nutsiwad eneste üle.

Ofiri kaal wajus aast'-aastalt ikka rohkem ja rohkem ajaliku waranduse poole. Kõik oliwad tema pääle kadedad. Ofir ise oli aga oma kaaludega wäga rahul.

Ühel päewal (Ofir oli siis juba 120 aastane ning pidi käies oma lastelaste toetust tarwitama) paniwad ta peremehed ning walitsejad talle arweid wiimaste kogumiste üle ette.

Lambaid oli 20,000, weiseid — 10,000, kamelid — 4000, orjasid — 3000, eeslid — 500, riisimöötusid 100,000, oliwimöötusid — 10,000 ja pääle selle weel määramata hulk muid asju. Igaüks, kes ühe sekli oli laenanud, tõi sada seklit, aga kes protsentisid ei maksnud, see pidi talle orjaks jääma.

Õhtumaa kaupmehed, kes Ofiri käest riisi, seedri-laudu ja loomade willu ostsiwad, tunnistasiwad wandega, et niisugust rikast weel maa pääl ei ole elanud.

Ja Ofir oli selle üle rõõmus. Aga kui päikene looja wajus siis läks ta end kahe poja-poja najale toetades, oma onni magama, millel katuse asemel lamp lagi oli.

Kui palaw tuul lõunast puhus ning eesriided lahti lükkas, siis nägi Ofir kaugelt tulesid, mis weskite juures põlesiwad, mida sada tugewat orja ümber ajasiwad. Aga kui keegi ära wäsis ehk loigust natukene wett tahtis rüübata, et kõrbenud huulesid niisutada, siis peksiwad kubjad teda tugewate piitsadega jalgest kuni pääni. Terwe öö oli säältpoolt ainult weskite mürinat, ahelate kõlinat, piitsade plaksumist ning orjade hulumist kuulda. Ainult ajuti jäi weski wahest äkitselt seisma, mis selle tähenduseks oli, et keegi ori hinge oli heitnud ning sellega oma kaalud taewast ära wõtta lasknud.

Kui külmem tuul põhjapoolt puhus, siis nägi rikas säälpool terwet rida koopaid, kus orjad magasiwad. Säält kuuldus siis, kuidas tööga piinatud orjad norskasiwad, emad nutsiwad ning imejad lapsed wääksusiwad. Wahete-wahel ärkas mõni inimene üles, kes teiste alla oli jäänud, sest koobas oli kitsas, ning ronis pääle, kuna teised teda selle eest siunasiwad ja tõukasiwad, et ta neid magada ei lase. Wahete-wahel kukkus mõni aga läila wedeliku sisse ja kisendas wajudes. Teisi ei lasknud jälle halwad putukad magada ja sellepärast istusiwad nad ja kõnelesiwad parematest aegadest.

Mõnikord tuliwad taewas uued kaalud nähtawale, millede igawese ja ajaliku waranduste kausid ühekõrgusel seisiwad. Sellest teadis Ofir, et talle üks ori juurde oli tulnud. Meelde tuletades, mis ta näinud ja kuulnud oli, ütles ta iseenesele, et kõik hästi on.

Ta tahtis nii paljude häätegude eest Jumalat tänada ja tõstis silmad taewa poole. Sääl, jaspisi sammastega kuldsel troonil istus suur Jehowa ja waatas rahulise näoga kaugele, kaugele, kus tema waadete wälgud uusi ilmlõpmatause kordasid ja ülimääratuid maailmasid sünnitasiwad.

Siis mõtles Ofir:

Mis siis saab, kui Issand minu pääle waatab? Kas temä waate all ei kuku mitte terwe maa pihuks ja puruks?

Siis nägi ta Kõigekõrgema pääkohal kaalusid, päälkirja all: **Ofiri kaalud.** Üks kauss „igaweste warandustega" oli nii kõrgele ülesse tõusnud, et teda enam nähagi ei olnud. Teine kauss ajalikkude warandustega näitas alatasa mõttesolewa Looja pää kohal ikka allapoole wajumas olewat. Nii mitu korda kui keegi orjadest hoigas — ehk piits plaksus, ehk naene nuttis, — nii tihti wajus ka ajalikkude waranduste kausikene ikka rohkem ja rohkem allapoole, nõnda et kaalude õrs juba kõweraks painus.

Weel üks silmapilk ja Ofiri kaalud puutuwad Igawese külge.

Rikas ehmatas ära ja tundis hirmsat walu. Talle näitas, et ka kõige enam haawatud ori temast õnnelikum on, keda mudalombi sisse maha maeti.

Weski aga mürises sel ajal oma soodu edasi, ahelad kõlisesiwad jalgadel, inimesed hulusiwad ning Ofiri kaalud wajusiwad ikka madalamale ja madalamale.

Hommiku-taewas tuli walge serwakene nähtawale. Päike ei wõinud üles tõusta, sest ta ei tahtnud seda mitte näha, kuidas rikka kaalud wastu Issandat puutuwad. Puud kiskusiwad lehed norgu, linnud kukkusiwad maha ning metselajad peitsiwad endid kõrbeliiwa sisse.

Kogu maailm ootas midagi suurt õnnetust.

Siis sosistas Ofir siniseks läinud huultega:

Terwe aasta sissetuleku annan ma orjadele! . . .

Kaalud taewas wärisesiwad ja ajalikkude waranduste kausikene tõusis wähe kõrgemale ehk ta küll weel „igawese waranduse" kausikesest kaugel all oli.

Maailm hingas kergemalt ja päikese weer tuli nähtawale.

Ofir hüüdis peremehi ning käskis kõiki töösid tänaseks päewaks seisma jätta, aga pärast orjasid oma ette koguda.

Kausikene tõusis uuesti kõrgemale.

Kui imestatud, roidus jalgadega orjad tema juurde kokku kogusiwad, siis ütles neile Ofir:

Saate endid puhta wee sees ära pesta ja oma haawu õliga üle wõida . . . .

Kaalud tõusiwad ülespoole.

Seatõrude asemel saate jahu süüa. Rauad wõetakse teie jalgade ümbert ära ja teid ei pekseta enam. Saate riiet eneste ja oma naeste jaoks ning igaüks weel kaks seklit raha.

Kaalud tõusiwad ülespoole.

Orjad oliwad esmalt kartuse pärast wait, sest nad arwasiwad, et nende isand hulluks on läinud. Aga kui neile hakati

jagama: jahu, lõuendit ja kahe seklikaupa raha, siis alles läks kolmetuhande haawatud inimese keskel hõiskamine lahti:

Jumal õnnistagu sind!... Jumal andku sulle õnne!...

Kaalud tõusiwad alatasa ikka kõrgemale ja kõrgemale ja juba tuli „igaweste waranduste" kausikene nähtawale — ehk ta küll wäga kõrgel oli.

Orjad jooksiwad ligidal olewasse linna, lastele mängukannisid ostma. Üks sai lingu, teine — sawist wile, kolmas — paberist kasaku ehk muud.

Kui nad oma koobaste juurde tagasi pöörsiwad, siis kuuldi iseäralist asja. Waat', mõrsjate nutu ja inimeste laste wääksumise asemel oli naermist, kisa, wilistamist, lingudega pildumist ja paristamist kuulda.

Ofiri kaalukausid wajusiwad äkisti ühekõrgusele ning rikas sai nagu lapseks, kellel, maailma ilmudes nõndasama palju ajalikka kui igawesigi waranduſi on.

Ja Jehowa pööras oma kõigewägewama waate ilmlõpmatause päält ja waatas Ofiri pääle.

Wanamees kukkus maha, nagu oleksiwad talle sada pikset pihta tulnud, ning ei tõusnudgi enam üles. Tuulispääd tõstsiwad tema hinge, mis süüta nagu lapsukesel oli, maast üles ja kandsiwad kaugele, kaugele sinawasse kõrgusesse.

Ofiri pöörmine sai kuulsaks üle terwe maa ja Jumala kartus walitses maa pääl kaua aega pärast teda.

Selleks mälestuseks andsiwad Ofiri pojad, pojapojad ja pojapoegade pojad pärast wiljakoristust ja arweid oma orjadele ühe päewa puhkust, jagasiwad neile kingitusi ning wõtsiwad neilt palwete asemel õnnistust ja kõiksuguse hää soowisid wastu.

Aga päikene liigub alatasa kuuekümne miljoni penikoorma kiirusega edasi ning selle järeldusel kaotasiwad inimesed selle koha silmist ära, kust hinged tulewad ja kuhu lähewad, ning, mis weel halwem, — ei näe enam Jehowat ega neid kaalusid ajaliste ja igaweste warandustega.

Ofiri pöörmise lugu on tuhandetest põlwedest läbi rännates inimeste mälestusest kustunud. Ja tema andedgi orjadele, mis armastuse pärast Jehowa wastu saiwad annetatud, on hiljemini „jäändunud ilmuwuseks ühiskundlikus elus" saanud.

Rikkad teewad ka nüüdgi weel, enne tarwilist summa teenistusest maha tõmmates, oma orjadele uueks aastaks kingitusi. Orjad õnnistawad neid ka nüüdgi, kuid südames neawad.

Aga kuidas on sääl taewas kaaludega lugu ja missugune kauss enam kaalub? Kes seda teab!..

Kõigewägewam, kelle kõrwadeni rõõmulisi häälesid wähe lendab, kuna needmisel ja wandumisel aru ega otsa pole, ei

waata juba enam maa pääle alla. Ta on ju maailmale eksimata õigused andnud, inimestele aga läbitungiwat mõistust ning kaastundmust, — mis te temalt siis weel tahate?

Külwage maa pääl, mis teile enam meele järele on, kuid tuletage tulewaid lõikusi meelde. Olgu teil ometi nõndagi palju aru ja häbi, et te mitte ükskord iseeneste töö ning soowide tagajärgede üle ei imestaks!

Poola waimuelu ja Boleslaw Prus.

Poola ainetel **J. Põhjala.**

Poola kirjandus on üks kõige wanematest Europa kirjandustest, mis umbes 1000 aasta ümber pärast Kristuse sündimist oma alguse sai. Sellel kirjandusepõllul on nii mõnigi tähtjas kirjamees tegew olnud, aga iseäranis jõudsal sammul on ta wiimsel aasta-sajal edenenud. Terwe rida anderikkaid kirjamehi on teda wiimsel ajal edendamas olnud, ja nendest iseäranis tähtsad on: Mickiewicz, Kraszewski, Krasinski, Sienkiewicz, Boleslaw Prus, Konopnicka ja teised, kes oma kõrgeandeliste töödega seda kirjandust suuresti on rikastanud. Eesti keeles aga ei ole pääle mõne Sienkiewicz'i töö wist muud midagi ilmunud kui „Sakalas" üks Kraszewski jutt nimega „Kunigas" ja mõned Saksa keelest tõlgitud Boleslaw Prus'i jutud. Nüüd katsume aga Eesti rahwast selle, wiimati nimetatud, anderikka kirjamehega ligemalt tuttawaks teha, kes küll weel mitte nii tähtjas pole kui Sienkiewicz, aga siisgi oma tööde poolest nii tähelepanemise wäärt ja rahwa edenemisele tulu tooja, et eksimata teda üheks kõige paremaks Europa kirjanikuks tuleb pidada ja weel niisuguseks kirjanikuks, kelle tõsisest tähtsusest alles tulewik aru saab.

Aleksander Glowacki, kirjanduses Boleslaw Prus'i nime all tuntud — on sündinud 1847 aastal. Esialgulise hariduse sai ta Ljublini gümnasiumis, kus ta matematikas ja looduseteaduses iseäranis osaw oli. Ka muudes teadustes ei olnud ta nõrk, waid seisis koolipingil esimeste reas. 1864 aastal oli ta juba wiimastes klassides, kus ta kui kõige paremini wälja arenenud, kõige enam lugenud ja loomu poolest häässüdamline edasipüüdja inimene oma kaas-õpilastest oskas enese ümber wäikest ühiskunda asutada. Selles ühiskunnas püüdis ta noori jõuudusid ühisele waimu-tegewusele äratada. Tema

ettepanek, et ülema klassi õppijad alamate klasside õpilastele õppimise juures juhatajateks oleksiwad, tehti koolivalitsuse poolt tõsiseks sündmuseks ja nõnda hakkas Glowacki alamatele õpilastele kosmografiat õpetama. 1866 aastal gümnasiumi lõpetades astus ta Warssawi ülikooli matematika osakunda, kus ta pääle oma armastatud matematika weel hingeteadust, logikat filosofiat ja loodusteadust uuris.

Tema kirjanduslime tegewus algab alles 1872 aastast. Enne seda ei kirjutanud ta pääle mõne kuiwa teadusliste tüki peaaegu mitte midagi. Eelnimetatud aastal astus ta ajalehe „Opekun Domowy“ (Kodune hoolekandja) toimetuse liikmeks ning hakkas selles lehes Boleslaw Prus'ina, „Listy ze starego obozu“ (Kirjad wanast woorist) kirjutama. Sellega ühes toimetas ta ka naljalehte „Mucha't,“ pani Laugelli „Elu saladused“ Poola keelde ümber, kirjutas wäga naljasisulisi luuletusi, päälkirjaga: „Na smiere Filtusia (Filtu surma puhul) ning tegi kirjatöösid, mis „Warschawski Kurjer'is“ ilmusiwad.

Need ajad, millal Glowacki kirjandusepõllul tegewaks sai, oliwad kibedad ajad, sest siis oli wanameelse ajakirjanduse ning noore ajakirjanduse wahel isearwamiste pärast äge wõitlus. Wanad põlgasiwad aateid, kuid noored püüsidwad neile eluõigust ning wabadust muretseda, sest nad leidsiwad sellest ühiskunnale õnne ning kasu tulewat. Ja nende püüdmised ei olnud ka muidu waimustuse läbi üles kutsutud tühised tormamised, waid täiesti minewikuga ühenduses olewad edasipüüdmised, — mille lipukirjaks oliwad sõnad: edasi tööga! Sest nad ütlesiwad: Isaisade põllul tuleb ainult seda kalliks pidada, mis eluhinnaline on. Teadust kohendada, uut mõistlikku politikasüstemi luua, tööstust, kaubandust ja käsitööd edendada, rahwa keskele waimuwalgust külida, arwamisi luua, mis waimu ja tarwituse poolest ajakohased oleksiwad, rahwa eestwõtjatele, kunstile ja kirjandusele niisugust sihti määrata, millest ühiskunnale kasu oleks, ning terawalt kodust ja koolilist kaswatust silmas pidada — waat,' seda püüdsiwad noored wõitlejad, kes laialiste ridadena sihi poole rühkisiwad.

Ja niisugusel ajal — 1872 aastal, astus Prus „Opekun'is“ nimeta juhtkirjaga „Meie patud“ wälja, milles ta laialise ühiskundlise elu programmi wälja kuulutas ja selles kõiki Poola ühiskundlise elu nõrkused ja puudused üles arutas ning käredalt parandusi nõudis, ajakirjandusele iseäranis seda kibedalt ette heites, et see oma rahwa puudusi salata püüab. „Täna — kirjutas ta — „katsest õppust wõttes muutkem oma töötamise süstemi ja seadigem oma plaanid nõnda, et nad igapäewase eluga kokku käiksiwad. Olgem alandlikud iseenestele ja oma sihtidele ning hakakem selle läbi ühiskundlisi wõlgasid maksma,

et oma rahwast kokkuhoidlikumaks õpetame, põllutööd ning tööstust tõstame, perekundlikka ning ühiskundlikka sidemeid kinnitame, abielude arwu aitame kaswatada, laste suremist püüame wähendada ning wooruft ja waimuwalgust laiali laotame. Selle töö juures tuleb nii mõnigi suur omandus tükkideks lõhkuda, mõnigi sabakuub lihtsaks kuueks muuta, mõnigi wapp lihtsaks sildiks teha, mõnigi sulg wasaraga ümber wahetada, paljudest asjadest ennast lahti ütelda, palju unustada, kuid kõige rohkem aga õppida ja õppida." Selle juures ei tule sugugi mõtelda, et Prus üks wanade olude maha-lõhkuja ning muidu teenistuse taga ajaja oli. Ei, ta oli koguni teine. Ehk mõned noored küll teiste töösid ei sallinud, kui ise midagi ehitasiwad, ei sallinud Prus niisugust olu sugugi, waid kirjutas otse selle wastu: „Andkem igale ühele auu, kellele auu anda tuleb, iga tegewust silmas pidades, ja tuletagem meelde, et ainult alalhoidmine edenemise kõrwal, kõigi inimeste armastus oma jõuude pääle toetamise kõrwal, alandlik meel kanguse kõrwal meile seda osaks saada lasewad, et me oma kõige kallimat warandust „auu" ära ei kaota, waid teda rikkumata järeltulijatele päranduseks jätame."

Pärast „Warszawski Kurjer'i" feuilletoni*) kirjutama hakates, sai Glowacki oma „Warssawi eskiside" läbi, mis ta hiljemini „nädala ajalooks" muutis, päew-päewalt rahwale ikka tuttawamaks ja tuttawamaks.

Prus'i kui feuilletonisti tunti niihästi köögis kui saalis, kirjutamise-toas kui töötoas, pööningu-kambrist keldri-toani igas majas, kus ilma „Kurjerita" läbi ei saadud. Tal pidi ju ometi põhjuseid ja andeid olema, sest 20 aasta jooksul ei läinud tema feuilleton sugugi lahjemaks, waid tema selged sulesünnituse on mõtte-terawuse ja waimurikkuse poolest niisamasuguseks jäänud, nagu nad hakatusel oliwad. Kui meie tema 1875 aastal kirjutatud „ajaloo" kätte wõtame, siis ei leia meie nendes mingisugust muutust. Ikka üks ja seesama Prus paistab meile nendest silma, kuid ta on wiimasel ajal ainult mõjuwam ning oma terawuses ja oma kõrwetawates naljades ehk natukene tagasihoidlikum, aga siisgi täis algupäralisi waateid, mõtterikkust, nalja ning tundelikku olekut käesolewa aja kohta, mis tema sule-sünnitustes hiilgawat ning wärwi-rikast wastukaja leiab. Kunagi ei olnud tema sulg sapi ning soola sees leotatud witsade sarnane, waid nii lõikaw ja põletaw, et weri wälja tuli, kui ta kedagi puutus. Ka siis, kui ta ennast kaitsema pidi, püüdis ta end alati pääletungimise tuhinast tagasi

*) Feuilleton (föjtong) — „westelugu" politilises ajalehes, mis enamisti kirjanduslisi ja ühiskulisi küsimusi lõbusal, rahwalikul toonil puudutab.

hoida ja ka nende isiklikku kõlbtust austada, kes alati tema wastu oliwad. Sellega oli ta wähe nüriba-poole polemist (sulesõjalane), sest ta ei mõistnud siis haawata, kui wõidu-pärgasid päris, ega tahtnud seda häbistada, keda waieluses ära oli wõitnud; kunagi ei pildunud ta teistele pori silma ega wiskanud seda kiwi tagasi, millega teda wisati. Ta oli inimene, kes hääduse sisse uskus ja häade arwamistega kaunistatud oli. Nii hästi ühes kui teises asjas muutis ta ainult aegade jooksul oma waateid, aga püüdeid, millede sihiks oliwad: kasu, tõde ja ühiskundline hää käekäik — ei muutnud ta kunagi. Selle omaduse tõttu hakkasiwad ka tema wastasedgi temast lugu pidama. Feuilleton sai Prus'ile kui wahi-torniks, kust ta rahwuslisi liikumisi ja kasusid silmitses. Ei olnud ühtegi asja, mida ta ei puudutanud ega tähele pannud, ei olnud ka ühtegi tähtsamat nähtust, mida ta mitte üles ei tähendanud, ega ühtegi juhtumist, millest ta mitte üleüldiste rahwuslistе olude iseloomu seletusele materjali ei otsinud. Feuilletonist paistab wälja, et tal jutu kirjutamise pääle hää and oli. Terawate sõnade kõrwal on tal weel nalja, mis nagu waikse, aga sügawa Dickens'i pilkega segatud on. Pääle selle mõistab ta ka wäga hästi kujutusi luua, milles ta kõiksuguseid puudusi wäga osawalt oskab wälja pilgata. — Oma waadete, mõtete ja waatlemiste awaldamiseks on tal koguni ise methode: ta loob kujusid, seab waatepiltisid kokku, mõtleb anekdotisi, sündmusi ja eeskawasi wälja ja seab siis alles nende järele uudisjutud, kujutused ja pilke-tükid kokku, ja ikka elawas ja sütitawas keeles. Kõigis tema töödes on üks kõrge joon olemas, mis iseäranis tema uudisjuttudest wälja paistab: see on see soe, südamlik, inimlik tundmus, mis näitab, et ta süda weel pessimismuse*) läbi ei ole kibedaks tehtud, mida meie ajal nii rohkesti olemas.

Ka ajakirjanduse sihtisid ei jätnud Prus puutumata, sest ta kirjutas ühes oma „ajaloos" 1882 aastal: „Ajakirjandus on käesolewate aegade ajalugu; ajakirjanik ei tohi mitte ei kohtunik ega ametnik olla, wait ta peab kõige enne hää waatleja olema, kes selle asemel, et üksikute juhtumiste järele walwada, terwete klassside ühiskundliku elu woolu peab mõistma silmas pidada. Selsamal ajal peab ta ühes ka filosof ja ühiselu-tundja olema, et ta neid woolusid mõistaks üksteisest ära lahutada ja walgustada, lugejates mõtlemist äratada ja niiwiisi neid hääga nendele sügawasti tuntud aadetele wastu wiia, mis kirjaniku hinges elutsewad." — „Terwe elawa maailma wõi, selgemalt, terwe haritud inimesesoo üle lehwiwad," räägib Prus oma „Ühiskundlise elu programmis" — „kolm sihti, mis nagu täheb elukäigule teed näitawad; need on:

*) Õpe, mille järele maailm kõige pahem on.

õnn, kasutegewus ja täius. Iga rahwas, keele ja suuruse pääle waatamata, peab püüdma, et ta ikka õnnelikum, kasutegewam ja täielisem oleks. Rahwas on seda õnnelikum, mida enam iga tema üksik liige oma oluga rahul on ja tasakaalus korralikult edeneb. Rahwas on seda täielisem, mida enam tema ühiskundlise elu kokkukõlas organisti olemas on. Rahwas on seda kasutoowam, mida enam ta oma töödega iga oma liiget õnnelikuks suudab teha ja ka teistele rahwastele õnne külwada."

Oma terwet elu nendele annetades, kes eluga wiletsuses wõitlewad, püüdis Prus igas oma „ajaloos" ühiskunda mõtlemisele äratada, koolisid asutada, odawaid söögimajasid soetada, waese rahwale ulualuseid muretseda, ja kõikisuguseid muid kasulikka asutusi elule kutsuda, nagu: warjupaigad noortele naesterahwastele, käsitööliste seltsid, laenu-kassad jne.

Kui meie kõiki neid püüdeid ja projektisi wõtaksime üles arutada, milledega Prus 20 aasta jooksul tegemist on teinud, siis läheks see wäga pikale. Tähendame ainult nõnda palju, et Prus häätegewaid asutusi elule kutsuda püüdes rahwast nõnda nimetatud tormika inimese-armastuse eest hoiatas, mis, ilma et ta tõsist häda ja õnnetust ära wõidaks, inimeste seas abiandmise läbi ainult ulakust edendab. Tema püüe oli — rahwast tööandmise läbi aidata ja tööde õpetamise läbi kindlamale teele juhatada. Sest ta kirjutas 1888 a.: „Õpetage inimesi hööweldama, saagima, taguma, õmblema, keetma pühkima ning wettgi kandma, kui muud tööd saada ei ole. Õpetage neid iga tööd auustama ning näidake neile, kust seda leida wõib. Kui teda aga ei ole, siis õpetage, kuidas tööd tekitada wõib."

Ka naesterahwa-küsimust ei jätnud ta tähele panemata. Ehk ta küll neid nõnda nimetatud meesterahwastega wõistlejaid naesterahwaid pilkas ja põlgas, siisgi oli ta alati tuline niisuguste naesterahwa-õiguste eest seisja, mis tõesti naesterahwale loomulikud oliwad ja ühiskundlikule edenemisele kasuks tuliwad. Ta nõudis naesterahwale kõrgemat haridust ja pidas seda kartust tühiseks, et kõrge haridus naesterahwa tema kõige auustamisewäärilisest omadusest „naesterahwalikust olemisest" ilma jätab. „Tõsi on, et igawene elu edenemise-wool naesterahwale seda osaks saada on lasknud, et ta kõige õrnemate, kõige paremate ja kõige auusamate inimesesoo instinktide omanik on, aga kas hästi ja õieti juhitud teadus need instinktid nüriks teeb? Kes wõib seda kinnitada, et teadus inimese paremad wooruseď ära lämmatab ja kes wõib seda tõeks teha, et wagadus, õrn süda, puhtad mõtted ja tunded teadusest ära häwitatud saawad?"

Pääle teaduste soowitab Prus weel naesterahwastele käsitöö ja kõiksuguste muude kasuliste ametite õppimist, mis nende jõuu kohased on. Sellega ei takista ta mitte naesterahwa edenemist, waid igast edenemisest lugu pidades hoiatab ta inimesi ainult nende liialdatud nähtuste eest, mida niisugused naesterahwad elule kutsuwad, kes endid ei taha ega mõtle neile loodusе poolest ette kirjutatud seadmiste alla anda ja enestele niisuguseid õigusi nõuawad, mis nende loomulisele seisukorrale wastu on.

Alati oma kätt rahwa üliskundlise elu edenemise tuiksoone pääl hoides ei jäänud ka kooli- asjandus talle kahe silma wahele .... „Häid andeid — kirjutab ta, — „mis tegewuses nõnda suurt osa mängiwad, ei puudu meie ühiskunnas, kuid teadust aga puudub. Kes arwab üles, kui palju Newtonisid, Stephensonsid ja Michel Angelosi räbalate sees wõib peidus olla? Kes arwab üles need inimeste hulgad, kes ilma teadusliſe aluseta oma wiletsate tööriistadega asjata waewa näewad! ....“

„Kopik, mis sandile antakse, loob sagedasti uusi santisi, aga kopik, mis teaduse hääks ohwerdatakse, saab tihti sinepi-iwa sarnaseks, millest niisugune suur puu oli wälja kaswanud, et taewa linnukesed tema oksadel aset wõtma hakkasiwad. Ainult õige ja ühiskunnas laialiselt wälja laotatud teadus wõib meid kiwistanud wormidest wälja kiskuda ja täiendada. Sest parem on määrdunud pesu ennem walgemas kohas pesta, kus kõik must selgeste silma paistab, kui seda häbi pärast pimedates urgastes toimetada.“ —

Edenemise juures on aga üks põhjus tingimata tarwiline, see on: niisuguste kirjade tähelepanemine, mis käesolewa aja walitsewate arwamistega kokku ei käi. Ilma nende kirjatöödeta, mis käesolewa aja walitsewate arwamistega kokku ei käi, ei ole edenemist. „Pange ometi tähele, armsad suguwennad, algupäralisi sünnitusi!“ ütleb Prus. „Ehk nad täna küll inetumad paistawad olema, wõiwad nad homme siisgi juba tõeks tunnistatud olla, aga ülehomme juba pääſtwatele uuendustele hallikaks saada Tõsine teadus õpetab meid seda põhjust tähele panema, et kes ei tea korda iseenese majas, ei see suuda midagi ka ühiskundlises elus korda saata. Kui keegi laialistest tegewusepiiridest unistab, aga ei suuda oma seisukorra külles rippuwaid natukesi kohuseid täita — see on kas hooletu wõi ulakas; kui keegi ei awita oma ligidal olewat olewust häda sees rutulise abiandmisega — see on ühiskundliste olude ja kasude wastu tuim. Meie kõik oleme inimesed, kellede eneste arwamise järele laiad maated, piirita pühadused ja suured teed omanduseks on. Igal ühel on kergem (oma arwamise järele) riiki ehk sõjawäge juhatada, kui adraga wagusid ajada.

Igaüks waatab ennem selle pääle, mis maailmas tehtakse, kui oma jalanõuude pääle, milledest warbad wälja tikuwad. Kõik hõiskawad, et nad kõrgete aadete eest walmis on oma pääd ohwerdama, aga, waesekesed, unustawad seda ära, et nad siiamaale weel nii paljutgi pole suutnud teenida, et korralikult oma juukseid lõigata lasta. Tihti näitab kõigi niisuguste laiade waadete alt ainult metslik laiskus oma paljaid hambaid." „Teadus ei luba pimedast pääst reklame sisse uskuda, mis terade asemel aganaid, pähklate asemel paljaid kooresid annetab. Reklame wiib meid nõnda kaugele, et me tõsiste, suurte asjade asemel tühiste juhmide ning „nõidade" lori üle hakkaksime imestust tundma ja selle omadusegi ära kaotaksime — suuri inimlikkusi sündmusi arwustada. Reklame tõttu läheksime meie kõik rumalaks ning kaotaksime oma wahwuse ja iseloomu ära."

„Et meie lapsed ka õpetusest tarwilist kasu saaksiwad, peame nendes terwele waimule ka terwet keha kaswatama," ütleb Prus ja püüab alati selle eest hoolt kanda, et nooresoo kehalist kaswatust tähele panema hakataks ning keha harjutuste läbi tugewaks teha katsutaks. Palub wanemaid, et nad oma lapsi ülimääralise waimutööga ei waewaks, mille tagajärjed häwitawad on.

Et Prus läbi ja läbi luuletaja on, siis peab ta armastama ja ta armastab ka ilusaid kunstisid; aga siisgi ei arwa ta nendest ühiskundlise elujärje tõstmisele mingisugust tulu tulewat. Sellepärast ei pane ta waimu-annete edenemise pääle kunsti-ilmas suurt rõhku, waid püüab selle eest hoolt kanda, et üksikud ühiskunna liikmed rahul ja õnnelikud oleksiwad. Sellepärast ei soowi ta waestele, kelledel leiba puudub, tühjade iluasjadega tegemist, waid ütleb : „Kapital — see on sõnnik, mille pääle kunst, woorus, teadus ja teised armastuse-hinnalised inimese loomuomaduse õiekesed kaswawad. Kellel aga wiljaait tühi on, see wisaku lilled ja muud rumalused aiast wälja ja tehku kartohwlid maha."

Kõikidel põldudel töötades, mis suuremalt jaolt wäga wiletsas seisukorras oliwad, püüdis ta iga elu-osa mõistuslisest ja wooruslisest küllest edendada ja andis nõuu, ennemini iseenese süüdidele adwokatiks olla kui oma õnnetustest ja teiste süüdest kõneleda. „Kui inimene enesele ütleb: „Oma hädade pärast olen ma ise süüdi, aga ei keegi muu," siis tunneb ta enese sel silmapilgul palju rahulisema olewat. Siis waikiwad temas metsikud halastamata meelele süüandmised ning wõõra abi pääle lootmine ja usk iseenese jõuude pääle ärkab elule. Püüdkem küll õiguse poole, aga tuletagem meelde, et õigus mitte üks wägewa hiiglariigi walitseja ei ole, waid üks lihtne kaaslane, kes siis wõõrsile tuleb, kui see peremeestele meele järele on."

Ei olnud aga Prus kohe niisugune, nagu teda nüüd tunneme. Kõrgemat matematika haridust saades ei olnud ta kirjandusele sugugi laialiselt ette walmistatud. Kõige esmalt hakkas ta naljasisulisi tükikesi kirjutama, mis 1873 aastal ilmusiwad. 1874 aastal kirjutas ta 48 jutukest „täieealistele lastele." 1876 — 1878 aastani kirjutas ta terwe rea jutukesi ja kujutusi, mis pärastpoole „Killukeste" (Drobiazki) nime all wälja tuliwad. Nad on kõik uudishimu äratawad ja hingeelu kirjeldawad kirjatööd ja nendest wõib juba kirjaniku mõtte-rikkust ja annet ära näha. Uudiseks oli nendes iseäraline meeleterawus, mis sellest tuli, et Prus koguni ise hariduse oli saanud kui teised kirjanikud ning sellepärast oliwad tal ka ise-sugused waated. Aga meeleterawus ei olnud Prus'i kirjatööde ainumaks wäärtuseks. Ei, see oli tema loomise-töö woolus ainult üks lüli, mille kõrwal weel palju teisi lülisid olemas oli. Üks niisugustest lülidest oli — südamlik, sügaw tundmus, mis ennast siis kõige ilusamini ja kõige paremini tunda laskis, kui mõni häda, olgu see kehalik ehk waimlik, päewakorral oli. Armastust, harilikus tähenduses, Prus jutukirjanikuna kirjeldada ei armastanud. Seda ei teinud ta ka siis mitte, kui armastus kogu jutu alus oli. Ta tarwitas teda ainult mööda minnes. Teised tundmused aga, nagu: sõprus, mure, halastus, erk õnnetumatele abiandmise sund ja muud hääd hingeomadused leidsiwad temas nõnda osawat kujutajat, et teisal nendesarnaseid waimusünnitusi raske leida on. Oma parema-tesse uudisjuttudesse ei mahutanud Prus kunagi wooruse-õpetusi ega seadnud loodud kujusid kõrgema, enne ette tähendatud mõtte alla; näitab nagu poleksgi aade temal loomise-töö juures juhtijaks olnud. Sellest tuleb wälja, et järeldus lugeja oma hooleks on jäetud. Kirjanik ei mõtle selle wooruse-õpe-tuse pääle näpuga näidata, mis jutustusest wälja peab hoo-wama, sest ta teab, et kui ta oma kunstinõudeid hästi on täitnud, siis peab see õpetus jutust iseenesest wälja paistma.

Kõiki Boleslaw Prus'i töösid ei ole wõimalik üles lugeda. Tähendame ainult, et ta kõige tähtsamate Poola kirjanikkudega ühes reas seisab ja oma kirjatöödega Poola kirjandust suuresti on rikastanud. Nüüd aga waatame, kuidas ta kui inimene meile silma paistab. Et aga selles kirjelduses mitte eksitusi teha, siis laseme ühte Poola kirjanikku Dr. Dolinskit jutustada, kes Aleksander Glowacki't kui oma sõpra juba kolmekümnenda-mast elu-aastast saadik hästi tunneb.

„Põllumehe poeg, mõisnik Aleksander Glowacki, wapiga Prus*), on üks tähtjas inimene, kelle iseloom otsekohene, hing

*) Prus tähendab Poola keeli prussakas.

auus, mõistus tormikas ja tundelik, loomus luulelik ja igapidi haritud, aga süda kui tuwikesel on. Tema õrn ja erguline kehaehitus on tundelik kui kandle keel, mis igale ühiskundlisele wärinale wastukaja annab. Tema auus ja otsekohene loomus oskab ustawusest, sõprusest ja tundmuste läbi üleskutsutud käepigistusest lugu pidada ja on südamliku meele wastu südamlik. Kui armastaja naesterahwas waatab ta igale poole ja peab kõik meeles; aga ialgi ei anna ta andeks, kui tema auusaid tundmusi ja tahtmisi kahtlustatakse ja tema usaldust kurjasti pruugitakse. Sellega tuleb ka tema sümpatiat ja antipatiat*) ning arwamiste painduwust ära seletada, sest ta ise usub kui wiisakas, auus ja õiglane inimene alati teisi ilma kahtluseta ja ei mõista arwatagi, et talle ka waletatakse. Usub, et see, mis räägitakse, tõde on ja et ühiskundliste kasude taga mitte omakasulisi püüdmisi warjul ei seisa. Aga kui ta kusgil walet ehk pettust näeb, siis hakkab ta tormikalt ja halastamata nuhtlema, mida ta nii terawalt nii walusalt teha mõistab. Prus ei ole kunagi parteilikkude kasude ori olnud ega ialgi wägewamate poole hoidnud. Tema walitseja on kodumaa, tema sihid ja aated — selle maa õnn ja hää käekäik. Kõik, kes waesed, õnnetud, rõhutud ning elu ahelates kui linnukesed puuri sees siplemas on — need kõik wõidawad Prus'i armastuse korraga endi poole ja wõiwad igal ajal tema abi pääle loota. Kunagi ega kusgil ei teinud ta midagi oma kasuks, waid tal oli uhke iseloom: ta wõis ennemini nälga ära surra kui oma ligimeste käest läks abi paluma. Rahal oli tema juures ainult nõnda palju wäärtust, kui palju tal seda tarwituste pääle tarwis läks. Wahwust on tal wäga palju. Ta ei karda kedagi, waid oma aadete nimel rühib ta oma sihtide poole, ilma selle pääle waatamata, kas teda hää wõi kurjaga wastu wõetakse. Teorias on tema mõte teraw, rutuline, logikalik, mis alati teaduslist ja mõistuslist seisukohta silmas peab — praktikas on ta aga auus mõttemees."

Kakskümmendwiis aastat on Prus juba kirjandusepõllul tööd teinud ja igale töö-wäljale oma kuldseid mõtteid külwanud. Tema ainumaks püüdeks, mõtteks ja aateks on alati see olnud, et oma ühiskunda truult teenida, talle paremat tegewuse teed näidata ja oma rahwast tugewana waimus, karastatult töödes ja kindlalt edenemise teed kõndimas maailma radadel näha. Need kuldsed mõtted, mis kaunilt tema töödes wälja üteldud, ei ole mitte ainult nüüdsele ajale teejuhiks, waid ka tulewikus saawad nad ühiselu edenemisele teed näitama. Tema jutustused ja uudisjutud, milledes pääle sügawa mõtte weel suurt

*) Südame periolek ja wastuolek.

kunstiosawust näha on, jääwad Poola kirjandusele jäädawaks kalliks waranduseks. Tema aated ja mõtted ei ole mitte ainult Poola rahwale tõsised ja õiged, waid kõigile rahwastele näitawad nad, kuidas tuleb elada ja mis elus püüda.

Ka meie Eesti rahwal oleks temast nii palju ja paljugi õppida. Sellepärast olen wõimalikult laialiselt tema tegewust püüdnud kujutada. Sest palju on meil weel waja halbtustega wõidelda, palju tõbe juuresid parandada, kõige rohkem aga rahwast elustada, elustada — enesetundmisele ja wooruste austamisele! . . .

Matti Helenius.

(Waata laul: „Miks' sä itket, kukkaseni?").

Matti Helenius on sündinud 27 juunil 1870 a. Üliõpilaseks sai ta 1888. ja magistriks 1894 a. On mitmeid ajakirjasi toimetanud: „Kansan Lehti", „Joululehti", „Kylwäjät" (karskuselehte), „Koitto (lastelehte)" jne. On „Uusi Suometare" ja mõne muu ajalehe kaastööline olnud.

Aga kõige suurem tähtsus on temal Soome karskusetöö-põllul ja siin on tal Dr. Granfelti kõrwal mõjukam ase. Ega see ka ime pole, sest tema on karskuseasja hääks Soomes rohkem tööd teinud kui keegi teine ja tema on karskusele teaduslist põhja kinnitanud. Tähtsam sellekohane töö on: „Mis teadus wägijookidest ütleb?" Pääle selle on ta hulk wähemaid karskuse-teaduslise sisuga kirjandid ilmutanud ja teoksil on praegu töö „Alkoholi-küsimus. Soziologia-arwustiku-teadline uurimine", mis wiiel keelel ilmub (lühendatud wäljaanne wahest ka Eesti keeles). Seda tööd kirjutades wiibis ta Daanimaal, kus teaduslikud

abinõuud hõlpsamini saadawal. SuurekS kasuks tema uurimisetööde juures on see, et ta keeleteadlasena 14 keele kirjawarandusi wõib tarwitada.

Ka Eesti rahwale ei ole mag. Matti Helenius enam wõõras. Karskusetegelasena on ta meilegi oma kirjatööde läbi, mida siin ja sääl ajalehtedes järgesti ilmub, tuttawaks saanud. Mag. Matti Helenius armastab oma sugurahwast südamest. Sellest tundmusest aetud, õppis ta Eesti keele ära, pani hulga Eesti laulusid Soome keelde ümber ja andis priiuse mälestuseaastal 1894 oma Soomes ilmuwa „Kansan lehti" kõrwal ka Eesti keeles „Rahwa lehe" wälja, mida praegu ilmuwate „Rahwalehtede" ja „Pühade Albumite'' teewalmistajaks wõib nimetada. Aga mõnesugusel tõe ja ebatõe teel pidi ta Eesti wäljaandega suurt aineliste kahju kandma. Ometi mälestab auustatud Soome suguwend hellusega oma wennasrahwast ja loodab niipea kui muudest tungiwatest kohustustest pääseb üht tähtsamat Eesti rahwasse puutuwat tööd ette wõtta, millest omal ajal wististi weel räägime. Ehk juhtume edespidi ka mõnda tema ilukirjanduslist tööd katseks tooma.

G. S—s.

Muusika.

Surelik, seisata wähe ja kuulata enese nuttu,
Kuulata kaebamist hädas, hõiskamist õnnes,
Kuulata ihade, püüete põnewat juttu,
Loodusewägede laulu muusika häältes!

H. Rikkand.

Ahastaja laul.

Yrjö Weijola.

Hei, sügis-öö,
Sa tume kurjawald,
Mis wiimse walgusegi riisud taewa alt,
Nüüd kilbi wastu löö
Ja wõitlusele kutsu öösist musta walda,
Ma tunnen rinnas meeletumat wõimu,
Mis taganeda taplusest ei malda,
Waid murrab maha terwe kurjahõimu
Ja kollid sööb.

Löö, wälguwöö!
Ja rõkka, sügisöö!
Mu mõõk on meistri walangist,
Siin maa pääl parem sõjariist,
Mu ahastus, see tagus mulle mõõga,
Wõin seega purustada kurja-lööga.
Siis mässa, wooga,
Sa, tormi öö,
Ja ohwer söö!

Su mustad legionid katwad taewa lage —
Teel sõdima,
Hei, sähwa wälk, siin seisan ma,
Mu ahastus su eest ei page,
Siin leiad meest!

Sääl sähwas wälgujuga uuesti
Lõi rinda wõõra mõtte mõlkuma . . .
Wõib olla, et ma wõidelda ei tahagi,
Waid ainult langeda . . .
Ehk seisan selle eest!

Ü. p. G. S– s.

Meri.

Kirjutanud **L. Onerva.**

Miks ma sind ihaldan, sa lahtine meri? Miks wangistad mind, sa suur sinetaw wetewäli? Miks mind ei rahulda need kaunid sisejärwed ja miks püüab minu hing sinna, kus soolane wesi randasid suudleb? On ju need wäikesed järwedgi nii naerataw-südamlikud. Laened näiwad rahulikult mängiwat, heleda päikese paistel weeredes. Kuid kõiges selles on midagi nii kitsast ja sulutud. Tahaksin oma waatepiiri laiendada, kuid ei wõi — kõigil pool näewad silmad randasid, lahtesid ja jälle randasid.

Kui ma iganesgi lahtist, laia merd poleks näinud, siis ma ehk ei soowiksgi sisejärwede armsatest randadest lahkuda. Aga nüüd tean ma, et on paik, kus mingisugused silmatorkawad rannad waatepiirisid ei kitsenda, paika, mis end suurena, wõimsana ja wägewana silmade ette laotab. Ja sinna wiib mind seletamata igatsus. Kui meri wagasel ilmalgi hingab, on ta nii suurepäraline, majesteetline. Ei mingit wäetit, asjata naeratust liigu ta lausa-lagedal pinnal. Ta on suur. Ju sääraseagi armastan ma merd. Kuid enam weel siis, kui looduse jõud oma warjatud wõimud lahti päästawad ja kui mürisewad wood walgetel harjadel kalju seinasid wastu toramawad. Siis tõusewad laened sõjaritta ja katawad ranna sõmeriku wihase wahuga, kuna tormi hääl laente kohinas rõkkab . . .

Ma ei ole rahu laps! Kardan, et ma naeratamise ja naljatamisega rahul ei ole. Wõitlust tähendab inimese elu, suurt, kõrget wõitlust. Meri, sina kujutad üsna niisugust wõitlust. Sina ei wõitle mitte kunstlikkude tooreste tuleriistadega, waid oma põue loodud wägiwõimudega. Ja nagu waimustuse tuhinal kobrutab waht su määratutel woogudel — need puhastawad endid punas õõgmwateks õhtuteks ja jääwad igawesti noorteks ja särawateks.

Sellepärast ihaldan ja armastan ma sind, lahtine, suur, puhas ja wägew meri. Sa oled minu elu wõitluse-sümboliks.

(Soome kaastööliselt „Kiirtele").

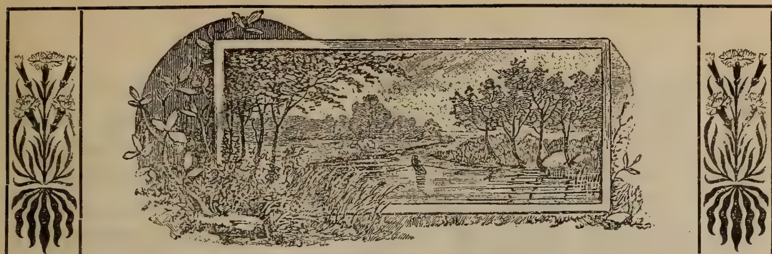

Mina seisan aga.

L. Onerva.

Roosiloorina kumendaw taewa rand
Sulas pilwede kuldalaewas,
Mere pinnal end kiirgades peegeldas
Purpurwiirudel kaetud taewas.
Ära ilm mind nõiutas säraga,
Kingul seisin, säält aga waatsin ma —
Süda ilutses õitsewast õnnest.
Aga peagi purpuri wärwisse
Muste warjusid üles tõusis,
Särawiirusid lõhkudes tiibadel
Ohumaru, see taewal' sõudis.
Ja sääl möllas, wälkugi heitis ta,
Kingul seisin, säält aga waatsin ma,
Oli wõõras mull' säärane wägi.
Mulle kõrwusse müristas maru nii:
Ära ülewal seisa, wäike,
Sina nõtkuta põlwesid minu ees,
Sirgelt nii ära sega käike.
Tõest', kui nii uhkesti seisad sa,
Sind siis tahan surmata, suudan ka,
Sellepärast mull' nõtkuta põlwi.
Mina marule wastasin, hüüdsin nii:
Ei ma sinu ees lange maha,
Wägiwalda ma ial ei kummarda,
Ei su halastust ial taha.
Mind ei keegi saa panna wankuma,
Julgest' seisan siin, siit ei liigu ma,
Kuigi wiiksid mu hinge sa surma.
Pole loonud mind Loojagi roomama
Ei ka painduma ohus suures,
Oma näolise, püstise pääga lõi,
Tema abi, see on mu juures
Selle kauni maa sain anniks ta'lt,
Sellepärast siin seisan liikmatalt,
Ja ka õigus mul seista siin ongi. —
Kahekordisel jõuul maru puhkes nüüd,
Täies wihas mu pääle langes,
Werepisarad muljus mu palgele,
Ümber puid murdis maha hanges.
Kogu ümbrust warjutas hämar rüüd . . .
Mina seisan, wõitlen ja see mu hüüd:
Ei igànes paindu, ei paindu!

(Soome kaastöölisele „Kiirtele").

Läbi Karjala ja Sawo.

Weerand aastasada olin ma ju laulu kuulnud „Minun kultani — — — aina Saimaan rannalla.“ Mis ime siis, kui nõuuks wõtsin „aina Saima rannale“ ja weel edasigi sõita, nii kaugele mööda Soome kui aga laew wiib. Pääsegu rändaja raudruuna turjal ka mõnda korda rutemini edasi, raudluige turjal on sõit ometigi lõbusam. Sellepärast tegin otsuseks sõitu põhjapoole läbi Soome laewaga ette wõtta ja Wiiburis teed alustada.

Uhke kannusjalgne punase karwaline rüütlipoeg kuulutas just esimest korda uue päewa tulekut, kui raudruuna kutsar ta kuulutust „Wiiburi“ hüüuga segas. Mõlemad kuulutajad raputasiwad mind unetaadi sülest. Kobisin asjad kokku ja hüüdsin raudruunale „hüwästi!“ Mul ees seisis sõbralik linnawaht, kes mulle kohe numbri peosse pistis. Selle numbri ettenäitamisel pidi auus rahwasõber hobusejuhtija mind sihile wiima. Istusin päris neljarattaga Europa wankrisse ja — hobusejuht laskis käia. Mõne minuti pärast peatas mees juba laewa kõrwal ja tähendas, et see minu uus hobune olla. Mehele waewapalka tasudes tõusis meie wahel aga wäike „wõõriti-mõistmine.“ Linnawahi määratud palka wastu wõttes arwas auus sõidutaja, et linnawahile äpardus juhtunud: mees unustanud wist ära, et kukk juba laulnud. Kuke rõõmuks pidada neljarattalise omanik kaks korda nii palju saama kui linnawaht määranud. Küsisin, kas kukk täna hiljem laulnud kui tawaliselt. Selle pääle sain wastuseks, et Wiiburi kuked küll alati ühel ajal maailma unest äratada, aga wist ei olla linnawaht punase harjalise muusikat kuulnud. Ma ei hakanud ruunarüütliga waidlema, waid andsin talle kukegi osa kätte ja ronisin laewa kajutisse puhkama. Ei tea, kas hõlpsalt puhkepaika oleksin leidnud, kui Wiiburis postipapa laewa kaptenile minu tulekust poleks teatust wiinud ja laewa peremees seega mu jaoks aset hoidnud.

Paaritunnilise puhkamise järele äratas mind kange kolin ja mürin. Pani mind üsna kartma, et terwe Wiiburi laewa laele kokku jooksnud ja kaasa sõidab. Natukese aja pärast hak-

kas laew, — ei tea kas selle kolina wõi mürina pärast — kangesti ähkima ja puhkima; weel mõni minut, ja laew weeres kalda äärest kaugemale. Kartis teine wist, et ei tea mis wiiburlased temaga ära teewad, kui ta weel kauemaks Wiiburi lahe kaldale jääb. Jah, hirm ajas teist küll wist kangesti taga, sest iga silmapilguga hakkas ta waljumini silima. See põgenemine nähti teise pääst päris hulluks teinud olewat: tormas just tuhatnelja raudtee poole. Räägitakse, et muidu rongid sikkude juures koolis käinud ja neilt puksimise ameti kätte õppinud, nii et nüüd tihti pääd kokku pistawad ja katsuwad, kes teise ära wõidab. Hirm nähti selle kunsti nüüd laewalegi kätte õpetanud olewat: ei püüdnud ometi teise enesesugusega jõudu katsuda, waid raudteega. Enne weel kui mõtelda jõudsin, kuhu selle kahe raudpää kokkulöömise eest eemale karata, nägin, et wagusiseisjale tormaja eest hirm pääle tuli. Raudtee külles olewad rattad hakkasiwad käima, raudne sild salme pääl meie ees tegi hullu pääletormaja ees niisama ilusa kniksu nagu meie wäike Lilli küla-onu ees, ja seni tormas laew — raudteest läbi. Kniksutegemise ajal meie ees pääsime nii läbi, et üksteise kuue hõlmagi ei puutunud. Jah, seda peab ütlema, kolli tegi meie sõiduriist raudteele. Mäletan korra, et Mäe krahw kuuehobuse tõllaga raudtee äärde tuli ja selle üle oma wõimust tahtis ulatada. Aga enne kui see wõis sündida, kihutas waht teele puu ette. „Eest ära! Mina olen krahw!" — „Aga mina olen waht!" hüüdis mees wastu ega wõtnud krahwi juttu kuulda. Ei aidanud muu nõuu, krahw pidi oma kuue täkuga seni ootama, kuni raudruunal meelde tuli mööda sõita. Siis alles tehti kuue hobuse mehele tee lahti. — Siin aga hoopis teine lugu: ei nähtud kuut hoost, ei würsti ega krahwi, ja ometi kummardas raudtee nii sügawasti ennast meie ees, et üsna ära kadus ja alles meie läbitormamise järele endisele paigale tagasi nihkus. — Mine räägi weel Saimal-käijatest: lööwad teised krahwidgi üle ja panewad raudteedgi endid kummardama!

Haledal meelel jäi Wiiburi oma tornidega ja wallidega maha waatama, kuidas me raudteest läbi ikka edasi südamaa poole plagasime, ilma et enam juurdetulijaid sõitjaid oleksime oodanud. Isegi kuulus Monrepos' mõis ja puiestik ei jõudnud oma nõiduslikku wäega laewa kartlikku südant waigistada ega laewa peatusele sundida. Monrepos peaks wist sirenid kaldale laulma panema, see ehk mõjuks ja peataks laewa. Wana waga Wäinämöinen*) jäi Monrepos metsa oma kandlega, aga wist oli Itsik Abramson tal wõõraks käinud ja ta laulu oma pauna pistnud — kõige wähemalt minu kõrwu ei kostnud sest ainust häältgi. Ju ikka laewamehed sest ka midagi ei kuulnud, sest

*) Wäinämöise kuju Monrepos pargis.

laew tormas edasi, nagu ei oleks Monrepos't maailmas olemasgi. Wist arwas laew: kel himu Monrepos imesteleda, rännaku jala Wiiburist sinna. Ega wersta kolm kellegi nahka riku!

Ma mõtlesin enese Eestimaa postmaanteel olewat: pea paistis kõrgemale tõusew päike paremalt, pea pahemalt poolt, pea ei näinud ma teda kummagilt poolt laewa aknast, ehk küll pilwed alles magusat hommiku und uinusiwad. Üks kahest pidi sündima: kas laskis päike taewas kukerpalli wõi ajas meie laew jänest taga. Ma ei hakanud selle küsimusega rohkem pääd murdma, sest minu meelest nähti laew täiesti jänese loomu enesele edasiminekus wõtnud olewat Ei ime ka: Kalewipoja jänes oli küll wist muiste siin hüpanud ja tema jälgedesse wesi kogunud. Selle wee ümber pidasiwad kaljud wahti, kaljude otsast aga kuulutasiwad männad weele, kas taewa all tuul ehk torm walitsusekepi oma kätte wõtnud. Kaljude otsas, wahel aga kesk wett, pistawad wäikesed tornikesed ninad taewa poole. Et neil wiletsatel häält pole, püüawad nad ninaga laewamehele õiget teed juhatada. Muidu wõiks kergelt mõni Wellamo neiu laewale kalju müüriks teele ette weeretada ja selle laewaga rammu katsuma panna.

Tükk aega keerdukuudi edasi sõites, kus mõnegi korra weetee otsa näitas saawat, hakkab laew korraga oma sõitu wähendama ja jääb wiimaks hoopis seisma. Seni olin ma ümberkaudust loodust laewa aknast waadanud, nüüd astusin laewale wälja takistusi tähele panema. Tõesti takistus teel: kaljud, mäed ja mets ees. Ometigi paistawad puude wahelt wärawad mulle silma. Me oleme Lawolasse jõudnud. Siin on esimesed sulud. Siit algab õieti alles Saima kanal, mis Soome lahte Saimale ja muudele seestmaa wetele suud laseb anda.

Laew on wesiwärawa taha jõudnud, ei, õigem ütelda, esimesest wesiwärawast läbi jõudnud ja alles teise ees seisma jäänud. Seni on meil aga seljatagune wesiwäraw kinni pandud. Nüüd istub laew wangis: ei saa edasi ega tagasi. Siisgi ära karda, et mõni Rummu Jüri sellepärast laewa riisuma tuleb, ehk küll mitugi meest wesiwärawa juures ratastringi jooksewad. Jürid jooksewad ringi ja wesi hakkab wangimajas tõusma, kuni ta niisama kõrgesse kerkib kui wesi wärawa taga. On lugu nii kaugel, awawad mehed, kes meie pahmast tallawaid hobudseid nii elawalt meelde tuletawad, wesiwärawad ja laew liigub pikkamisi edasi, kuni järgmine wesiwäraw jälle tee kinni paneb ja niisamasugune mäng algab. Sulust läbi jõudes liigub laew pikkamisi mööda kanali edasi. Mõlemalt poolt kanali äärest wahiwad kaljud ja mäed, metsad ja suwimajad kadedusega laewa pääle, et nad ikka ühes kohas wangis peawad istuma, kuna laewa wangipõli ainult mõne minuti kestnud.

Kaua ei wälta ometi sõit kitsal kanalil: warsti tuleb järw wastu. Ühtelugu wahelbab end kanal järwega kuni Rättijärweni. Igas kohas ei kõlbanud need järwed alguseft juba laewasõidule; siin ja sääl on neid sügawamaks tehtud ja kiwa teelt ära korjatud. Suuremalt jaolt langewad järwed wäikeste kilda; alles Juustilas näeme suurema tüki taewalaotust järwe kohal. Rättijärwes keelawad saared tihti meid kaugemale waatamast. Kes Imatra imesid soowiwad waatama minna, need koliwad Rättijärwel laewast wälja ja otsiwad neljajalgsed üles, kes neid isaisa wiisi Imatrale wiiwad. Muidu pääseb Imatrale Wiiburist raudteegagi, aga sõit mööda Saima kanali on sada korda lõbusam. Selle eest on ta ka kallim.

Peaaegu iga järwe wahel peatab sulg laewa edasisõitu. Laew, mis Wiiburis raudtee ära wõitis, ei saa wesiwärawatega ometi nii hõlpsalt walmis, peab alati ootama, kuni need armust oma süle talle lahti teewad. Seni kui laew wesiwärawalt armu palub, kargawad kaasasõitjad laewalt maha ja lähewad kanali kaunist ümbrust imestelema, otse niisama nagu ennemuiste Pärnu raudteel, kui ahjukütjad metsa raudruunale läksiwad heinu muretsema. On wesiwärawad endid armust kõik ühel sulul juba awanud, siis kargawad kaassõitjad jälle kaldalt laewa pääle, kui keegi paremaks ei arwa laewaga wõidu käia. Läheb ju laewasõit kanalis ikka oma „5 päewa ja 7 wersta," kui luba nii ütelda. Kiire sõit lõhuks kanali seinad.

Lietjärweni ulatab kanali ümber weel haridus, kui Peterburi mehele õiguse wõime anda, sellele mehele, kes hariduse märgiks suwimajasid kanali kallastel arwas. Lietjärwelt edasi näeme siis looduft ilma hariduse jäljeta. Ei ime ka: kanali kaldad siit edasi ei näita ülikooli pinkidel istunud ega ilutundmise ettelugemisi kuulnud olewat — ilutundmise poolest päris indiaanlased, kui luba nii ütelda. Mäed kaowad, kaljud waowad, madal, soopäraline maa wähema metsaga wahib meile wasta. Ei maksa nendega tegemist teha: niisuguseid kohti näeb mujal tuhandete kaupa. Selle asemel tuleb aga kanali kaewajate tarkust wõi rumalust, wõi milleks seda nimetatagi, imestada: tasane, madal maa, aga ometi teeb kanal käänakuid ja wäänakuid. Wist tundsiwad mehikesed kadedust laewameeste kohta, kartsiwad, et need liig ruttu Saimale jõuawad. Sellepärast püüdsiwad käänakutega ja wäänakutega kanalis teed wõimalikult pikaks teha. Hakkasin laewa peremehega õige kanali meistrid siunama. „Ärge neile ülekohut tehke!" ütles laewa peremees. „Oleksiwad nad kanali päris sirge kaewanud, oleksiwad laened tuulega kanalis-wahel liig suureks tõusnud, liig kange jõuuga wasta sulgusid surunud ja wesiwärawad lõhkunud. Kõwer kanal wõtab aga weelt suure jõuu ära!" —

Säh sulle, anna jänesele weel õigus, kui ta oma moodi jookseb!

Wanad jutud räägiwad, muiste läinud järwed taewa alla wahel jalutama. Et wetega häädeks sõpradeks jääda, nähtakse kanalikaewajad kanaligi weele sarnast rõõmu walmistanud olewat: tükk maad tõuseb kanal nii ütelda tuulde. Tahad sest ütlusest paremat pilti saada, siis mine Ülemiste järwe äärde ja waata järwe wett. Siisgi, see pilt wõi wõrdlus langeb teise külle pääle wiltu. Ülemiste järwe äär on ühest küllest ometi kõrgem: siin aga on kanali mõlemad ääred kanalist madalamad. Nagu Hollandi rahwas merele paisu ette teinud, nii ehitajad kanalile mõlemale poole. Riku kõrge kallas ära ja kanali wesi jookseb sedamaid niitudele laiale.

Sel kanali osal näeme weel iseäralikku imet: oja jookseb kanalist, õigem, kanali alt läbi. Tallinnas näed, kuidas Wiljandi raudruun üle Peterburi raudruuna sõidab, siin Kansola kohal, jookseb üks wesi teise alt risti läbi. Ojale on wõlw pääle tehtud ja selle wõlwi pääl käib kanal.

Siin, kus peterburilase haridus ära lõppes, oli aega paremini oma sõiduriista silmitseda. Ilma tahtmata pidin Noa laewa pääle mõtlema. Oli kajut, kus walgust ainult laest sisse paistis. Uksest sisse minnes arwasin Eesti wanasse talutuppa astuwat. Mu pää tegi mitu korda ukse päälispuuga tutwust. Teiselt poolt jälle nägi laew nagu Nanseni „Fram" põhjamere teekunnal wälja. Pidi arwama, et teekund küll 3—4 aastat kestab, enne kui laew pärale pääseb. Terwe laewalagi oli kotta ja kõiksugu kraami nii täis, et waewalt liikuda wõis. Ju me wist ikka Jäämerele Andreed otsima sõidame! mõtlesin ma. Pöörsin ometi tuttawa Ingeri mehe poole ja küsisin: „Mis kotid need on?" — „Munakotid," wastas mees. Heldekene, siis taheti meid põhjanaba teekunnal ainult mune sööma panna! Nii mõnusad kui munad ka maitsegu, mõtlesin ma, ega inimene ometi ainult munadest ei ela. „Aga kas neid mune siin kotiwirnades katki ei pigistata?" küsisin ma Ingeri mehelt. — „Pole wiga, need jõuawad wastu panna," kostis Ingeri mees. Ma pidin Ingeri mehele muna loomust seletust pidama, kui äkisti meelde tärkas, et Ingeri mehed — muidugi mõista naesed, pojad ja tütred ka — Tyrö kihelkunnas kartulid munadeks hüüawad. Jah, kartulid wõisiwad küll niisugust koormat wälja kannatada, kui neid ka mitu sada kotti ühte wirna aeti. — Aga kui pakase poeg Tyrö „munadele" pai hakkab tegema, mis siis? Tyrö kihelkunna mees arwas ometi, et „muna" wirnad enne laewalt kaowad, kui põhjanabale saame, ja kui laewal enam muna koormat ei leidu, laew ka enam nii pikka teekunda ette ei julge wõtta.

Jah, seda minagi mõtlesin, et põhjanaba teekund kõige wähemalt meie wana preili nina oleks ära wõtnud, kui mitte pahemat teinud. Preiliks tuli meie laewa arwata, sest ta kandis toredat nime „Sawotar." Ei juhtunud selle nime andmisel trükiwiga, siis pidi teda ainagi wanaks poisiks arwatama, sest nagu näha, oli teine juba elus palju näinud. Ma mõtlen, palju suurema õigusega oleks laew wõinud nime kanda „Sawo taat," see oleks kümme korda kohasem olnud. Ehk kui „taadiga" poleks tahetud leppida, oleks „Sawo taar" weel kõlbanud. „Sawotar", „Sawo neiu," see oli küll ajast ja arust. Oleks „Sawotar" ainult „mune" wedanud, siis wõiks weel waikida. Aga et „Sawotar" munakottide waheb reisijaid täis tuubib, — niisuguse rõõmuga wõis sel ajal rahul olla, kui Punapart Moskwas käis. Soome wennad armastawad wanaaega kangesti. Kus wõimalik, kannawad nad museumidesse kõiksugu wanaaja asjad kokku ja imestelewad neid sääl. „Sawotar" ei mahu aga hästi museumi, sellepärast peab teine wett mööda rändama, et igaüks wõiks imestada, kuidas isaisade ajal aurulaewadega sõideti ja missugused need õieti oliwad. Muud otstarbet mina „Sawotarel" ei näinud.

„Sawotare" mõistatuse kohta selgust otsides puutus mulle koraga Eesti keel kõrwu. Ei see olnud kuulus sõna, mille nimetamine Rõuge pool rubla maksab, see kuulus sõna, mida kuuldes wõõral maal mees teisele rõõmus kaela langes, kui see wihaga talle seda ütles, ei, see oli emakeelne kõne, mille kuulmise eest keegi kopikat ei maksnud. Ma olin nimelt oma seltsilisega Eesti keelt kõnelenud. Seda kuuldes hakkas keegi minuga selja taga selget Eesti keelt kõnelema. Waatan ümber: eestlane mis eestlane. „Kuhu te sõidate?" hakkasin mina pärima. „Kuopiosse ja Jõesuhu!" — „Mis sääl hakate tegema?" küsisin ma edasi. — „Soomlastele Eestimaa mannat wälja jagama!" — „Missugust mannat?" — „Waadake, seda siin kottides!" ütles mees ja näitas Ingeri mehe „muna"-kottide pääle. „Soomlased armastawad niisugust mannat; sellepärast olen seda mõnda sada tündrit kokku ostnud ja lähen neid nüüd Soome wendadele ja õdedele müüma." — „Ja mina mõtlesin, et „Sawotar" niisuguse koormaga põhjanaba teekunda ette wõtab. Aga miks te seda „mannat" siis Wiiburis ära ei müünud? Miks nii kaugele müüma lähete?" — „Wiiburisse jäi mu seltsimees oma laewaga. Wiiburilased saawad tema käest nii palju kui tarwis. Mina aga ruttan põhjapoole. Põhjapool ütelbakse rohkem kulda olewat!" sõnas mees ja naeris kawalasti. Kui palju mees Kuopios ja Jõesuus kulda sai, ei tea ma ütelda.

Seni hakkasiwad kanali kaldad jälle oma loomu muutma,

kaljud ja mäed nägusa metsaga meile wastu wahtima. Kanal langeb taewa alt sügawasse maa põuue ja kui „Sawotar" wiimaks Lauritsala juurde jõuab, siis arwad enese juba Tallinna Nunne wärawas seiswat. Siisgi wähe sellest. Nunne wärawas näed kalju ühel pool, siin ähwardawad kaljud „Sawotart" kõige „muna-" ja inimese-koormaga enese alla matta. Siin litsu kübar kuklasse tagasi ja katsu silmi wastu taewast ajada, et kalju kaldal kaswawaid puid näha. Mõtle, et keegi Tallinna Toompääst laewatee läbi raiuks, waata, siis saad umbes pildi sest kätte, mis Lauritsalas inimeste tarkus korda saatnud. Ei taha sa selle pildiga leppida, noh, siis lase Kalewipoega enne mõni kord paasi Toompääst ülewalt ära poetada, siis peab mu wõrdlus ometigi niisama kindlalt seisma nagu Luterus oma samba otsas Keila kirikumõisa ligidal.

Weel natukene aega kõrgete kalju seinte wahel, ja 9—10 tunnilise sõidu järele Saima kanalil särab äkisti Saima ise meie ees — Saima oma saarte sajadega. Küll oli kanaligi tee ääres hulgakaupa saari, nii hästi loodud saari kui kunstlikka; mõned ümmargused nagu heina kuhi, keskel kuusk ehk mänd ehk muu puu kaswamas, aga saarte legion algab alles nüüd Saimas eneses. Enne aga kui saarte paljust wõime imesteleda, teretab meid Lappeenranna linn oma laewasillal wastas olewa raudteega. „Sawo taat," ah, pidin ütlema „Sawotar," arwas kõige wähemalt tundi 3 tarwis olewat wäsimust puhata. Mis siis muud, kui linna waatama.

Linn on tõesti suur linn, tore linn, kui ta enesele ainult Tallinna majad ja inimesed laenab ja kõik seda, mis linna toredaks teeb. Tähtsaid, nägemise wäärilisi kohti olla tal mõndagi, kuid seda puhku oli Jtsih Jossel nad oma juurde nuuma pääle wõtnud. Minu seltsilise küsimise pääle ühe Lappeenranna preili käest: „Kus on teie linna nägemise ja tähelepanemise wäärilised kohad?" wastas see: „Sõitke Lauritsalasse, sääl näete!" — „Aga Lauritsalast me just tuleme!" wastas mu seltsiline. „Mul rutt taga, pole aega rohkem mõtelda," wastas Lappeenranna neiu ja tõttas niisuguse rutuga edasi, nagu ootaks 100 sammu pääl surm teda eest.

Weerand tunniga oli meil terwe Lappeenranta oma paari tuhande kodanikuga ära waadatud, kus juures ma sugugi ei taha kihla wedada, et ma neid kõiki tõesti oleksin näinud. Katsusin linna puiestikus „Sawotare" puhkamise aega surnuks lüüa. Ei ma wõi kaebata, et linna kahejalgsed kodanikud meid pingil istudes oleksiwad tülitanud; rohkem wahtis mõni neljajalgne — mõni sarwilinegi — kodanik meie pääle. Ma ei hakanud neid neljajalgseid kodanikka nende uudishimus segama, laskin neid tahtmise täis wahtida ja mõtlesin, et

Lappeenranta, seni kui muud tähtsad kohad Itsih Josseli juures nuumal, oma puiestikugagi wõiks leppida, kui waewaks wõtaks mõnda lillekunstnikku ametisse panna ja kõige wähemalt puiestikus osa kodanikkude wabadust kitsendada. See käiks küll prantslaste wennastuse ja wabaduse mõtete wasta, aga me oleme orja waimuga harjunud ja sellepärast antakse mulle ehk see prantslaste meelest ennemuistne nõudmine andeks.

Puiestikus istudes tegin selle lõpuotsuse, et ma terwet teekunda Soomes museumis ei wõi ära käia, waid et tarwis uueaegseidgi sõiduriistu tarwitada. Sadamas seisis teine laew „Otawa," mis niisama nagu „Sawotar" Sawonlinna poole warsti pidi sõitma. Laewasillale jõudes pidasin esimeseks tööks „Sawotarelt" „Otawale" kolida. Teadsin küll, et „Otawaga" ainult Sawonlinnani wõib sõita ja sääl jälle „Sawotare" turjale pean ronima, aga sellegipärast tahtsin Saima järwel kõige wähemalt uue aja laewaga sõita. Tõesti, mitte ilma aegu ei kanna „Otawa" taewalikku nime: ta on „wanker," millega würstigi wõib sõita. „Otawa" sarnaseid häid laewu on mõndagi weel Saima wetel tossamas. Ja kuna „Sawotare" ülemast kümnest tuhandest kaassõitjaid sõrme otstel wõis üles lugeda, tuli „Otawa" pea kaassõitjaid nii täis, et ei teatud, kuhu neid mahutada.

Wiimaks lõppes „Sawotare" puhkamise aeg ja nüüd hakkasiwad „Otawa" ja „Sawotar" ühel ajal Sawonlinna poole sõitma. Ma panen imeks, et taat seda aru juba kätte pole saanud, kui asjataks niisugust wõidusõitu tuleb pidada. Inimene püüab aga seni kui elab ja, nagu näha — laew ka. Pea jättis „Otawa" „Sawotare" enesest kaugele maha ja tossas saarte sadade wahel edasi. Mõtle, et Saima oleks suur põld, wana waga Wäinämöinen aga oleks oa ja herne koti õlale wõtnud ja terwe kotitäie sellele põllule külwanud. Mõtle seda, ja siis saad pildi Saima saartest. Neid ube ja herneid pole ometi Kalew oma adraga mulda künnud; Saima põllule on nad nii jäänud, nagu Wäinämöinen neid külwanud. Mõni neist on idanema ja kaswama hakanud: seda tunnistawad männad hallide kaljude otsas; teised jälle nähakse parsil palju palawat saanud olewat: ei idane sugugi — ainult kalju ilma mingisuguse elumärgita. Luuletajad, kes nii tihti mõtteahtrust ja aineahtrust põewad, wõtku waewaks Saimale sõita; Saima annaks neile aineid mõneks ajaks.

Nii hoolega kui esiotsa Saimat ka waatad, aegamööda harjud nende wahetawate piltidega ometi ära. Wanasõna ütleb: uinutab isegi Homerus. Niisama peame ütlema: uinutab isegi Saima. Mulle kippus wiimaks uni pääle, seda enam, et Hämarik ja Koit just üksteisega salajuttu ajasiwad. Ma ei

tahtnud Hämariku ja Koidu lõbu segada, läksin kajutisse, heitsin unehõlma. Wõisiwad sedawiisi minu poolest julged olla.

Jõudsin teisel hommikul Sawonlinna. Ei nüüd muud, kui koli „Otawast“ wälja, sest „Otawa“ tee pööris teisele poole. Aga kuhu kolid: „Sawotar“ aeles alles ei tea kus Saima laenetel. Tundidekaupa pidin ootama, enne kui taat Sawonlinna järele jõudis. Mis muud, kui linna waatama. Oleks ilm wähe parem olnud, oleksin Punkaharjule sõitnud, mis siit ainult 2 tunni teed laewaga sõites kaugel on ja omast kohast Imatraga wõidujooksu katsub ette wõtta. Paha ilma tõttu pidin linnaga leppima. Mis linna kohta ütelda, olen juba Lappeenranna kohta ära ütelnud. Ainult tähtsamaid kohte ei saadetud mind Lauritsalast otsima: neil on wana kindlus kodu järwe sees, kindlus, mis muistseid mälestusi meelde tuletab. Küsid aga rohkem tähtsaid paiku näha, siis arwan ma, wastatakse warsti: Mine Punkaharjule! Siberis asuwad naabrid ikka oma 100 wersta kaugel; mis see siis tähendab — ainult paari tunni teed Punkaharjule sõita. Helsinglased ütlewad ju Runebergist ka: see on meie mees! olgu küll, et Runeberg Porwoos asus. Kui wiimaks aga Sortawalagi Punkaharju kohta samaste nõudmistega ette ei astu!

Mõne aja pärast ilmus ometi „Sawotar“ ja wiis mind edasi Kuopio poole. Järw Sawonlinnast põhjapoole ei kanna enam Saima nime, waid hüütakse Haukiweeks. Haukiwee kohta maksab umbes seesama, mis Saima kohta ütelbud. Sawonlinna ja Kuopio wahel peab laew aga wahel ometi jälle wangitorni minema — sulud ja wesiwärawad panewad tee kinni. Leppäwirral näitab laewatee wahel üsna jõe nägu; ühtlasi hakkawad siit edasi kaldad kaunimaks minema. Laewasillal nähti paaris kohas suuri lõhekalu, mõnelgi sõitjal hakkas suu neid nähes wett jooksma. Aga wõi laewa kokk sest hoolis; korjas kalad oma kongi, lootusega, et kelle suu kalu nähes wett wõib joosta, selle silm nende söögi järelegi wõib wett joosta.

Õhtuks jõudsin Kuopiosse. Kuopio on suur linn, sääl asub kubernergi. Enne asus neil koguni oma piiskopgi, aga ju Kuopio mehed ikka nii tähtsast isikust õiget lugu ei oskanud pidada: piiskop kolis Kuopiost Oulu. Kuopio on suur linn, on teisel raudteegi. Kuopio on suur linn, ainult suurte majade ja inimeste hulga poolest walitseb weel wähe põuda. Aastal 2901 on lootuse järele seegi wäike wiga kadunud. Kuopio on suur linn; keset linna seisab weel koguni Snellmani mälestusesammas. Sammas on küll alles wäiksepoolne, aga olla teine alles mõned aastad seisnud; pole weel jõudnud kaswada. Kuopio on suur linn, nii suur, et uulitsate nimesidgi pole weel pähä saadud õppida. Nali kõrwale: Pärnu kõrwale wõib

Kuopio julgesti astuda. Tähtsate kohtade poolest ei pruugi Kuopio häbeneda: sääl on kena Wäinöla neem ja tore Puijomägi, mille otsast parema pildi saad kui Munamäelt; peaaegu igast küllest piirab Kuopio ümber wesi. Kui siis Puijolt maha waatad, arwad enese nagu aias seiswat, kus aednik kõik kohad lille täis istutanud. Tõesti, Punkaharjule ja Puijole maksab meie luuletajatel minna.

Kuopios lõppes „Sawotare" tee. Kuopiost edasi wõiwad ainult wäikesed aurulaewad mööda Kallawett ja muid järwi sõita. Alles teisel hommikul algas wäike „Aksel" sõitu põhjapoole. Saarte hulk wäheneb, kallaste ilu kaob. Ainukene tähelepanemise wääriline koht Kuopio ja Jisalme wahel on uus raudtee sild. See läheb Kallawee järwest läbi. Osa järwe on täidetud, täidetud kohtade wahele aga 4 suurt silda tehtud, mille wahelt aurulaewad julgesti läbi wõiwad sõita. Ehitajad ei julgenud järwe täita: kartsiwad, üks osa näkineiusid jääb teisele poole tammi ja tahab õdedega siinpool kokku saada. Et teed ei ole, lõhuwad teised wiimaks tammi ära. Nüüd on aga neile neli teed jäetud ja nende teesid mööda wõiwad aurulaewadgi edasi tossata. Kuidas mulle räägiti, olla see Kallawee raudtee sild ainukene sellesarnane nii pikk sild terwes Europas. Kas lugu tõesti nii, selle pääle ma kihla wedama ei hakka, kui mulle ka käemeheks heidad.

Tundi kümme sai „Akseliga" sõita, kui korraga Jisalme linn meie silmade ees säras. Weel mõni minut, ja „Aksel" lõpetas sõitu. Nüüd ruttu edasi linna waatama. Mu sulg ei ole osaw küll linnast kohalist pilti andma. Tähendan ainult nii palju, et ükski woorimees sadamasillal sõitjaid ei oodanud. Kas ei teadnud woori-Wan'kad, et „Aksel" sadamasse jõudnud? Wõi mis oli juhtunud? Kuulge, mis oli juhtunud. Olin omal ajal Jisalme lehest hirmsast õnnetusest kuulnud, mis Jisalme terwele linnarahwale wõõraks tulnud. Woori-Wan'ka oli Jisalme linnarahwale oma kõrwiga alati rõõmu teinud ja, kunas kellegi süda soowib, igaüht sõidutanud. Sääl pannud kõrw ühel päewal kõrwad pää alla ega tõusnud enam üles. Wan'ka wiinud teise Liiwa Annuse juurde üüri pääle. Kõrwi omawolilise teo pärast kurwastanud Wan'ka nii, et enam pole ruunale järeletulijat otsinud. Ja teistegi inimeste südames wõtnud mure nii wõimust, et keegi pole Wan'kale tahtnud seltsimeheks heita. Sestsaadik on Wan'ka kärud ja tõllad nurka wisanud ja oma kandled remmelgate külge riputanud ja nutulaulusid laulma hakanud. Praegu ehitatakse Kuopiost raudteed Jisalmele. Ma loodan, raudtee teeb Wan'ka linnas leinaajale otsa, Wan'ka muretseb enesele uue ruuna, ja ühel ilusal päewal põrawad ja mürawad Jisalme uulitsad. Kõik linnarahwas jookseb

uulitsale waatama, kas Prantsus Moskwa minemas. Imestades näewad nad aga, et aastatekaupa taga kaebatud woori-Wan'ka jälle wäljas iisalmlasi teenimas. Weel mõni päew läheb mööda, ja Wan'ka wendgi hirmutab oma wankri müri-naga Iisalme hiired aukudesse. Weel wähe aega, ja kõik 1000 Iisalme linnast mõtlewad silmaweega selle pääle, kust enestele uut heinamaad muretseda. Iisalme uulitsatel sõtkub Wan'ka lõpsaka rohu kõik ära ega anna leppadele ja pajudele enam maad kaswada.

Kirikugi wäärilisekš pole Iisalme weel saanud. Tahawad linnalised kirikus käia, peawad nad maale sõitma. Õnneks wiiwad suwisel ajal aurulaewad neid 10 penni eest kiriku juurde. Talwel aga ei aita iisalmlastel muu nõuu, kui rännaku nagu apostlid.

Iisalmes oleksin päris kimpu jäänud, kui mitte hää sõber meie tulekut teades meile kusagilt hobust poleks tellinud, mis meid meie kraamiga sihile wiis — Palosille, paar wersta linnast wälja.

Sääl wiibides kuulsin, et weel wõimalik põhjapoole 2—3 tundi laewaga saab edasi sõita. Kohe nõuu peetud, tarwis nii kaugele põhjapoole laewaga sõita kui iganes wõis, Niwale wälja. Iisalme seltsilisega läksime siis ühel päewal teele. Iseäralikku uudist ega huwitust see laewasõit enam ei pakkunud. Wiimane jagu sõitu läks õieti jõge mööda, kuni wiimaks jõgi nii madalaks läks, et laew enam edasi ei pääsenud. Sääl kobisime laewast wälja.

Minu seltsiline ütles enesel sääl ligidal hää tuttawa Runnilas olewat; kutsus mind seda waatama. Läksingi, seda enam, et laew alles teisel homikul Iisalme tagasi pöörab. Paar wersta Runnilasse tuli jala ära käia. Ei tuntud Iisalme linnas seda puhku Wan'ka sugu, kust pidiwad nad siis weel Runnilasse saama! — Kas oli Runnilas mõni monopoli-hallik wõi mis? Naesed ja mehed ruttasiwad meist karjakaupa mööda, igal ühel klaas käes, mõnel ka tühi pudel. Wist tõttasiwad elutilka saama? Teadsin ometi, et Soomemaal wiinahallikaid ei leita ega kõrtside sugu palju ei tunta. Nägin mõne mehe koguni karkudega edasi komberdawat, ka pudel wõi klaas käes. Mis see kõik tähendas? Pea tuli seletus. Ühe kuuri juures tee ääres nägin palju klaasimehi seiswat, sinna pöörasime meiegi. Kuuride juures nägin kaewu, selle ümber paarkümmend inimest; üks pumpas teise järele kaewust wett oma klaasi ja hakkas jooma. Wist oli siin uus Kärsa hallik. Kärsa hallik Pärnumaal annud enesest muiste wiina. Palusin kellegi käest tühja klaasi, et maitsta, mis magu sel wiinal on. Pika ootamise pääle saimegi klaasi. Täitsin pumba all ja hakkasin jooma. Wesi kui wesi, muud kui natukene iseäraliku maoga.

Nüüd kõneleb mulle seltsiline naerdes, et siin kuulus terwise-hallik olla, kuhu inimesed sadadekaupa wett jooma tulla. Ja see wesi teha wäga palju inimesi terweks. Rääkisin mõne joojaga: enamasti arwas igaüks enese parema olewat terwise poolest. Siin nähti saksu, nähti santa, isandaid ja talupoegi. Meie Köögi Kaiel oli ikka wiisiks ütelda: „Ma tahaksin palju ennem paruniproua olla kui Köögi Kai!" Ei tea, kas Kai sedasama siin oleks ütelnud. Sest Köögi Kaielt nõudis kaewu peremees joomise eest 1 marga, Talu Tooma käest 2 marka ja linna Saksa Hansu käest 5 marka maksu Säh, ole weel Saks Hans wõi paruniproua! — Runnila peremees ütles, et kõige rohkem joojaid Köögi Kaiede ja Talu Toomaste hulgast olla; kõiki joojaid kokku ilmunud korra umbes 800. Kogu Soomest kuuldi sääl terwiseotsijaid olewat.

Kell näitas waimude tundi, kui Runnilast laewa poole tagasi läksime. Meid ei julgenud üksgi waim tülitama tulla, ilm oli nii walge kui päewa loojamineku ajal, waimud aga kardawad wist walgust.

Kaugemale laewaga põhjapoole enam ei pääse. Nüüd algas tagasisõit, kuid selle kirjeldus ei puutu enam selle kirjutuse sihti.

M. J. E.

Mul oli sõber.

G. S—s.

Mul oli sõber. Käsikäes
Me teele läksime.
Ja kerge paistis noorus-wäes
Siis saada sihile.

Kuid järgest' raskemaks sai tee,
Kui kauem käisime . . .
Ning mõne waewa järele
Kord laande jõudsime.

Laan oli tume, murdjaid ka
Ta warjas paljugi,
Nii et lõi sõber kohkuma —
Ja pööras tagasi.

Nüüd astun üksi metsa sees
Ja raske on mu meel;
Mind oot'wad suured ohud ees . . .
Oh, oleks sõber weel!

Ma kõrbes rändaſin . . .

(Pühendus.)

Ma kõrbes rändaſin . . . Kes tunneb kõrbe käike,
See mõistab ſõna „kõrbe“ tähenduſt,
Kus tuliſetel kiirtel alla kuumab päike,
Samum toob rändajale hukatuſt.

Ma kõrbes rändaſin . . . Mul lõppes aſtjaſt weſi,
Keel kuiwas kinni kurgulaele,
Ja päike leekis taewaſt, mis kui waſkne keſi,
Täis lõõska, oli weripunane.

Ma kõrbes rändaſin . . . Mul jalgeſt kadus rammu,
Uſk, julgus, elulootus ſüdameſt;
Weel wiimſe jõuuga tahtſin astu' wiimſe ſammu
Ning langeda ja waoda igawest'!

Ma kõrbes rändaſin . . . Weel wiimſe pilgu ſaatſin
Ma ümberringi, lootes lunastuſt,
Nii kui ju enne lugemata korda waatſin,
Uut aga aina nägin ahastuſt.

Ma kõrbes rändaſin . . . Mis paistab taewa piirel?
Kas on ſääl wiimaks ohatud oas?
Wõi ſee fata morgana petelikul kiirel
Mind ekſitamas, piina liſamas?

Ma kõrbes rändaſin . . . Uſk — kahtlus rinda läitſid —
Nii tõttſin läbi liiwa edaſi,
Ja waata, wärskendatud jõuuga liikmeid täitſid
Oaſi piirded ju nii kaugeltgi.

Ma kõrbes rändaſin . . . Ja haljasſe oaſi jõudſin,
Fata morgana ei ſääl olnud ſee,
Waid koſutuſt ſäält ihule ja hingele ma leidſin
Ja uuest' ärkaſin ma elule.

Ma kõrbes rändaſin . . . Nüüd kõrbe ſelja taga,
Uſk, elujulgus jälle ſüdames . . .
Oas mind lunastas; peaks kõrbuma ta aga,
Siis ühes ſureme — oas ja mees!

Juuli-kuus 1901. G. S—s

Kes oli koolmeister?

Kirjutanud A. Hansen.

Pole ju sugugi ime noorel mehel noort tütarlast armastada, liiatigi kui ta weel ilus on. Wanad, elus wilunud isikudgi on tihti selles kimbatuses. Ei ole ka midagi imet, kui üks kolmekümne aastane koolmeister selles hädas wõi õnnes oli. Ka selle üle ei tarwitse palju imestada, et koolmeistri kallikene, südamepilt, taewapiiga, tema oma koolilaps oli. Koolilaps on inimene, kui ka laps, ja koolmeister on inimene — ning kokku on nad kaks inimest. Mispärast ei peaks siis kahe inimese wahele armastusetuluke tekkima? Wõib ju ka päris lõõm tõusta, mida silmawesigi ei kustuta.

Manni oli wirk koolilaps, imelik, juba maast madalast. Seda ei olnud ta mitte hirmu pärast, nagu suurem hulk: koolmeister oli tema wastu nii armuline ja silitas tihtigi tema walgeid juukseid. Tühine oleks tema terasest waimust ja usinusest siin pikemalt rääkida. Jätame need wäikesed eluaastad wahele, ja waatame missugune Manni siis oli, kui ta enam Manni ei olnudgi, waid 'Riia. Ta ei ole weel Marieks saanud, aga Manni ta ka ei ole, ta on midagi selle wahel. Igapäew ta enam koolis ei käi, see ei sünni temale. Ta käib kaks päewa nädalas, nimelt teisipäewal ja reedel. Juhtub ka, et ta üksainukene kord nädalas koolipinki ilmub. Ei ole see imegi — ta on nii suur juba. Ehk mis peaks wana inimene weel koolis otsima? Aga ilusaks on ta läinud, häbi oleks teda olema Manniks nimetada. Kes peaksgi seda tegema? Mõni rumal pisikene esimese talwe lapsukene, kes Manni ega 'Riia wahel wahet ei oska teha. 'Riia on ka wallatumaks läinud kui ta enne Mannist pääst oli. Mina ei nimetaks häämeelega seda mitte wallatuseks, waid kelmuseks, tükati edewuseks, wõi mõneks muuks, mille kimbatuses noored neiukesed tihti on. See ei puutu aga asjasse. Asjasse puutub see, et 'Riia wäga armas laps oli, wäga armas koolilaps. Kõige selgemini sai sellest muidugi koolmeister Kerglane aru. Lugeja paneb ehk imeks, mispärast koolmeistril niisugune nimi oli. Ma ei wõi sinna

parata. Ka seletust tean ma wäga wähe selle nime kohta. Koolmeister ei wõi küll kerglane olla, sest siis pole ta mitte koolmeister. Meie Kerglase isaisa oli rättsepp olnud, wõib olla, et ta säält oma nime oli pärinud. Rättsepad on kõik kerglased — rahwas räägib. Aga nimi ei tee ju mehele mitte midagi, kui aga mees nimele midagi ei tee. Külarahwas oli ka oma koolmeistri nimega nii ära harjunud; ta nägi, et koolmeister hoopis teist laadi mees oli kui ta nimi.

Nagu ma juba eespool tähendasin, nii ütlen ma ka nüüd: 'Riia oli kelm, suur kelm. On ju tõesti kelmistükk, kui ka andeksantaw, tittesid kooli ühes tuua ja tunni aeg, iseäranis piibliloo tunni aeg, nendega salamahti mängida. Poiss, kelle käest koolmeister küsib, unustab titte wahtides jutustamise ära. Ta peaks ütlema: „Ja Jeesus läks teisel päewal Kapernaumi," sõnab aga: „Ja Jeesus läks . . . läks . . . naeri aeda." Wahe on ju wäga wäikene, siisgi halb. Poiss jäetakse järele istuma. Tahetakse päälegi kooliwanem kutsuda ja poisile püksimõõtu wõtta. Mõni teine kord teeb 'Riia ninarätikust — ilma ninarätikuta, nagu suurem hulk, ei tule ta ialgi kooli — millel nimetähed nurgas on, ilusa walge süüta jänese ja laseb teda kaunisti oma sõrmede pääl hüpata. Jälle on wastaja teelt metsas, niipea kui ta keksiwat jänest silmab. Kõik ootawad pikkisilmi, mis wigurit see 'Riia jälle mängima saaks. Naerjad ja segamini-minejad saawad muidugi nuhelda, miks nad tähele ei pane; 'Riiale saadab koolmeister paar pilku, mis pääle see oma mänguasjad laua alla ära peidab. Inetu oleks koolmeistril ju teda noomida — ta pole ju enam Manni. 'Riia mõistab ka kõik nii hästi, mis ülesse on antud. Ta jutustab piiblilugu, nagu loeks ta raamatust. Koolmeister kuulab waitolles, ei mõista ei ega ja ütelda. Ka ei kiida ta palju enam 'Riiat. Wist arwab ta seda suurele inimesele liiaks. Wahel harwa tuleb koolmeistri suust paar kiidusõna 'Riia jutustamise pääle. Pääle seda teawad paar ninakat poissi ehk tütarlast, isegi 'Riia sõbrannadest, salamahti sosistada: koolmeister olla ära punastanud. See on ju päris naeruwääriline asi, aga mine tee lastega, nad on ju nii rumalad. Nad on sellepärast rumalad, et nad kõik wälja ütlewad, mis silmaga näewad. Kui poisid 'Riiaga ninawingu saawad, siis ütlewad talle „suu sisse" ära, mis nad mõtlewad. Niisugusel korral käib ka 'Riia õõgawatest paledest ja „sammetistest siidi-silmadest" sätendaw hoog üle. Poisid naerawad weel hullemini. Aga 'Riia ei lasegi ennast niikaua naerda. Ta harib warsti mõne naerja kraest kinni ja tuuseldab ta pehme lume sisse pikale maha. Poiss tõuseb lume seest ülesse, sõimab ja wannub 'Riiat, aga see on ju kõik lapselik tuju, sest teisel silmapilgul naerawad nad juba kõik üheskoos.

Oli kuidas oli, aga warsti arwas terwe küla, et koolmeister Tooma 'Riiast omale eluseltsilise kaswatab. Koolmeister ise ei annud sellest peaaegu mitte milgil kombel märku. Rumalus oleks see ju olnud, wiieteistkümne-aastase plika kohta niisuguseid arwamisi ehk tundeid awaldada. Koolmeister ei tahtnud ju mitte kerglane olla. Niipalju saiwad kõik aru, et Kerglane kaunis tihti Toomal käis. Aga ka selles polnud midagi iseäralikku. Toomalt käisiwad kaks last koolis: üks 'Riia, teine wend Anton. Ja kas see siis ime on, kui koolmeister oma armsaid koolilapsi waatamas käib, liiatigi kui wanemad seda nii häämeelega soowiwad? Ehk missugune wanem ei peaks seda tahtma, et koolmeister tema lapsi waatamas käib, neid mõistlikult õpetab ja nendega juttu ajab? Wanemad kutsuwad weel koolmestrit, paluwad teda nii lahke olla ja neid waatama tulla. Aga mispärast siis koolmeister just Toomal käib — ta wõiks ju mõnes muus kohas ka käia? Wäga lihtne. Tooma on koolimajale kõige ligem pere, terwes külas. Ja teised ei kutsu koolmeistrit endile, aga Tooma rahwas teewad seda alati. 'Riia ja Anton on ka terwes külas kõige mõistlikumad lapsed — kõige wähemalt selles arwamises on Kerglane. Wiimaks, inimene ei saa ju kahes kohas korraga olla. Kui koolmeister Toomal on, siis ei wõi ta ju Andresel, Langul ehk Sepal olla. Ja kui ta mitte Toomal poleks, siis oleks ta kusagil mujal ja nüüd wõiks jällegi küsida, mispärast ta Toomal ei ole? Kõige lihtsam wastus on muidugi: ta pole sinna läinud ja sellepärast pole teda sääl. Mispärast see just nii on, see on kõrwaline asi. Mis pääasjadesse puutub, siis pean ma siin seda nimetama, et Kerglane 'Riiale kõiksugu raamatuid lugeda andis, mis tal aga hinge taga oli, maha arwatud paar raamatud, milledest ühe päälkiri „ismus'e" pääle lõppes, teisel aga päris igapäine päälkiri oli. Wäikesele Atule, nagu kodus Antoni alles nimetati, tõi koolmeister pildi-raamatuid, mis juures ta pilta waadates igaühe juures midagi seletas. Ka orelit õpetas ta 'Riiat mängima, mis üle wanemad iseäranis rõõmustasiwad. Nad oliwad päris waimustatud, kui 'Riia neile oma ära õpitud koralid ette mängis. Mõni ehk peab seda waleks, et talueit ja -taat waimustatud on, kui nende tütar oreli pääl mängib. Kui aga Tooma peremees esimest korda oma tütre mängimist kuulis, siis unustas ta piipu tubaka-toppimise ära ja jäi päranisilmil wahtima. Minu arwates oligi see tema waimustuse märk, kui ta ka mängu lõpul käsi ei plaksutanud. Teise laulu ajal — sel oli wäga kurblik wiis, — nähti Tooma perenaist silmi pühkima. Oli ta aga silmad ära kuiwatanud ja laul otsa sai, siis oli ta ometi nii külm oma südames, et ta oma kallist 'Riiat kiitagi ei märganud, weel wähem siis tänada, kallistada ehk

musutada. Siin sünniks ka peaaegu ütelda: ta polnudgi waimustatud, need oliwad „muidu" pisarad, nagu emad neid tihti peaaegu pool ilmaasjata oma laste pärast walawad. Mina aga ei wõta siisgi oma sõna tagasi ja ütlen: nad oliwad waimustatud. Koolmeister waatas uhkuse ja rõõmuga wanemate meeleliigutust päält. Ehk seda tänu ja kiitust, mis koolmeister nüüd Tooma omade käest ei saanud! Ta tundis ennast korraga neile palju ligemale nihkunud olewat.

Järgmisel talwel ei käinud 'Riia enam koolis — ta oli õppimist lõpetanud. Koolmeistriga ei käinud ta enam kui koolilaps ümber, waid kui mõistlik nägus neiukene, kui ammuaegne tuttaw ja sõber. Kerglane oli selle üle wäga rõõmus. Külas teati rääkida, et 'Riia teistega ühes kusagile peresse kokku tulla ei tahta, et sääl tantsida ja mängida. „Ei tohi, koolmeister wihastab," rääkis rahmas. 'Riia pidi tulewal kewadel leeri minema, ta sai ju kuusteistkümmend aastat wanaks. Kerglane ei nimetanud teda enam 'Riia, waid Marie — ja see kõlas nii hellalt ja armsalt.

Marie on leerinud neiu juba. Tore, päris tore neiu on ta, sellest hoolimata, et ta igapäew rasket tööd teeb. Keha on tal sale, sihwakas, kui ka just mitte niisugune sipelgas, nagu linna nulitsal neid näha wõib. Ta kannab pühapäewadel korsetti, aga see ei jõua tema wabalt kaswanud tugewale kehale palju teist laadi anda. Nägu on tal suuremaks, laiemaks, paisunud kui enne. Paledele, kui ta naeratab, ilmuwad pisikesed augukesed — mõni ehk ei salli neid — mis koolmeistrile wäga meeldiwad. Ka hambad on tal ilusad, puhtad ja walged, siisgi mitte wäga nägusad. Nimelt, ühes kohas on nad nagu kahekordseks kaswanud. Aga koolmeister arwab, et see wäike wiga teda weel meeldiwamaks teeb. Mis koolimeister külas arwab, see on ka õige, ta peabgi õige olema — olgu siis, kui ehk wallakirjutajal midagi tema arwamise kohta on ütelda. Ninast ei tea ma ütelda, kas ta inetu wõi ilus on, niipalju arwan ma, et ta niisugune on, nagu ta peab olema. Kui ta natukene teist moodi oleks, siis ei sünniks ta enam nii hästi terwe näoga kokku. Ja silmad! Silmad on just need, mispärast Tooma Mariet kõik toredaks neiuks kiidawad, mitte aga uhkeks, sest see oleks päris ülekohus olema. Tore on Marie, mitte aga uhke. Silmad on toredad, nad on nii toredad, nagu seda üksnes „sammetised siidisilmad" olla wõiwad. Kui Marie neid elawalt siia ja sinna pöörab, siis käib noortemeeste soontest nagu elektri- säde läbi. See sätendaw waade on aga nii pehme ja armas! Ta ei põleta mitte kedagi, aga ta sulatab ja paisutab, paneb noortemeeste südamed wärisema, nagu seda meie ema, maa süda enne laawa wäljapildumist tulepurskawa-mäe ümbruses teeb. Ta wäriseb esiteks

tasa, nagu arusaamatalt. Kordkorralt läheb wärin kõwemaks, maapind kõigub, ja wiimaks tuleb tuli wälja, mis pääle maa-sügawuses kõik waikseks jääb. Üksgi nooremehe rind ei julgenud aga seda wärisemist suuremaks, tugewamaks lasta minna; nad teadsiwad, et koolmeister wahe pääl seisis, kui ka salaja. Sedasama uskus koolmeister isegi. Ta unustas selle ära, et tema juba üle kolmekümne aasta wana oli, kuna Mariel ainult kuusteistkümmend aastat mängitades õladel seisis. Tundmus, mida armastuseks on hakatud nimetama, kui ta ka seda tihti mitte ei ole, teeb kõik nooreks, unustab kõik, annab silmapilguks kõik andeks. See ei ole mitte andeksandmine, waid üürikeseks ajaks asja edasilükkamine, üteldes: „Olgu siis nüüd päälegi nii." Aga ta ei ole ju sugugi nii, waid nad on tundmuste mängil paljalt ütelnud — olgu see nii! — mis aga üürikeseks kestab. Läheb aga üks „üürikene" mööda, astub teine asemele. „Üürikesteft" seisab terwe elu koos, „üürikene" on meie elu ise, muidugi siis kui meie wõrdleme. Koolmeister mõtles alati selle pääle, et Marie tema oma, terwe tema „üürikese" ehe saab olema. Pärast sai ta aga aru, et ta elu suutuks üürikene polnudgi. Üks päew kippus aasta pikkuseks minema. Pärast, kui juba kõik möödas oli, arwas koolmeister, et kõik ometi nii üürikene on. Kui, ta aga nende päewade pääle mõtles mis aasta pikkuseks oliwad weninud, siis ütles ta tõsiselt: „Mu elu pole mitte üürikene olnud, waid nüüd on ta üürikene." Nagu näha, on see ütlemine peaaegu wõõriti, siisgi, temal näis ta niiwiisi kõige õigem olema. Olgu ka nii.

Jaanipäew on möödas. Lilledega ehitud kewade on ammugi ununenud, mille pääle koolmeister kõige suuremat lootust pani. Ta lootus oli Tooma Marie rinnas sedasama „maawärisemist" elule äratada, mida küla noored mehed nii tihti tema „sammetiste siidi-silmade" ees tundsiwad. Ja koolmeister oli oma arwamises ja lootuses julge olnud. Kes pidi siis weel julge olema, kui mitte tema? Lapsest saadik tundis ta Mariet ja ta oli teda kui oma last õpetanud ja juhatanud. Nüüd on ta'st juba neiu saanud. Üksgi tundmus pääle lapselikku armastuse pole tema rinnas, selles ilusas kõrges rinnas, mis mõnikord nii tormiliselt tõuseb, aset leidnud. Aga sääl on siisgi nii palju õrnust, elutundmust, armastust, neiulikku armastust. On tarwis mõistlikult tema südame keelte külge puutuda, ja nad lööwad wärisema, annawad häälesid, nii ime-ilusaid häälesid. Nad hõiskawad talle õnnest, milles meie elu nii silmapilkne ja üürikene on. Ka sajanded ja tuhanded aastad oleksiwad niisuguses tundmuste ja iluhäälte meres ainukene „üürikene" olema. Koolmeister püüdis seda, ta püüdis nende salaliste südame keelte külge puutuda. Ta tegi ka seda, aga

nagu ta praegu tundis, ei annud need taewalisi hääli peitwad keeled mingisugust kõla tema sõrmede all. Ta oli Manni ja 'Niiat oskanud õpetada, ta oli neid oma tahtmise järele oskanud pöörata, aga kas oli siis sellele kõigele lõpp juba tulnud? Kas ta Marie juures asjata waewa nägi? See ei wõinud ju olla. Ometi auu- ja tänutundmus pidiwad sääl palju aitama. Aga nad ei aidanud siisgi, kui nad ka seda pidiwad. Wanemad oliwad Marie pärast õnnelikud, teades, et ta koolmeistrit tagasi ei lükka. Ta peaks siis ju päris loll olema. Kerglane käis ikka wana moodi Toomal. Ta jäi aga kordkorralt nagu kurwemaks, sõnawaesemaks. Seda märkas ainult Marie, wanemad ei teadnud sellest mitte midagi. —

Praegu ei olnud Tooma rahwal aegagi selle järele waadata. Anton oli suremisel haige. Neljapäewa õhtupoolikul heitis ta hinge. Matused pidiwad pühapäewal olema. Kõik oliwad kurwad. Kõige enam näitas seda Marie wälja. Ainus wend ja seegi sureb ära! Koolmeister püüdis teda trööstida. See aitas ka. Ta kuiwatas peagi silmad ära ja sõnas paar tänu-sõna wastuseks. Kerglane oli õnnelik. Wähe aja pärast hakkas aga Marie jälle nutma ja nüüd näisiwad kõik trööstisõnad asjata olema. Kõige meeleäraheitlikum oli ta nutmine siis, kui pühapäewa hommikul puusärk kambrist wälja wiidi. Koolmeister oli wäga ilusasti lugenud, kõik matuselised kiitsiwad. Ta oli kõik oma jõudu kokku wõtnud, oma südame kõige soojemad külled rahwa ette heitnud. Sellega oli ta aga Marie südame kõige walusamad kohad lõhki käristanud. Marie nuuksus ärdasti, lootuseta. Koolmeister trööstis ja palus teda. See awitas natukenegi. Nad oliwad kahekesi tagakambris. Mis kõige rõõmustawam, oli koolmeistrile see, et Marie end tema rinna najale laskis, nagu tuge otsides, ehk ta küll nutmist järele ei jätnud. Ta leidis siin isaliku südame, kuulis pehmeid troösti-sõnu, nägi kaastundwaid pilkusi ja ta usaldas oma pisarad, oma kaebesõnad temale. Ka koolmeistri silmad oliwad märjad.

„Miks te nii halebasti lugesite?" kaebas Marie nagu kahetsedes koolmeistrile: „ma ei oleks muidu mitte niipalju nutnud!"

Ta tõstis oma silmad koolmeistri pääle. See ei olnud neid ialgi nii sütitawalt näinud kui nüüd, kus nad pisaratest nõretasiwad. Nad oliwad siisgi armsa koolilapse tänulikud silmad, mitte aga „sammetised siidi-silmad," mis noortemeeste südameid elektri-tulena sulatab. Ka Kerglane arwas sellest aru saama. Pärastpoole, kirikus ja surnuaial, paistis see weel selgemini wälja. Koolmeistri lootus oli lõppenud. Ta ohkas selle üle, et ta ei oskanud oma sõrmedega nende salaliste

keelte külge puutuda, mis nii imeilusaid häälesi annawad. Ta trööstis ennast siisgi sellega, et aeg saab tulema, kus ta seda wõib. Marie wõis ju alles 'Riia ehk ka Mann selles asjas südame poolest olla. —

Õhtu on käes, soe pühapäewa õhtu. Kurblik on matuse-õhtu, liiatigi kui kadunud noor puhkaja hing oli olnud. Wanadest pole suurt lugu, iseäranis noortel. Tuleb ette, et mõne ämmaeide matusel tantsitaksegi. Ämmaeided ja küpsed kaalid pidada siis kõige paremad olema, kui nad külmad on. Tänased matused on aga kurwad. Koolmeister luges õhtul söögi alla palwet, aga ka tema oli nagu kurbtusest murtud, ta lugemine oli nii mõjuta. Ehk miks ei pidanud ta kurwastama? Kalli koolilapse oli ta maha matnud, teist arwas ta omale ka kadunuks. Selle järele on tal kahed matused korraga. Raske meelega kadus ta rahwahulgast salaja ära ja puges aida lakka, kus wärsked heinad hunikus oliwad. Siia wiskas ta pikali maha. Mitte magada ei tahtnud ta, ainult puhata. Ta tahtis puhata oma mitme-aastasest waimu-tööst, asjata waewa-nägemisest. Ta wiskles ühe külje päält teise pääle, pööras wahel selile, lamas nõnda natukene aega, aga kuidagi moodi ei olnud päris hää olla. Wahetewahel tõusis ta ka istukile. Ehk imelik, ta pani korra oma käe pahema külje pääle, et tunda, kuidas süda peksab. Kui armastus üle kolmekümne-aastast meest, päälegi koolmeistrit, seda kõik tegema ajab, siis ei ole see armastus mitte küll armastus. Kui ta armastus oleks, siis ei teeks ta ligimisele kurja, liiatigi weel nii suurt. Päris naeruwäärt. Aga ka nutta ei ole halb niisugusel korral. Kuid meie koolmeister ei teinud seda. Kõik oli nii waga ümberringi. Ainult koi krööbitses tasahiljukesti roowilati koore wahel.... Koolmeister jäi hinge kinni pidades kuulatama, kas ta midagi ei kuule. Ta kuulis. Ta kuulis oma südame põksumist. Uuri tiksumist ei pannud ta tähelegi, ta ei tahtnudgi tähele panna. Ta kuulis weel midagi. Toa poolt kostis paari peremehe kõnekõmin, kes wist juba surnumatuse liiku kaunis parajasti oliwad maitsenud. Ta kuulas, aga mitte ühest ainukesest sõnast ei saanud ta aru. Nüüd kuulis ta, kuidas üks inimene aida taha tuli — wist naesterahwas — ja pingi pääle maha istus, mis suure pihlaka all seisis. „Kes wõib see olla?" mõtles ta: „kas Marie? On tal üksi igaw? Pani ta tähele, et mind teiste seas ei olnud? On see wõimalik?" Tasane nuuksumine kostis Kerglase kõrwu. „Tema jah!" sosistas koolmeister iseeneses. „Jälle nutab „wäetikene." Ma pean teda trööstima minema, ma ei wõi sedawiisi päält kuulata." Ta peatas weel natukene, nagu järele mõteldes, kas minna wõi ei. Ka südametuksumine näis nagu otsust ootama: ta põksus tasa-

Aga juba kostawad sammud — mehe sammud. Nad liginewad.

„Sa nutad jällegi," kostab tume mehe hääl. „Ära nuta ühtepuhku, pää hakkab walutama, silmad punduwad ülesse. Mul on hale meel, kui sa nutad, jäta parem järele! Surelikud oleme ju kõik — üks hiljem, teine warem. Wõi toob see nutmine kedagi tagasi, teeb elusaks? Mitte midagi ei tee ta hääd, ainult halba!" Need sõnad kõlasiwad peaaegu ühetooniliselt. Koolmeister arwas, et tema palju paremini trööstida oskaks. Nendes sõnades kostis aga siisgi, kui küll lihtne, siis ometigi südamelik kaastundmus.

„Marie, ära nuta enam! Ma lähen ära, kui sa nutmist järele ei jäta, kui sa mu trööstimist ei kuule. Mis ma siin wahin? Hakkan ise wiimaks ka nutma ja siis tõnnime kahekesi. Aga mul pole selleks praegu lusti. Ma tean, et sul kahju on: ainukene wend ja seegi sureb ära, aga ega see liig nutmine teda tagasi ei anna, wiib sind ennast ka wenna järele. Kui see nii on, siis saan mina jälle nutta. Aga ma ei usu, et sa seda tahaks, et ma sinu haual nutaksin, sa tahaksid ju ennemini, et me kahekesi rõõmsad oleme .... Sa nutad ikka! Mina ei jõua seda kannatada! Ma ei taha sind su kurbtuses segada. Hääd õhtut Marie!" Mingit wastust ei tule. Nuuksumine kostab edasi. Kõik jääb soiku. Kaugenewad sammud kostawad ainult.

„Kustas!" hüüab nutja naesterahwa nuuksuw hääl. Sammud jääwad wakka. „Kustas!" kostab teist korda. Sammud hakkawad ligemale tulema.

„Mis sa tahad?" küsis meesterahwas. Koolmeister tunneb temas korraga Tooma sulast.

„Tule siia, kus sa jooksed. Istu pingi pääle mu kõrwale, ajame juttu. Ma tahtsin ammugi sulle midagi rääkida," sõnas Marie.

„Ega sa enam ei nuta, kassiahastus on mööda," räägib Kustas pool mõruda naljaga. „Ma pühin su silmist pisarad ära. Waat, nii, nii. Oh missugused su paled ja silmad on, ei tunne enam endist Mariet äragi! Mis sa nii palju nutad, küll Wanataat annab uue wenna jälle."

„Sa oled ka üks imelik. Omal on sul ka silmas pisarad, aga naljatamist ei jäta sa siisgi järele, a'ad minugi naerma. Istu mulle ligemale, mis sa, mu'st nii kardad, nihutad aga eemale. Tule ligemale, waat, nii — külg külje wastu."

Koolmeister kuulas hinge kinni pidades. Süda aga peksis, nagu tahaks ta rinna seest wälja hüpata. Ta wandus iseennast, et ta siia oli tulnud, ta oleks wõinud parem ju koju minna.

„Kas ma sinu ümbert kinni ka tohin wõtta?" küsis Kustas.

„Nüüd sa küsid luba, aga esiteks, kui ma sind ei sallinudgi, siis ei küsinud sa ialgi selle järele, waid tegid, kuidas oma tujus hääks arwasid. Nüüd pean ma ise sulle sülle, aga sa oled walmis eest ära põgenema, hakkad mind kartma. Imelikud olete te kõik, niihästi üks kui teine. Koolmeister, see wahib alati mind, nagu öökull, ma ei julge ialgi ta pääle waadata, päris kardan teda. Ta on aga siisgi nii hää ja lahke, ma armastan teda kui oma hääd kooliõpetajat, aga tema on minuga, nagu oleks ma juba mõni wana tüdruk olema. Iseäranis imelik on ta pääle seda, kui ma leerist lahti sain. Ema käsib teise wastu lahke olla, mina aga ei taha. Ma ütleks talle mitu korda midagi halba kohe, nii et ta mind wiimaks rahule jätaks, aga ei julge, häbenen ja kahetsen ka. Ta oli enne nii hää! Kui palju ta mulle raamatuid lugeda andis, missugused ilusad jutud need kõik oliwad! Orelit õpetas ka mängima. Siisgi ei salli ma teda nüüd enam, ma ei tea, mispärast. Wõib olla, kui sind poleks olema, ma ehk oleks teisiti, aga nüüd pole sellest juttugi. Ta on sinu kõrwal nii igaw, mitte ühtainust naljasõna ei kuule ta suust, alati see tark nägu ees, nagu mõned ütlewad." Marie rääkis wiimased sõnad rõõmsasti, kaunis kõwasti.

„Ära räägi nii kõwasti, mõni kuulab kusagil salaja. Seinal on kõrwad, meie oleme aida ligidal," rääkis Kustas.

„Tõsi on ta küll," wastas Marie.

„Aga mis siis, kui wanemad teada saawad, et sa koolmeistrit ei salli ja et sa minuga sõber oled . . ."

„Et ma sind armastan," parandas Marie.

„Nojah, et sa mind armastad, mina muidugi ka sind, sääl pole enam midagi rääkida?"

„Mis siis, tehku mis tahes, mul on see üks ta puhas. Ega sa mind maha ei jäta, kui ka sind meilt sügisel ära aetakse? Sa tuled ikka mõnikord öösitel meie poole ja siin saame kokku? Eks?"

„Nojah, mu kallikene, ma ei jäta sind maha!" Ta musutas teda.

„Ah kui hää ja armas sa oled, aga missugune koolmeister on, ja tema tahab, et ma peaks teda armastama! Wanapoiss — ja tahab noort tüdrukut ära meelitada! Tark on ta küll, aga seda ta siisgi teha ei mõista. Ta tahaks häämeelega minu käest tundisid wõtta, aga oota seni! Need tunnid on kallimad kui oreli-tunnid. Neid pole raha eest wõimalik saadagi . . ."

„Üks tuleb!" rääkis Kustas. „Hääd õhtut! Weel üks musu."

„Wõta wõi üheksa, mida rohkem, seda parem!" sosistas Marie.

Kustas läks teisele poole aida kõrwale, et näha, kes tuleb.

„Ema," sosistas ta tasakesti. Ta hoidis ennast teinepoole aida warju. Kui ema aida taha Marie juurde läks, kes ikka pingi pääl istus, läks Kustas aida ette ja putkas kikiwarwil rohust muru mööda toa juurde.

„Mis sa siin üksipäinis teed? Kus on koolmeister?" küsis ema Marielt.

„Ma ei tea," wastas see. Natukese aja pärast läksiwad nad toa poole.

„Jumalukene, koolmeister!" sõnas Kerglane. „Ma tahaks praegu häämeelega õppija olla, aga misgi hinna eest ei anta tundisid. Kõik on lõpetatud." Pisarad tuliwad tal silma. Ta ronis tasahiljukesi lakast maha ja läks niisama waikselt koju.

Kes oli koolmeister?

Soow.

Ilutsekslwad mu laulud
Öie õilmekestena
Kannaksin nad kallimale
Akna pääle õitsema.

Oleksiwad minu laulud
Musud mesimagusad,
Saadaksin kõik salamahti
Armsa huuledele nad.

Oleksiwad minu laulud
Hallid herned olema,
Waat' — siis keedaksin neist supi,
Supi imemaitsewa.

H. Heine järele H. Pöögelmann.

Soow.

Kodu.

G. H—s.

On ilmas üks paigakene, üks igatsetud koht, kuhu hinge salajamad soowid sõuawad, mida mälestused kuldwiirega ümbritsewad, mis on õnne ja rahu asupaik enam kui kõik muu maailmas, mida ma kõige maailma waranduste wastu ei wahetaks:

Kodu!

Üle kodu läwe astudes on mul tundmus, nagu oleksin ma wahutawalt merelt, kus maru möllab ja wete mäed neelda ähwardawad, rahulisesse sadamasse pääsenud, nagu oleksin ma koletust kõrbest, kus samum mässab ja liiwasambad kõrgele tõusewad, haljendawasse oasi jõudnud, mille hallikast ma oma jänu wõin kustutada ning ihule ja hingele karastust leida.

„Ei taewa all, ei ilmamaal, pole leida nii armast paigakest!" Ju kaunimad mälestusedgi on selle kohaga ühendatud — ja kaunimad mälestused, kes ei tunneks neid? Need on sellest ajast pärit, „kui kasteheinas põlwini, me, lapsed, jooksime ja wanataat käekõrwal meid wiis tuppa magama." See ajajärk on koidu̇aeg inimese elus, esimeste päikese kiirte wirwendus, ja koit näitab kõike roosilises walguses. Ei olnud siis weel winged tormid südamest läbi käinud, ei olnud hallad säält weel õrnemaid õiekesi endile ohwriks pärinud — elu näitas weel nii hää, nii hää olewat . . . Ja nüüd, kui meel tihtigi tume, kui mõnikord kõik lootus kadumas, siis leian ma tröösṫi neist lapsepõlwe-mälestustest, mis kui kaitsewaimud rasketel tundidel minu waimusilmade ette ilmuwad.

Nüüd alles tunnen ma kodu wäärtust. Ma tean, et kui mind wäljas ilmas kõik ära tõukaksiwad, siis kodu mind ometi hellasti wastu wõtaks. Ma tean, et mind kodus armastajad südamed ootawad. Kas tunnete ema südant? . . See teadmine annab mulle kindlust eluwõitlustes, et ma suurematgi maru ei karda.

Ja kui ma wahest kodu jõuan, siis hõiskab õnnel süda ülewoolawast tundmusest. Ma olen kodus ju oodatud külaline.

Kodus terwitab mind iga hingeline olewus, iga elutagi asi. Kui ma alles teel kodukoha poole olen, sirutab ligiduses olew kirik oma torni ju mõne wersta kaugusest nagu teretades wastu, näitab, et kukkgi torni kõrgemal tipul oma pää minu poole pöörab ja palju wististi ei puuduks, et ta oma waskse noka lahti teeks ja laulaks. Linnud lööwad kodu ligidal nagu minu tõttu oma kaunimaid lugusid ja kaasik, mis nagu minu auuks end haljaste lehtedega on ehtinud, mühiseb mulle rõõmsalt wastu, iga puu tema sees nikutab mulle nagu raskest mõttest ärgates tasaselt pääd. Tuks jookseb rõõmsa haukumisega õue-wärawa ette ja tunneb wana sõbra ära. Kas ta seda siis on unustanud, kuis me ühes koos karja hoidmas käisime, kui mina pasunaga lugusid lututasin ja tema kaasa häälitses. Oo, koertel öeldakse ju hää mälu olewat . . . Ja ikka uued ja uued kujud kerkiwad üles, perekunna pildid, sündmuste reastik — ei ma jaksa sind ülendada, kodu. „Kuldne sõna, sind kuulen tuulekohinas, sind tuhatkordse helinaga, mull' kordab mets ja nurm ja aas."

* * *

Kuid nüüd leian ma kodust weel midagi muud kui enne, kuna sõna „kodu" mõiste minu silmis palju on laienenud. Ma leian kodust uut waimustust, uut jõudu, uut tungi, selle rahwa kasuks töötada, kelle liige minagi olen, kelle surmast, kadust, niipalju räägitakse, kelle püsimisewõim ometi pole kadunud. Waid weel üsna kindlasti seisab Läänemere kaldal Eesti rahwa kodu. „Weel pole pehkin'd Eesti eluhoone piidad, Weel talasid tal küllalt tugewaid, weel waimuwara tallel terwed riidad." Ma näen, et siin, Eesti kodus, weel palju poolharimata waimujõudu puhkab, suur hulk tarwitamata kapitali, mida aga waja on õieti protsentisi kandma panna. Ja ma näen, et kodus Eesti rahwuse isedusest, Eesti rahwa tuntud püsidusest ja wisadusest, tema usinusest ja hoolsusest, weel palju on alles hoitud, et siin eneseteadwust tärkamas, et tung ja ka w õ i m elada weel suuresti aset on. Ja kui ma mõnikord nii kindlat, tihti lapselikku usku selle wõi teise rahwusliku küsimuse wõi ettewõtte kohta kuulen, siis ärkab wägew hääl minu sees rääkima... ma soowiks wahest eneselegi nii lapselik-kindlat usku! Ja ma seletan nagu sala needmise-sosinat nende üle lehwiwat, kes oma isamaale, praegu weel elulisele surnule hauda kaewawad, kes Eesti eluhoone sambaid wapustawad ja hoone alust kõikuma tahawad panna. Sest kelle waewa ja werehigi läbi on need inimesed endile eluwärawad awanud, kust on nad need abinõuud saanud, mis neid edasi on aidanud?! Kust mujalt kui kodust, omast Eesti kodust, ehk wähemalt on kehw kodu neile

niipalju aida püüdnud, kui üsagi jaksu. Ja kuidas tasuwad nad seda kodule! . . Aga teadku nad ka, et kodul weel häid haldjaid on — genius, kes nurjatust ja ülekohust karistada wõtab.

* * *

Kuulge, kuidas mulle uue, seni tundmata tagawara-aida uksed awanesiwad.

See oli siis, kui ma pikema äraoleku aja järele kord jälle kodu wiibisin. Ilm läks hämaraks ja öösised warjud lagunesiwad wäheaawal maa pääle. Majas walitses waikus, sest et kõik ju magasiwad. Ainult mina ei saanud rahu, rasked mõtted koormasiwad mind. Täna olin ma jälle ühe meie suurema mehe surmasõnumit lugenud, mis mulle kui noaga südamesse lõikas. Kui kaua see kõik kestab? Meie wanemad tegelased kaowad üksteise järele mulla alla elu-waewast puhkama, tihti rusuks pekstud südame ja murtud waimuga, — aga kus on nende järeltulijad. Ainult üks wäikene salgakene on näha, kes ehitamas Eesti koda ja edendamas Eesti tööd! Mis saab sedawiisi meie rahwast? Kas maksabgi tema kasuks oma jõudu ohwerdada, selle rahwakese kasuks, kelle kohta öeldakse ajalugu oma otsuse juba määranud olewat, kellesarnaseid „üliinimese" kummardajad eluwõimetuks loewad? Kas see ei ole kõik tühi töö ja waimunärimine, mis me teeme?!

Tuline tuisk sai minu üle wõimust, midagi ahastusetaolist halwas mu mõtete tegewust. Mulle näitas toas wäljakannatamata lämmastaw ja kitsas olewat, ma awasin tasahiljukesi ukse ja astusin wälja.

Elustaw kewadeõhtune õhk lehwis mulle wastu. Tuuleema puudutas hellasti oma tiibadega minu õhkuwat otsaesist. Aias, õitsewas toomepõõsas laksutas ööpik; mustawa metsa ääres kukkus kägu; sirtsud siristasiwad kastese rohu sees . . . Muidu oli looduses rahu walitsemas.

Ma seadsin sammud kaasiku poole, mis läbi algawa hämaruse wastu mustas. Mina ja kaasik olime ju ammu suured sõbrad; sellepärast pöörasin seegi kord tahtmata sinnapoole. Ma armastasin sääl ikka kas lugeda, mõtteid mõlgutada wõi muidu wiibida, kui iganes mahti oli. Sest ükski teine metsasalk, ühedgi teised puud ei warjanud mind suwel keskpäewa ajal nii hästi päikese kiirte eest, kusgil mujal polnud nii meelepäralist wilubust, kusgil mujal ei heljunud õhus nii armsat lõhna — wähemalt minu meelest mitte. Suwe öösi armastasin ma oma kaasikut iseäranis. Siis saime teineteisega wabalt juttu westa. Ma ei tea, kas ta päewal kartis mõtteid wahetada wõi mis see oli — sest kaasik, iga üksik kask oma walge saleda

kehaga, on kui noor neiu, kelle tujudest sa aru ei saa — aga öösi sosistasiwad tema lehed ikka kõige enam.

Keset kaasikut otsisin ma tuttawa pingi üles ja langesin rusutult sinna pääle, kuna tulewiku küsimused meeli pingul pidasiwad. Wärskete kaselehtede lõhn mõjus uimastawalt päha, mis tasa millegist nagu sosistasiwad... Tundmus rääkis rahwa poolt, mõistus waheest wastu, waheest aga leidis seegi seisukoha, kust ta asja paremas walguses wõis näha.

Sääl, keset seda kõlblist sisemist wõitlust mõistuse ja tundmuse wahel, kõlas korraga läbi öösise rahu tuttaw lauluwiis — õrn häälgi, mis seda laulis, näis mulle nii tuttaw olewat, kuid muidugi oli see kõrwapettus:

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!

Jalgi pole ükski laul minusse sügawamalt mõjunud. Ja sedasamastgi laulu, kas ei ole ma seda enne ja pärast waimustatult mitmesugustel puhkudel, mitmesugustel koosolekutel, laulnud, laulu, mida ma ju lapsena iseäralise meeleliigutusega kuulasin, aga iganes pole see minus sääraſt tundmust elule kutsunud kui sel korral. Ma tundsin oma südames, mis siis nii awar ja lai näis olewat, nagu ühe sügawuse lahti minewat, kust iseäraline mõju, wägi, jõud, iha üles tõusis ja ennast selle mõjuga ühendama tõttas, mis wäljastpoolt laulusõnad awaldasiwad, ning nad, need mõlemad mõjud, paniwad ühinedes mind kui palawikus wärisema. Ja kui hõbeselge hääl hõiskas:

Sa oled mind ju sünnitan'd
Ja üles kaswatan'd;
Sind tänan mina alati
Ja jään sull' truuiks surmani,
Mull' kõige armsam oled sa,
Mu kallis isamaa —

siis ei suutnud ma ennast enam pidada, waid laulsin wiimase salmi tundmusega kaasa. Aga laulja waikis ega alustanud enam järgmist salmi ega ühtgi teist laulu, ehk ma seda küll nii ootasin, Ei tea, kas mina teda olin ektsitanud wõi mis põhjusel see tuli. Kahju aga oli mul sellest. Kuid äraräägimata julge, seni tundmata rahustaw ja õnnestaw tundmus asus selle järele korraga mu rinda. Ma olin kui uuesti sündinud. „Eemale kõik eelarwamised ja kahtlused! Eesti rahwas peab elama ja tahab elada. Sina aga ei tohi mitte käsa rüpes pidada. Üles nüüd! Sest see töö, mis meie oma rahwa wastu teha katsume ei lähe mitte kaotsi. Kui kestab Eesti rahwas, siis oleme tema iseolemise tulewiku hääks tööd teinud ja waewa näinud ja see waew tuleb meie rahwa pääle õnnistusrikkalt tagasi — meie oleme Eesti tööd edendanud. Kui aga meie rahwas kaob, siis pole meie tegewus ka mitte surnuks kapitaliks

jäänud. Meie oleme rahwast walgustada ja harida püüdes temale kergema ülemineku aja walmistanud — niiwiisi oleme ikkagi oma rahwa kasuks töötanud, aga oleme ühtlasi ka terwe inimsuse kasuks oma jõuunatukest tarwitanud. — Kui meie rahwas kaob!... Tahtmata tärkawad meelde Topeliuse sõnad: „Maad, mis niisuguseid koormaid on kannud, mis aga ei ole nõrkenud, seda ei wõi inimese käsi põhjani häwitada. Rahwas, kes sääraseid aegu on läbi elanud ja jälle on tõusnud, seda ei wõi ükski selle ilma wägi elawate hulgast kaotada." Kuidas wõisid sa ometi enne nii sõge olla ja kahelda, kas sul maksab waese, alla rõhutud rahwa kasuks töötada püüda!... Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!"

Sääraseid mõtteid mõlgutades hakkasin kodu poole sammuma. Kaasikusse lõhnawa lehestiku wõlwi alla astudes oli samm raske ja meel rõhutud, aga säält ära minnes liikus jalg kergesti ja süda oli nagu raske koorma alt wabastatud.

Ja seda otsust tegiwad minu sees lihtsa laulu lihtsad, osalt puudulikudgi sõnad, lihtsa talutüdruku suust, otsust, mida ma aastaid olin järele kaalunud, otsust, mille üle tarkade meestega palju olin kõnelenud!

Nüüd, kui ma selle pääle tagasi mõtlen, ei leia ma kogu selles sündmuses midagi iseäralist, sütitawat, mõõduandwat põhjust. Ma ei wõi sellegi pääle kindel olla, kas see neiu neid sõna tundmusega, südamest, laulis wõi aga lihtsalt sellepärast, et midagi laulda, et oma kaunist häält kuulda lasta...

Aga ometi olen ma sellele juhtumisele oma ilmawaate kujunemise eest tänu wõlgu.

Ja et ma seda kõik kodust olen saanud, siis just sellepärast armastan ja kallistan ma sind oma mõtetes, waikne Eesti kodu, eemal suure ilma kärast.

Kaabri kosimise lugu.

Juho Reijose järele Soome keelest **G. S—s.**

Oli suwine õhtu, wõi oli see ju öögi, kui mina üksipäinis oma õuepool olewas kambris istusin ja waimustatult üht juttu lugesin. Sääl seisis: „Krahw, keda kauni Kallista iludus oli wangistanud, tundis äraräākimata magusat ihastuse woogu oma soontes ja südames mässawat ning langes õndsast tundmusest wabisedes neiu ette. Ta sosistas waewalt kuuldawalt: Taewaline Kallista! Ka Euterpe jumalik hääl ei kõla Olümpis nii armsasti —"

Otse siis awanes metsikult kriuksudes uks ja tuppa wenis naabri talu Kaabri sisse.

„Tere õhtust," lausus tulija, mütsi peos hoides.

Pahaselt, et mind oli eksitanud, wiskasin ma raamatu lauale. Siis käänasin ma Kaabri poole, kelle ma häälest sedamaid ära tundsin, ehk see küll ei kõlanudgi „armsasti kui Euterpe hääl Olümpis."

„Tere, tere! Mis see Kaabri nii hilja käib?" pärisin mina.

„Hm! nägin tudengi*) toas weel tuld, sellepärast . . ."

„Tuld! Kes hull siis keset südasuwe tuld üles wõtab," ütlesin mina, kuna mind see wale ja iseäranis lugemise eksitamine äritas.

Kaabri kohmetas ära ja ei osanud midagi wastata, seisis aga ukse-künnekul ja weeretas käes oma mütsi. Mina arwasin teda sellepärast minu poole tulnud olewat, et mõne sigari näkku saaks, milledest ta wäga palju lugu pidas.

Sellepärast tegin ma sigarikarbi lahti, pakkusin talle suitsu ja käskisin istuda. Tema istus, hammustas sigari pee-

*) Alguskeeles seisab maisteri — magister. Nimelt on Soomes taluinimeste juures pruugiks iga noort teadusejüngert, kes kusagil kõrgemas õpeasutuses teadusi omandamas, selle nimega austada. Meil Eestis öeldakse selle asemel „tudeng" wõi ka „kooliherra."

nema otsakese maha ja sülitas selle kogemata mu woodile. Ma raputasin sigarijupikese waibalt põrandale. Waguselt waatas Kaabri seda päält ja tõmbas edasikestwas waikuses paar puhku. Ta näis sügawasti mõtetes olewat ja ei kõnelenud midagi.

Minul ei olnud jutu jätkamiseks ka mitte himu, mispärast ma edasi hakkasin lugema: — „ei Juno painduw kasw ega Terpsikore luuleline liikumine —"

„Tudengil on alati nii hästimaitsewad sigarid; need on wist päris mahorkasigarid?" segas Kaabri jälle minu lugemist. Siis käänas ta sigari pikuti ja lõmpsas seda keelega, nagu saaks ta selle läbi paremini magu tunda.

„Sigarid pole laita, aga on neil ka hinda; kaheksa marka maksawad karbigi wiisi ostes," ütlesin mina.

„Hm, jaa, on hinda," wenitas Kaabri, aga näis oma mõtetega üsna teiste asjade juures wiibiwat.

Nüüd mõistsin ma, et tal seekord midagi iseäralikumat, õige tähtsat asja südame pääl oli, aga et ma kätte ei saanud, mis see wõis olla, polnud mul ka wõimalik juttugi sinnapoole juhtida. Mõlemad jäime waitolles mõtteid mõlgutama ja niisugune waikimine tundus ju wähe piinlikult. Et midagi tegemist oleks, süütasin sigari põlema. Suitsupilwesid toredasti wälja puhudes istusime siis natukene aega teineteise wastu. Mu paha meel kadus ühes suitsuga ja minu pani see teineteise otsa wahtimine pisut naeratama.

Kaabri märkas ka wististi, et ma hääs toonis pole, mispärast ta toolilt püsti seisis, mulle kätt andis ja „jumalaga!" pomises.

„Hääd ööd," sõnasin minagi. Kaabri astus sammu ukse poole. Siis sügas ta kõrwatagust, käänas tagasi ja lausus: „Homme hommiku wõiksin ma jälle sõudma tulla, kui kalale minnakse."

„Waewalt jaksan ma hommiku nii wara tõusta," wastasin mina, pilku Kallista pääle heites, kust sadakund lehekülge weel lugemata oli. Kaabri wõttis seda kuuldes ukserauast kinni, kuid käänas korra weel ümber ja küsis: „Kas teie Junnu homme tõesti Kajaanisse tõrwa wiima läheb?"

„Läheb wististi; miks sa selle üle weel kahtled?"

„Ei miksgi, küsisin niisama muidu."

Nüüd nägin selgesti, et Kaabri minult midagi tahtis, kuid oma asja ei söandanud ilmutada. Sellepärast hakkasin ma teda sõbralikult sundima, et ta otsekohe ilma eeskõnedeta asja juurde astuks ja ütleks, mis tal südame pääl pakitseb.

„Mul oleks tõe poolest wähe asja," kohmas tema ja istus endisele paigale.

„No, mis tähtsat sul siis nii ütelda on?" pärisin mina. See küsimus pani mehe uuesti mõtlema. Ta istus jälle tükikese aega waikides paigal ja higipisarad tõusiwad mehel otsaette, sest et ta jutusabast kuidagi ei saanud kinni haarata. Ta wahtis wiiwitades minu otsa ja ta huuled liikusiwad, kuid sõnagi ei tulnud suust.

Lõppeks tegi ta otsuse ja lausus: „Kas Junnu wõtaks minult kirja Maanseljale wiia?"

„Kirja? Miks ta siis ei wõtaks? Anna aga siia, küll ma see Junnu kätte toimetan," ütlesin mina.

„See pole weel õieti walmisgi," seletas tema ja otsis oma kuue põuetaskust paksu paberi-paki wälja, mis ta siis mu ette laua pääle laotas.

„Minu arust saaks nii pikast kirjast ju küllalt," arwasin mina, selle paberi paljuse üle imestades, mis Kaabri oli jaksanud täis sirgeldada.

„Jaa, küll siin palju kritselbatud on, aga kirjutamine ei taha minu käes õieti minna, kui keegi ette ütleks, siis —"

„Seda wõib kergesti aidata: ütle sina sõnad, küll mina kirjutan."

„Seda ma ju õiguse pärast tahtsingi paluda, kuid süda kukkus nii alla, et sõnagi suust ei saanud," kaebas Kaabri.

„Mis häbenemist siin siis on?" trööstisin mina.

„No, kui see kiri tüdrukule peaks minema?" rabas Kaabri ja ohkas sügawasti, nagu ränga koorma alt pääsedes.

„Ahaa, hüüdsin mina, see on siis armastuse-kiri. Waata, kus mul wigurimees!"

Kaabri punastas natukene ega leidnud sõnu, mis wastata. Waheajal silmitsesin ma neid täis-sirgeldatud paberilehti, et kirja üle lähemat aru kätte leida. Seda ma aga siisgi ei saanud, sest paberid oliwad täpp-täpilt täis lauseid: kõrgest austud Anna-Leena; armas, kallis Anna-Leena; wäga tubli tütruk, ja muud sellesarnast, kuid kaugemale polnud Kaabri oma eelkirjutustega jõudnud.

Wiimaks wõtsin oma ette poogna postpaberit ja sule kätte ning hakkasin kõik sõna-sõnalt paberisse tähendama, mis Kaabri käsib. „Algame nüüd," ütlesin mina.

Ime-julgesti ja selgesti pajatas Kaabri: „Pange alguseks: kallis Anna-Leena!"

„Ilus, see on kirjutatud," ütlesin mina.

„Kirjutage siis: Isa — kas see on ju paberil? — isa oli Kajaani laadalt tulles teil ööd olnud ja sind leiba tegemas näinud. Ütles, et ta sinuga ka on juttu ajanud. Koju jõudes jutustas ta siis emale, nii et minagi seda kuulsin: „On sääl

Maanselja Mäkelä talus tüse tüdruk, tubli tööinimene ja pole ka jutusgi tuhm. Selleft saaks meie Kaabrile paras naene."

„Kas see kõik siis asjasse puutub?" julgesin ma meelde tuletada.

„Küll see puutub," kinnitas Kaabri, „niiwiisi hakkas ju kogu lugu pääle. Nõnda — „paras naene" ütles isa. Mina arwasin, et õige maksaks kosjakaubad maha teha ja tahtsin sinu poole käima minna, niipea kui aga odrad on pekstud."

„Aga sel wiisil ei tule siia armastusest midagi," ütlesin mina jälle wahele.

„Ärgu tulgu, aga nii peaks minu aru järele kirjutama. — Rehepeksu-ajal tärkas mulle ometi meelde, et sellest mingit kasu pole, kui ma sinu poole läheks. Sina oled nimelt wiies tüdruk, kelle pääle ma silmi olen heitnud, aga kui ma naesterahwaga suu-suud wastu juhtun, ei tule mul sõnagi suust wälja, sest et ma nii häbelik olen loodud. Sellepärast ma wõtsingi sulle nõuu's kirjutada, saagu siis mis saab."

„Ei, armas Kaabri; sellest ei tule niiwiisi hääd nahka; neist teistest mõrsjatest ei maksa sõnagi lausuda," keelsin mina, sest ma ei soowinud mitte, et Kaabri oleks pidanud teiste naerualuseks saama.

„Küll neist ikka peab tähendama, et ta pärast ei wõiks ütelda: mina olen teda petnud," waidles Kaabri wastu.

„Kuid sina pole ju neile tüdrukutele oma nõuust sõnagi lausunud, mis pettus see siis on?"

„Olgu pääle, aga ma olen ometi juba ka teiste pääle mõtelnud," wastas Kaabri ja palus mind õhinal, edasi kirjutada. Mina kirjutasin.

„Terwe kewade otsa jooksin poodi ja tõin ühe poogna paberit teise järele koju. Pühapäewiti olin kirjutamisega ametis ja panin paberisse, mis aga meelde juhtus, aga et ma koolis pole käinud, ei saanud ma õieti algustgi kätte. Nüüd hakkas aga teise talu tudeng seda kirja kirjutama ja selle tõttu saab kiri nüüd wiimaks walmis."

Jälle hakkasin mina tingima, sest minule ei teinud sugugi meelehääd, kui awalikuks tuleks, et ma säärasest sepitsusest osa olen wõtnud. Kaabri aga ei tahtnud mind mingil wiisil kirjas nimetamata jätta ja ma pidin sõnad paberile pistma. Minu õla taga pani ta sule liikumist terawasti tähele ja jätkas ettesõnamist rahulikult edasi:

„Kui nüüd lähemat arupidamist soowid, siis tule Jaanipäewal meie kihelkunna kirikusse, ära kahtle ühtigi. On ju teie kolgast muidgi meie kirikus, — kust need inimesed siis seda teada saaksiwad, mis sinul õieti südame pääl on. Ühtlasi wõid siis meie talu waadata ja meile ööseksgi jääda. Isa näitaks

sind siis minule, nii et mul wõhiwõõrastelt ei pruugiks sinu üle järele pärida."

„Aga Jumala pärast, kas sa teda weel pole näinudgi?" küsisin mina imestanult.

„Ei; kus ma teda siis oleks näinud," wastas Kaabri wagusalt. Ühtlasi jätkas ta jälle edasi:

„Pääle selle saadan sulle weel palju terwisid ja tahan ju ette teada anda, et meil kaks hobust on, ruun ja mära. Lehmi on lõjas ühtekokku seitse pääd, kuus lüpsawad, üks on aher, siis weel härg ja mullikas. Lambaid oli talwel neli emast, kewadel murdis hunt ühe maha. Sigu on kaks."

„Kas neid ei wõiks ära jätta?" sähwasin ma wahele.

„Mistarwis?" küsis Kaabri, „meil on kaks warajast noort siga ja põrsaid, kes teab, kui palju neid on; nende üle saad ema käest teadmist."

„Siis wõib kassgi hulka wõtta," panin mina ette, rahulikuks jääda püüdes.

„Tühja ka," arwas Kaabri muhaledes, „aga kanadest on waja ütelda, et ta neid ise wõib soetada, kui tahab."

See kirjutati. Weel loeti üles, kui palju põldusid on, kui palju seemet maha külwatakse ja seegi, et karjamaa, samuti ka niit hää on, kalu püüda saab ja „talul kellelegi krossi-wõrd wõlga ei ole."

Siis arwas Kaabri, et kirjas nüüd kõik on, mis waja. Kui mina tähendasin, et tema enesest weel palju midagi pole mälestanud, käskis ta juurde lisada, et tema wiina ei tarwita ja Jaanipäewal kakskümmendseitse aastat wanaks saab.

Kiri loeti läbi ja hääl meelel arwas Kaabri: „No, nüüd ei peaks siit enam midagi puuduma ja oleks ime, kui asi mitte jutti ei läheks."

„Aga kas siia tõesti siis ühtegi sõna armastusest ei tule?" küsisin mina.

„Oleks ikka waja sellestgi midagi panna, — aga kuidas ütelda?" arutas Kaabri järele mõteldes.

Mina arwasin talle kõige toredamaid sõnakõlksusi ette, mis meeles oliwad. Kui need ei kõlbanud, panin katseks paar õrna paika Kallistastgi ümber. Kuid Kaabri raputas ainult pääd ja arwas: „Sellest ei saaks Anna-Leena sugugi enam aru kui mina isegi."

Sundisin siis teda ise midagi kaunist wälja mõtlema. Kaabri muutus näost õige tõsiseks, sügas kõrwatagust ja pobises natukene aega. Wiimaks lõi tema pale ometi särama ja ta lausus wagusi:

„Kirjutage siis niigi: Kui see Jumala meelepärast on, et meist paar tuleb, siis luban ma sind eluotsani armastada, õnnes ja hädas, nii kui Jumala sõna käsib."

Mina kirjutasin, ja selle järgi oli kiri walmis. Kaabri lugeda seda mõnda korda läbi ja pomises rahulolles ikka wahele: — üsna nii, — nii oskab kooliskäinud kirjutada — oi, kui isa mindgi oleks kooli pannud, aga mina koolitan oma poega nimelt, kui ma poja saan. — Lõppeks wõttis ta sule kätte, weeretas seda paar silmapilku näppude wahel, kastis selle siis otsustawalt tindipotti ja kirjutas eba-mõõdulistel, aga kindlatel tähtedel: „Kaabriel Meriläinen, oma käega."

Kiri pisteti ümbrikusse. Kaabri wõttis selle õige ettewaatlikult wastu ja ütles, et ta minu häätegu ilmasgi ära ei unusta. Pisarsilmil lausus ta mulle „tuhat tänu" ja läks wiimaks minema.

Mind pani see Kaabri iseäralik kosimise kiri ühtlasi halatsema ja naerma ning mul oli wähe hirm, et ehk weel isegi naabrikihelkunna elanikkude naerualuseks sattun. Siisgi wajusin ma jälle ilusa Kallista lugemisesse ja unustasin kogu Kaabri kosimise loo. Alles paar nädalat pääle Jaani tärkas see mulle jälle meelde, kui Kaabri ühel õhtul mind waatama tuli. Pool tõe, pool nalja pärast küsisin temalt, kui kaugele asi on edenenud.

„Kaup on warsti koos," wastas Kaabri minu imestuseks. — „Anna-Leena oli Jaanipäewal meil ööd. Öösi pidasime temaga kõik arud kokku. Tema isal ei ole ka midagi selle wastu, aga tema tahab mind wägisi Mäkelässe koduwäiks, sest et oma poeg weel wäike kuuldub olewat."

„Ega sina ometi järele ei annud; kuidas see oma wanarahwas sinuta läbi saaks?"

„Ma pean ikka järele andma, sest see Anna-Leena on kui minu jaoks loodud. Siisgi wõtsime meie noored nõuuks, kui isa sureb wõi poeg täisealiseks saab, meie poole asuda, aga sada korda lähen ma alguseks sinna. Mäkelässe, sest mees peab omast isast ja emast lahkuma ning oma naese poole hoidma," awitas Kaabri.

„Kas teist ikka tõesti paar tuleb?" ütlesin mina, „seda poleks ma kunagi uskunud."

„Mina olin jälle asja korda minemise üle täitsa kindel, kui korra teid kirjutama sain. Ei wõi iga poiss oma kallikesele nii mõnusat kirja kirjutada: sääl ei olnud midagi ülearust."

„Kuid ise ütlesid sa, kallis Kaabri, ju sõnad ette, mina aga —"

„Mina ei oleks ise kuuel päewal niisugust kirja oskanud kokku sepitseda," puikles Kaabri wastu. „Anna-Leena rääkis, et ta otse nutnud oli, kui kordniku mamsel seda temale oli ette lugenud ja kui sääl oli öeldud, et mina teda eluotsani armastan, nii kui Jumala sõna käsib. Sellest ütles ta märkawat, et minul päris tõsi taga on ja asjas ühtigi pettust ega narrimängu pole."

Teadagi tegi see mulle meelehärma, et ma õigel ajal polnud järele küsinud, kas Anna-Leena ise kirja lugeda oskab, aga nüüd oli seda juba hilja kahetseda. Kõik naabrikihelkunna elanikud pidasiwad mind nüüd suureks wigurimeheks, kes lõbu pärast kohtlaste inimestega mängib. Seda märkasin ma sellest, kui Kaabri seletas, et kordniku mamsel olla Anna-Leena ütelnud: tema ei ole siin ilmas nii targasti kokku seatud kirjutust lugenud."

Sellepärast ei tahtnud ma kuidagi moodi lubada Kaabriga tulewal nädalal nende kihelkunna õpetaja poole asju joonde ajama minna. Wiimaks pidin järele andma, kui Kaabri ütles, et ta wõõra õpetaja juures „isameietgi" ei oska lugeda, kui keegi omapoole poiss ligi pole. „Aga," sõnas tema, „kõik muud meie küla poisid on niisuguseb „koid", et neist wagusa mehe seltsilist ei saa."

Kaabri nurus mu wanematelt luba mind isameheks wõtta ja nii pääsin noorepaari kihlusepidule. Sääl sain ka kordniku mamsliga kokku, kes mulle ime-nõiduslikult wastu naeratas. Ta muutus siisgi õige wagusaks, kui minust asja ei saanud, ja selge haletsus asus minu arwates neiu palgele: „Poleks paha kui herrasedgi oma kihlusekorda tarwitaksiwad, nagu Kaabri ja Anna-Leena tegiwad."

Tähendatud pidul määrati pulmi alles Mihkli ajal pidada. Kõige suwe kahjatses Kaabri seda, et mina tema rõõmupäewast osa ei saa wõtta, kuna tal ometi mind tänada tulla, et ta, „wanapoiss," „eide" saab. „Ja nii tubli eide," lisas ta juurde.

Korra pani ta mulle ette: „Kas ei läheks see kuidagi wiisi korda, et tudeng oma üliõpilase eksami niisama jätaks!" Ometi ei läinud see kuidagi wiisi korda — ja üliõpilaseks saades käisin ma mõni aasta hiljem Kaabri pool. Mind wõeti sääl õnnelises kodus rõõmu ja sõprusega wastu. Oma lastelegi seletas Kaabri: „Waat," siin on nüüd see mees, kes teie isa tema elu kitsamal tunnil aitas." Minu poole pöörates lisas ta juurde: „Küll teie tegite mulle sel ööl õige wenna töö. Jumal andku teile samasugust aitajat, kui teile enestele selles asjas korra abi tarwis läheb."

Mina katsusin Kaabrile tõendada, et minust suurt abi ei olnud, kuid tema ütles: „Olge wait! Ei oleks mina rumal koolisk äimata talumats seda kirja kokku seada oskanud. Selle-

pärast lasen ma oma poegi õppida, et nad ei pruugiks matside kirjas seista, lasen õppida, maksku, mis see maksab."

„Ja wäikese Maija paneme ka kooli," lisas Anna-Leena juurde, „et tal tarwis poleks kihelkunda mööda kirja-lugejat otsima jooksta, nagu mina pidin tegema."

Nii kosis ja nii elas Kaabriel Meriläinen õnnelikumalt kui mõni peenikene abielukandidaat, sest ta armastas oma Anna-Leenat ja peret nagu Jumala sõna käsib.

Juho Reijonen.

Juho Reijonen, maakaupmehe poeg, on sündinud 27 aprillil 1855. Käis Kuopio Soome lüceumis (gümnasiumis) koolis, mille ta 1872 aastal lõpetas ja ülikooli usuteaduse jaoskunda astus. Õpetaja ameti pääle õnnistati ta 1881 a. 1890 a. sai ta Wirolahe kihelkunda abiõpetajaks, kus ta praegugi õpetaja ametit peab.

Oma esimesed jutustused ilmutas ta 1880 a. „Koitar'e" nimelises albumis ja on pääle selle oma kirjutusi usinasti siin ja sääl ajakirjades ning albumites ilma saatnud. Iseraamatuna on ilmunud „Vaihdokas (Wahetatud laps)", 1884 a. „Kertoelmia", kolmes wihus, 1884—1885 ja tema tööde ühine kirjakogu 1900 a.

Soome kirjanduses on Juho Reijose juttudel oma tähelepandaw paik. Tema on üks teemurdjatest, üks praeguse lopsakalt wõrsuwa Soome kaunikirjanduse loojatest ja põhjendajatest olnud, ja mitmed nooreматест kirjanikkudest seisawad tema otsekohese mõju all. Reijose tähendus on nimelt selles, et ta kirjandusele uue ilma awas. Aleksis Kiwi, Soome kõige suurem kirjanik, kes meile rohkem tuntud Juhani Ahotgi tunnestab, tõi Hämemaa looduseawaranduse ette, Päiwärinta kujutas Põhjamaa loodust ja loomusid, Juho Reijonen aga esitas Sawo-Karjala rahwast ja loodust. Siin on see hallik, kus ta oma uued ained wõttis, siitsamast, Sawo ja Karjala rahwa südamest, ka tema elaw ja sütitaw humor ja peened, luulesügawad tundmused pärit. Kõik tema tööd on wäga elutruud. „Mina olen katsunud alati ainult real-elu kujutada," tähendas kirjanik korra nende ridade kirjutajale, „ja kui mõned minu kirjatöösid just loomutruuduse pärast waheft kiidawad, siis pole see suur ime ega osata minu loomisewõimu tunnet: kõik mis ma olen kirjutanud, on üksnes ärakiri loodusest ja rahwa elust, omast käest olen ma wähe juurde lisanud." Keel on tema jutustustes sõnade poolest rikas ja ehituse poolest ladus ja mõjus — niisugune, et wahest nagu tema wägewat meeltülendawad jutlust Wirolahe kirikus meelde tuletab.

Temast on mitmes wäljamaa kirjanduslises toodes õige kiitwalt kirjutatud, näituseks: „Aus dem Lande der tausend See", Max Buch'i wälja antud; sääl on ka mitmed tema tööd ümberpandud, teiste hulgas meie „Kaabri kosimise lugu." Tuntud raamat: Finnland im Bilde seiner Dichter," E. Brausewetter'i wälja antud, paneb Reijost samuti tähele. Kirjanik on praegu täies mehejõuus ja Soome kirjandus wõib temalt weel palju loota, kuigi mitmesugused muud toimetused teda wiimasel ajal kirjanduslist tööd wähe on teha lasknud. Tema tähtsam töö on „Vaihdokas (Wahetatud laps)," pildirikas ja sügawtundeline kujutus liht rahwa elust, ja sellega wõime Eesti lugejaid wist ju lähemas tulewikus tutwustada.

G. S—s.

Murasoo talus.

Westandus (Plauderei) külaelust.

„Wõe-õe," hüüdis Murassoo perenaene, jättis woki seisma ja laskis käed rüppe langeda. „Wõi Tammekannu Liisa „Postimehe" sisse*) pandud! Mis nad kõik ära ei tee ja ei ole! Seda oli nüüd weel waja!"

„Kuidas nõnda?" küsis peremees, kes praegu ajalehest ette oli lugenud, lehte ilusasti kokku pannes ja käega tasaseks siludes.

„Noh, see on ju päris kui käega katsuda," wastas perenaene. „Nimed on natukene muudetud, Liisast on Linda saanud ja Tammekannust Tammaru. Hannes ei olnud kedagi Hannes, waid ikka wana Tammekannu Annus ja poeg Aleksander ei ole kusagile Soomemaale põllutöö-kooli saanud, see on wale. Kihelkunnakoolis käis ta ikka küll mitu talwet."

„Noh, eks jutukirjutajad pea ometi asja ilustama ka. — Kes see wäimees Kase Jüri siis oli, keda nii kõlwatumaks kujutatakse? Teda pead sa siis ju — kui sa teisi tead — ka tundma?"

Perenaene jäi wähekesi mõttesse ja ütles siis: „Ei tea weel ütelda. Liisal oli esiotsa tahtjaid palju. Kui uued lehed tulewad, eks siis saa kuulda ja paremini aru. Tammekannu koht oli kuulus, ilusa koha pääl, järwe ääres, metsa oli — see

---

*) Waata „Postimees" 1900 roman „Linda, rahwa tütar."

on ikka kõik õigesti küll üles pandud ja Liisa oli tõesti ilus ja wiks tütarlaps. Oleks ta ikka õigel ajal mehele ära läinud, kui esimesed tahtjad käisiwad, oleks kõik hästi olnud ja kõik teotused ja pilkamised oleksiwad tulemata jäänud."

„Kas ta siis teotamise alla langes?" küsis peremees pilkamisi.

„No, kuidas?" küsis perenaene imekspannes. „Kui juba pikalt ja laialt lehte on üles pandud. . . . Mina küll ei pannud esiotsa hästi tähele, willad oliwad tükilised, woki ei wõtnud hästi alla — Kuustla weski pääle ma enam kraasima ei lähe, masinad on wanaks jäänud — aga, niipalju ma ikka aru sain, et see muud ei ole kui selge mõnitamine."

Peremees raputas pääd. „Sa ei ole õieti tähele pannud. Mõnitamisest ei wõi kõnetgi olla. Linda on jutus kui eeskujuline Eesti talutütar, missugune ta wõiks olla ja peaks olema, mõeldud. Ta on üles seatud kui eesmärk, aatekuju järelepüüdmiseks noorematele. Nõnda on asi. Mina küll jutukirjutajaga igas tükis ühes nõus ei ole, aga — eks igal asjal ole oma kaks külge. Tuleb selle pääle wälja, kust küllest waadatakse."

„Mina tahaks teada, miks nad seda Lindat rahwatütreks nimetawad," ütles Andres, Saaremaa mees nurgast, kus ta istus ja labida wart woolis. „Sääl on ju selgesti öeldud, et ta wana Hannese tütar oli. See lugu wõib weel kentsakaks minna. Mis teie arwate, peremees?"

„Kas sa tõe wõi nalja pärast küsid?"

„Tõe pärast. Aga naljakas see asi on. Kui see lugu wana Hannese kõrwu puutub, wõiwad weel wanale perenaesele kibedad ajad tulla."

Peremees naeratas tõsiselt. „Sina ei ole puhta südameline poiss, sa mõtled iga sõna juures halba. Rahwatütar, see nimi on Lindale pandud . . . ."

„Liisale ikka," parandas perenaene.

„Wõi Liisale, üks ta puhas, selle mõttega, et tema üks rahwusline neiu oli, rahwa enese keskelt pärit, kes rahwa asjast ja rahwuslisest tööst elawusega osa wõttis. — Kas teil Saaremaal ei olnud niisuguseid?"

„Miks ei olnud," wastas Andres. „Meil teewad naesed ja tüdrukud, kui meie, mehed, kewadel suurele maale tuleme rendi raha koguma, kibedasti kõik rahwa-töö ära. Künnawad ja küliwad. Rahwas on suurel maal ja linnades, naesed, tüdrukud teewad kodus tööd."

„Sina peaksid, Andres, enam ajalehti lugema. Rahwa- ja rahwuslise töö all mõeldakse koguni midagi muud, kui kündi ja külimist. Teil ju Saaremaal käib ka parun Sassi ajaleht wälja, kas sa siis seda ka lugenud ei ole?"

„Miks ei ole. Sääl on wahest õieti kenad tükid sees. Üks naljakas kakikeetmise lugu, seda olen ma lugenud. Seda lehte loeti üle Saaremaa, ikka üks laenas teise käest, kuni wiimaks paljas räbal weel järel oli."

„Jutt läheb laiale, Andres. Sul on waja magama minna. Ma wõin sulle teinekord seletada, kui sa tahad."

Andres tõusis üles. „Ega ma nii koer=poiss ei olegi, peremees, kui teie arwate. Mul on ainult pää pisikene. Ta on kõwa saue maa muljumise juures kokku kuiwanud. Aga kui mina selle tüki oleks kirjutanud, ma oleks talle nimeks pannud: Linda, isatütar. Siis poleks meie wahel pahandust tulnud. Hääd ööd peremees."

Andres kolis ettetuppa. Perenaene oli woki eest üles, laua juurde astunud ja soris sääl praegu loetud ajalehte, peremees oli sügawasti mõtetesse wajunud. Majas ei olnud kipsu ega kõpsu kuulda.

Ka perenaene oli mõttesse jäänud. Kül soputas uneingel tasakesi oma tiibasid, aeg oleks olnud kõikidele puhkama minna, aga neil kahel siin ei näinud kummagil seks himu olewat. Loetud lugu oli neid erutanud.

„Kus siis tüdrukud on, et nendest midagi ei kuule?" küsis peremees wiimaks ja pühkis käega üle otsaesise, nagu tahaks ta oma mõtteid laiale peletada. „Poisid saatsin ma koplisse, hobuste juurde ...."

Perenaene waatas üles. „Tüdrukud lubasin ma külasse. Sääl on ju täna Ennumäel näitemüügi ettewalmistamine, karskuse = seltsi poolt. Neil oli suur himu pärgasi punuma minna. Noored inimesed, las' nad lõbutsewad, see kulub neile ära."

„Ah soo."

Jutule tuli jällegi wahe.

„Mis sa mõtled, Mari?"

„Mis ma mõtlen. Peeter, see on minule osalt arusaamata kõik, kuidas siin jutus ja alati niisugustes meie rahwa elust kirjutatud juttudes, päris lihtsad tuntud maa inimesed räägiwad ja mõtlewad. Kõik on nii kunstlik ja kruuwitud. Igapäewases elus ei räägi ega mõtle nad ju sugugi nõnda."

„Sa ei pea ära unustama, et kui jutukirjutaja aatelisi inimesi kujutada püüab, ta siis neile omad mõtted ja sõnad suhu paneb. Aateliste inimeste keel ei ole talumatside keel." Peremees naeratas natukene nukralt.

„Ja aga," punnis perenaene wastu, „missugune Eesti neiu räägib nõnda, kui Linda siin wennale ütleb: „Päris tõesti loodan ma sinu toetusel ja ema juhil omast — kirgest wõitu saada. Jüri ei ole enam minu usalduse ega austuse wääriline — nu armastusel tema wastu ei ole enam alust —

ma saan ta mälestust omast südamest kiskuma." Mis kirju lõnga kimp sääl südames siis oli, et seda nii kiskuma pidi?"

Peremees naeris. „Kuidas sina aga ka seletad! Tõsi on, et meie rahwa iseloomus enne ja nüüd, kui wanu jutlusi ja laulusi ja elu ennast tähele paneme, armastus, ehk õigemini ütelda, naesewõtmine ja meheleminemine ennast teisiti ja lihtsamini awaldab, kuidas seda uue aja juttudes ja lugudes kujutatakse, aga —"

„Aga?"

„No jaa, kuidas ma nüüd pean seletama, — kui Eesti rahwa haridus tõuseb ja meie naesterahwad kõik Lindadeks saawad, ehk nemad hakkawad siis kirglisemate kultuur-rahwaste eeskuju järele ka nõnda tundma ja rääkima, kui see juttudes sünnib. See ehk alles tuleb kõik."

„Oh ei," ütles perenaene tõsiselt. „Linda ka ei rääkinud nõnda. Seda tean mina liig selgesti."

„Noo?"

„Mina jutustan sulle, kui sa tahad, Liisa eluloo ära, nagu ta tõesti oli, ilma kõigi ilustamisteta."

Peremees wangutas pääd. „Seda sa wõid. Aga mina arwan ikka, et Tammearu Linda ja sinu Tammekannu Liisa koguni kaks olemust on, üks kirjaniku pääajus sündinud ja teine ilmsi elus nähtud. Ootame ära, kuidas jutt edasi läheb. Waata mina," — peremees pööras silmad kõrwale, kui ei tahaks ta oma naesele hästi silma waadata. „Mind on see Linda jutt koguni teiselt ja õrnalt kohalt puudutanud."

„Kuidas nõnda?"

„Siin — siin mõistetakse wäga walju kohut perepoegade üle, kes — rikast naist otsiwad! Ja mina olin ju ka niisugune „wilets" Kase Jüri, kes ilma wiietuhande rublata naist wõtta ei wõinud, „narukalts," kelle wõlgasid „äiapapa maksma pidi." Mina olin ka sarnane „mõistatus," wäljastpidi päris wiks poiss, rahwamees, seltsides-käija, ajalehtede lugeja, pidude ligi tegija, — kõik ilm arwas minust, et enesele mõne rahwuslise Linda naeseks pidin kosima. Kes neid Lindasid siis muidu pidi koristama, wanemad ja wanameelsed inimesed ju „rahwatütardest" suurt lugu ei pidanud ...."

„Waene Peeter," ütles perenene ja pani trööstides käe mehe piha ümber. „Ja pidid minuga, lihtsa talutütrega leppima, kellel ei „majesteetlikku kuju," ei „waimurikkaid taewalikust tulest sätendawaid silmi," ei „kõrget ega wahwa waimu" ei olnud! Kas sa nüüd oled õige õnnetu?" Kelmikalt naerdes waatas naene mehele otsa.

„Aga Mari, kuidas sa küsida wõid! Sa tead ju wäga selgesti, et õnnelikumat inimest ei ole kui mina olen."

„Kas sa ei leia ka puudu, et — nagu siin seisab," perenaene wõttis lehe laua päält ja luges, „meie elumaja tore" ei ole kui Tammarul? „Kui kaunis magamise-kambri wääriline lõbus sissesead oli siin! Ilus pesukapp, kõik woodiesised, akandealused ja nurga-lauakesed, oma tikitud tekikestega, pehmed seljatugedega istmed, pehmed waibad põrandal ja kardinad akande ees . . ." Mina sulle niisugust korterit walmistada ei wõi!"

Peeter naeris. „Kui meil ka niisugune wärk oleks, kuhu siis mina peaksin minema, kui ma, higine ja tolmune, töölt tulen? Jalaga astuda ometi kuhugile ei wõiks, iga liigutamisega rikuks midagi ära! Siis peaksid sa, kui mina tulen, ka woodi päält „peene walge teki kui ka pitsitud pääpadja katte rutuga kokku wõtma" ja ära peitma."

„Ja mina, kui lehmi lüpsma lähen, peaksin lapsed kuhugile tühja tuppa kinni panema," ütles perenaene.

Mõlemad naersiwad. Näha oli, et mees ja naene teineteist hästi mõistsiwad.

„Aga Mari," algas Peeter. „Mina ei ole seda, mis ma ütelda tahtsin, ikka weel ära ütelda saanud. Kas ma sulle tõesti põlgtuse wääriline ei olnud, kui ma sind ja sinu 5000 rubla kosima tulin? Waata, mina ei saanud teisiti. Kui isa suri, jättis ta koha küll minule, aga koha pääl oli 2000 rubla wõlga. Wennale ja kahele õele tuli 3000 rubla pärandust wälja maksta ja — raha ei olnud krossigi. Isa sai wäga hästi läbi, tema käest ei wõinud lapsed pärandust kätte nõuda! — Ait tuli hädapärast uus ehitada, paar wesise põhjaga põldu nõudsiwad truubitamist, igale poole oli raha waja. Aga linad ei maksnud hinda, talu sissetulekust ei jäänud pääle perepalga midagi üle. Ise käisin mina seltsides ja pidudel, tahtsin häämeelega igal pool esimest osa mängida, „rahwapoeg" olla. Mina'p see mees olin, kellest nad ajalehtedes kirjutasiwad, kes ühel näitemüügil walge kalingorist kübara eest kakskümmend rubla maksis!"

„Soo, soo," ütles perenaene muiul suuga, „wõi sina olidgi selle karutüki-tegija! Ju ometi näitemüük mõneks häätegewaks otstarbeks oli?"

„Seltsimaja kasuks", õhkas Peeter. „Aga pärast tuliwad targemad mehed ja ütlesiwad, et seltsimajaga seltsile kolk kaela olla köidetud, wõlad kanda wõetud, milledest selts eluilmas lahti ei saada ja nõnda selts oma tawalisi sissetulekuid sugugi seltsi eesmärgi otstarbeliselt ära tarwitada ei wõiwat. Seltsi eesmärk jääda nüüd kätte saamata."

„No, kas neil ütlejatel siis õigus oli?" küsis perenaene.

„Selle üle ei wõinud mina sel ajal ega pärast õiget otsust anda. Igal asjal on kaks külge, kust poolt keegi teda just waatab."

„Siis ei maksa kahetseda," ütles perenaene wagusi. „Aga kuule Peeter, kas sina see mees ei ole, kes — nagu lehes seisab — köstri kaasikus näitemüügil puu taga piilus, „süda kartusest ja kaotuse kibedusest kramplikult kokku kistud," kus Tammaru Linda, köstri Elli ja üliõpilane Alfred pidu päätegelased oliwad, kui Linda oma toimetuses „nii kuninglik wälja nägi" ja „silmi nii särada laskis," et wõi mõnda „ära põletada" oleks tahtnud?"

„Ei mina küll ei olnud," wastas Peeter. „Aga ega sellega öeldud ei ole, et mina ka mõnda „Tammaru Lindat" austanud ei oleks. Ega neid „rahwatütreid" kõigest üks, kaks olnud. Minu oma on praegu alles saadawal ja ei teagi seda, et ta minule korra meeldinud on."

„Ja seda ütled sa minule just risti suhu? Eks sa ometi wõi ütelda, et mina sinu esimene armastus olen!"

„Ei, sa oled minu wiimane ja jääbaw! Nii mõistlikule naesele, kui Jumal minule annud, ei pruugi waletada," ütles Peeter.

„Tänan! Ma loodan, sa tahtsid ütelda: ei olegi wõimalik waletada." Perenaene tatsutas käega mehe pihta. „Lollikene sa oled, kui arwad, et mind petta saab. Parem ära katsugi! — Siis sa ei tulnudgi minu pärast mulle kosja kui minu 5000 rubla pärast?"

„Esiti mitte minu pärast."

„Kas sa ei kartnud, et omale ei tea missuguse „tuhtmuia" naela oleksiwad wõinud saada?"

„Ja, ma kartsin küll. Aga naesewõtmine Eestis, kus tütred meie waikistes taludes kui lilled salakesi üles kaswawad, kui marjad rohu sees walmiwad, ja neid ainult õnnekaupa kiriku teel silma saab, see on juba enam ehk wähem õnne asi."

„Siis aja pihta wiietuhandalisele, olgu ta ka kas wõi minusugune „päris kuulus ahju taga istuja, kes ennast aralt igast awalikust toimetusest eemal hoidis!"

„Jah," wastas Peeter. „Minu esimene mõte oli sinu wiistuhat. Aga pärast, kui mina juba paar korda sinu wanemate majas wiibinud olin, woolas minu selgumata mõtete kogusse kui juga puhast wett segase wee hulka. Minu esimene mõte oli sinu wiistuhat. Minu silmade eest langes kui kae, ma mõistsin, et „rahwatütre" ja talutütre wahel lai kuristik seisis, mida meie-aegne Eesti taluperemees weel kuidagi üle sillutada ei jaksa. Rahwatütrest, kui tema sedawõrd haridust saanud, puhtaks ja puutumataks jäänud, wõib hää

eluseltsiline saada rahwameestele, adwokatidele, ajalehetoimetajatele. Talu-peremees tarwitab teistsugust eluseltsilist, lihtsamat, kes weel talu-elu küllest wäga lahti kistud ei ole. Näitemüükide toimetamine ja kudumise-kursuste andmine, need ei pea talu ülewel. Selleks on peremehele proostoimat eluseltsilist waja, niisugust kui sina."

„Tänan jällegi," ütles perenaene, „sa oled täna ime-wiisakas. Aga kui sinu arwamise järele nõndanimetud rahwatütred ainult adwokatidele ja ajalehetoimetajatele hääd küllalt on, miks need siis ka mõnda neist ära ei korista?"

„Nojaa," wastas peremees mõtetes. „Selle pääle on minusugusel raske otsust anda. Eks neil ole ka igal pool oma häda ees! Need mehed — koolitamine ja ülikool tarwitawad palju raha — on enamisti ka wõlga teinud, mis wanematele ehk wendadele, õdedele tagasi tasuda tuleb, — siis, muud kui jällegi otsi rikast naist! — Siis on ehk ka weel teisi põhjuseid. Talutaredes ei walmi ka meestele, kes kõige kõrgemat haridust saanud, weel ikka mitte küllalt küpseid seltsilisi nende elutingimiste jaoks, mis seltskund niisuguste meeste käest nõuab. Niikaugele jälle ei jõua talutütred ennast talu-elu küljest lahti kiskuda."

„Hahaha!" naeris perenaene ja pilkas: „Ühe weega ristitud olete teie mehed kõik, selged juudased. Ilma rahata naist teie ei wõta, kas wõi mis. Armastust, mis millegi järele ei küsi, teie toores süda ei tunne. Kuidas Tammekannu Liisa alati laulis? „Aset annab wäiksem hurtsik, köitnud arm kaks õnnelast." Ja „oh armastus, sa annad meile tiiwad kui linnukestel lennata, sa paned meie suhu rõõmulaulud, et taewaõnne tunneb hing." Aga teiesuguste süda tunneb taewarõõmu alles siis, kui kaasawara peo pääl kõliseb. Juudased teie!"

Pikkamisi wastas peremees, kellele abikaasa nali hästi ei meeldinud: „Mari! Õige tillukesesse hurtsikusse ei mahu kunstkudumise-kursuste kangaspuud sisse ja „linnukeste taewarõõmu" kohta wõiksin ma wastata, et inimesepaar metsa puude okstel ikka hästi elutseda ei saa. Lähme parem, kui meie siin waidleme, ära magama. Mina ei saa salata, et minul 5000 rublalist naest waja oli. Aga — seesama häda on suuremal jaol meie perepoegadel kõigil!" — Ta wõttis lambi laua päält kätte.

„Peeter!"

„Noh?"

„Kas sa nüüd õige nukker oled?"

„Natukene jah, aga mitte sinu üle."

„Kelle üle siis?"

„No, nende üle, kes nõnda otsustawad ja — elu ei tunne."

„Peeter!"

„Noh?"

„Kas tead, mispärast ma sinule tulin?"

„Kuidas ma seda wõin teada."

„Just sellepärast, et sul minu 5000 rubla waja oli."

„Mis sa ütled?"

„Tõepoolest. Waata — mina tahtsin ka oma jala pääl seisaw olla, mitte ainult mehe mängukann, kellel mehe armust kõik tänada on. Mõistuse kui waranduse poolest tahtsin ma sinuga ühe pulga pääl seista, kõigiti sinuga ühesugune olla. Sellepärast sul minu tujusid mõnikord kannatada tulebgi. Sinul oli koht 10,000 rubla wäärt ja 5000 rubla wõlga. Ise olid sina tuntud ja nutikas rahwamees. Minul oli küll 5000 rubla, aga mina ei olnud kuulus. Kuulus oli Tammekannu Liisa. Ära sa arwa, et mina ennast temast rumalamaks lugesin, kui mina ka õlg-kübarat ei olnud kannud ja linnas koolis käinud. Õmmeluskooli tahtis ema mind küll ka panna, aga isa ütles: „Saadad sa tütre rättsepaks õppima, pean mina poja kingsepa juurde saatma." Nagu nüüd saapategemise kunst wennale kahju oleks toonud, aga isal oli wana moodi liht Eesti uhkust südames . . ."

Peremees pani lambi käest tagasi laua pääle. „Sinu tujude all ei ole minul kunagi waja kannatada olnud, kui meie ka wahest waielnud oleme, — kesktee oleme alati kätte leidnud. Aga ütle mulle ometi — kena, et ma nüüd alles küsin — kust sina siis oma targa meele ja mõistuse oled saanud?"

Perenaene naeris. „Tarkade wanemate laps, Looja ka jaganud. Paljukest siis mina teangi? Kirikumäe raamatukogu oli mul ikka küll otsast otsani läbi loetud ja — ajalehti loed sa mulle ise ette ja seletad ära, kus ma sulle järele ei saa. Ega Tammekannu Liisa küll ei lugenud, tema laua pääl seisis kullatud kaantega „Liebes Frühling" temal kulus aeg heegeldamiste ja tikkimiste pääle ära; kui sukakannad läbi oliwad, pööras ta talla-poole üles. Tark oli ta koolist wälja tulnud. Aga sigu sööta ja perele riiet teha oskan ma küll. Ja pane tähele, Peeter, kanga, mis praegu teljete pääl on, kui ta ka Soome kunsti järele koetud ei ole, saadan ma sügisel näitusele. Kui ma auuhinda ei saa, ei ole õigustgi. Aga oma nime all ma teda ei saada, jällegi täditütre nime all, nagu minewa sügisel wõi, mis esimese auuhinna tõi. Kas sa saad aru?"

„Midagi ma ei saa aru," wastas Peeter. „Miks sul waja ennast warjata on?"

„Mina ei kannata, et minu nimi rahwa suhu tuleb. Ei kannatanud seda enne tüdrukust pääst, ega kannata nüüd.

Kas sa arwad, et mina ka tegelasena mõnel näitemüügil ei oleks hiilgada wõinud, kui ma oleksin tahtnud?"

„Miks mitte," õhkas Peeter. „Nõnda nagu ma sind nüüd tunnen — suu on sul paraja koha pääl küllalt."

„Peeter!" tõreles naene.

„No, ei midagi halba."

„Ja, aga waata, ema ütles minule, kui ma ka pidudele tikkusin: „Jää aga laps wagusi minu selja taha, kui tahad, et sa ilmasüütalt rahwa jutu ja kõne alla ei sattu; sääl seisab sul pääkene sile." No, ma jäingi ja — ega mul kuulsaid austajaid ei olnud. Aga pääkene jäigi ka sasimata. Ega kassipojast, keda lapsed palju süles kannawad, hääd hiirekoera ei saa, kasukas täkerdab ära."

Teises toas tegi laps häält, perenaene jooksis seda waigistama. Peeter wõttis lambi ja astus temale sinna ka järele. Sest õues oli öö. Mõne minuti pärast mattis sügaw waikus Murassoo talu oma hõlma, suured ja wäikesed magasiwad magusat und. —

Järgmisel õhtul, — oli just laupäew — kui Murassoo talus juba aegsasti töö õhtul oli, peremees lumiwalge särgi wäel tagatoas istus ja perenaene teises kambris parajasti lapsi magama pani, astusiwad — töömees Andres nagu president eesotsas — Murassoo talu tüdrukud kolmekesi suurest kambrist tahatuppa ja jäiwad läwe juurde seisma, kuna Andres ise wagusi nurgas tooli pääle istus ja jalad risti pani. Neil näitas kõigil nagu midagi südame-pääl olewat, mida nad kohe wälja ütelda ei saanud.

„Mis on?" küsis peremees,

Tüdrukud pöörsiwad näod nurka, pistsiwad ninad kokku, nagu tahaksiwad nad üksteise käest julgust laenata ja itsitasiwad naerda. Wastust ei tulnud.

„Mis mood see on?" ütles peremees pea pahaselt. „Kas teil midagi ütelda on?"

Wanem tüdruk pööras Andrese poole ja ütles: „Räägi nüüd."

Andres köhatas, sülitas ettewaatlikult põrandale, nühkis jalaga laiale ja ütles siis:

„Tüdrukud tahawad ka seda „rahwatütre" lugu kuulda, kui peremees nii hää oleks ja loeks. Külakubjas nähti täna käima, ju ta uued lehed tõi."

„Meie tahame kuulda jah," ütlesiwad nüüd ka tüdrukud, julgust wõttes.

„Teie ei ole ju hakatust kuulnud," ütles peremees lahkelt.

„Selle hakatuse olen mina neile kõik ära jutustanud," kinnitas Andres. „Kõik, kuidas Linda seda Kase Jürid oli

armastama hakanud ja Jüri jälle wana Hannese käest kaasaraha nurus ja körtsi kohal tüli tuli, et wana Hannes raha ei annud. Neil on kõik teada, kuni kõrtsimäe piduni, kus Linda juba Jüri oli ära unustanud, aga Jüri ikka alles Linda pääle mõtles. — Lugege aga säält edasi, peremees!"

„No hää küll," wastas see, oodake natukene, kuni perenaene ka tuleb, siis minugi pärast."

Perenaene tuligi pea ja seadis tüdrukud istuma. Siis hakkas Peeter lugema.

Peeter wõis hästi ette lugeda, tema oskas iga lause pääle õigesti rõhku panna. See ei olnud ühetooniline häälitsemine, Peeter luges nagu ei oleks ta lugenud, waid jutustanud. Esiotsa ei pannud tüdrukud suurt tähele, aga kui peremees sinnamaale jõudis, kus Tammaru rahwas näitemüügilt kodu sõitsiwad, tee pääl õnnetus sündis, hra Rae parajal ajal appi sai ja Tammarule öömajale jäi, siis ei läinud neil enam sõnagi kaduma. Neil oli kahju, kui lugu pooleli jäi ja peremees lehed käest ära pani, nemad oleks weel kui kaua tahes kuulanud. Nüüd aga manitses peremees, aeg olla magama minna, et homme õigel ajal wäljapuhanult kiriku teele saada.

Andres aga ei saanud ennast pidada, waid hakkas seletama:

„Minule ei taha see perekund meeldida. Juba see Aleksander — wana mees aga warsa aru. Iseäranis kui ta sääl kõrtsi juures Kase Jürile nii kibedasti pääle kargas; kui mina Kase Jüri oleks olnud, mina .oleksin ta läbi wuhweldanud. Juba esimesel silmapilgul teeb wõõra inimesega sõprust, keda silmaga ei ole näinud. Siis see terwe perekund! Igale wõõrale inimesele kirjutawad nad nina pääle, et wauamees joodik, aga ise jätawad wanamehe, keda nad muidu mitte kõrtsi juurdegi ei usalda, süda öösel noore hobusega piduplatsile maha ja hakkawad kodus sööma, jooma. Wõinud ometi waatama minna, kuhu wanamees jäi."

„See suur isand Rae'gi ei olnud parem: hakkas ju ka kohe oma ema ja õdesid laitma," ütles wanem tüdruk targu. „Muidu kiidab ikka igaüks oma, tema jälle laidab. Ja wõhiwõõraste inimeste ees!"

„Wõib olla," targutas Andres, „see on sakste wiis, meie juures hoiab wanasõna järele ikka iga loom oma pesa puhta. Tammaru rahwas oliwad ka enam saksad kui eestlased, niipalju kui mina aru saan. Kui nad juba kahe hobusega sõitsiwad, poiss pukis, see ei ole enam talupoja wärk."

„Ime, kui terasélt teie kõik tähele olete pannud," ütles peremees. „Aga meie ei wõi nii terawalt kohut mõista. Inimesi on ju ilmas wäga mitmesuguseid. Muidugi oli Aleksander

alles noor mees ja ettewaatamata, aga tema oli juba ette hra Rae kohta palju hääd kuulnud."

„Ah mis," ütles Andres. „Wanasõna ütleb, et inimest ei wõi enne tunda, kui temaga wakk soola koos on ära söödud. Wanasõnal on õigus — ja wakk soola annab süüa."

Peremees waigistas: „Wana rahwas on wanasõna loonud. Kes teab, missugust soolawakka nad on mõelnud, kas suurt wiljawakka wõi wäikest kasetohust soolawakka, nagu wanasti tarwitati, millega sool laua pääle toodi. Lõpetame tänaseks jutu ja läheme magama."

Kuid perenaene hakkas rääkima:

„Minule küll meel und ei tule .... Sinul on ikka õigus, Peeter, kui sa ütled, et igal asjal kaks külge on. On kindel, et see jutt Tammekannu rahwa pihta käib. Jutukirjutaja on neid aga ainult päälsikaudu tunnud. Minu isa kodus — meie olime ju naabrid — otsustati nende üle koguni teistwiisi. Perenaene ja lapsed on nii hääks kujutatud ja wana Annus purujoodikuks. Kuidas wana Annusest joodik sai? Sellest ei seisa jutus sõnakestgi."

„Seisab küll," wastas peremees ja tema nägu kiskus mõrudale naeratamisele. „Peab aga oskama ridade wahelt lugeda."

„Nojah, just nõnda," ütles perenaene. „Wana Annus oli noores põlwes tubli mees ja pärastgi, oma talu wärgi pidas ta kõige paremas korras. Koht oli missugune, wana Annusel oleks ikka wõinud raha olla, tütrele kaasa anda ja kõik, aga — neile ei kaswanud willa pääle. Wana perenaene oli kerglane, hirmus auahne ja — laastaja. Tark oli ta muidu küll rääkima. Wana Annus oli läbi ja läbi hää mees, esiotsa ei tahtnud ta naesega tülitseda ja andis järele, ikka järele, pärast ei küsitudgi teda enam, perenaene tegi, mis ta ise tahtis. Ega ta wana Annuse wastu just halb ei olnud, tema oskas, aga nõnda libedasti rääkida ja toimetada, et Annus kusagil wastu rääkida ei saanudgi, kõik oli juba enne ära tehtud, kui Annus suu lahti sai. Wana perenaesele ei olnud rehetoaga eluhoone hää küllalt, wana hoone oli siisgi alles päris uus, aga maha jäeti! Perenaene oskas seni linuda, seni linuda, kuni Annus härberi ehitama hakkas. Saku karjamõisa elumaja järele tehti plaan. Klaasukstega palkon tehti ja kõik, — wana Annus tõrwas küll, aga mis see aitab! Kui uut maja sisse pühitseti, aeti mäe pääle suur lipuwarras püsti; üle kolme kihelkunna, linnast ja maalt oliwad sakslased kokku aetud pidu pidama. Saksu käis alati. Oma perele aga ei jäänud midagi üle ette anda. See siunas ja wandus ja tegi ka selle järele tööd.

„Kui siis lapsed suuremaks kaswasiwad," jutustab perenaene edasi, — tema jutt oli kui paisul wesi, mis maha jooksta

tahtis, — siis oliwad kohe kaks parteid majas. Perenaene lastega ühel pool ja wana Annus üksi teisel pool. Wana Annus ei saanud laste kaswatamise ja koolitamise juures sõnagi wahele rääkida, wana perenaene tegi mis ta tahtis, ta ei küsinudgi Annust. Poega oleks enam koolitatud, kui raha oleks olnud. Kui tütar linnast koolist kodu tuli — sääl oli ta päris Saksa moodi järele ära harinenud — siis oli „rahwatütar" walmis. Rääkis ainult weel „tundmustest", „naeselise auususe kõrgusest" ja seletas,et naesterahwad „tuimalt mehe oheliku otsas tuigerdawat." Aga mehele minna tahtis ise ka. — Ega pojast ka palju paremat ei olnud. Oli isa nina otsas alati kinni, isa oli ju koolitamata ja rumal. Siis ep wana Annus rohkem kõrtsiga wiluma hakkas. Tal ei olnud kodus enam hää olla. Lapsed temaga tegemist ei teinud. Tuppa ka enam hästi sisse minna ei wõinud, sääl oli nüüd igalpool niisugune peenikene Saksa wärk, millega wanamees enam ära harineda ei saanud. Annusest nüüd seda sai! Toad oliwad alati külalisi, saksu ja „kabajantsikuid" täis, kes wanast Annusest midagi ei hoolinud. Annus hoidis ennast nende eest kõrwale. Elas enamisti perekambris. Poiste sängis, sääl oli ta selili. Siis hakkas juba ka wiinapudelit woodi-päitsis pidama ja poistega kokku pirtsu wõtma."

„Soo, soo" ütles Peeter ja raputas pääd.

„Just nõnda sai wanast Annusest joodik," rääkis perenaene edasi. „Ega ta nii hull joodik ei olnudgi, aga perenaene ise ja lapsed hurjutasiwad teda enam kui asi wäärt oli ja äritasiwad teda sellega weel rohkem. Ega nemad wanamehe auu eest kusgil ei seisnud, hiilgasiwad ikka ise ja häbenesiwad ennast awalikult temast. Ise sõitsiwad kahehobuse-troskaga, wanamehe jätsiwad kodu. Wanamees laskis hobuse töömankri ette panna ja sõitis oma korda kodunt ära, sinna kus temal hää olla oli. Aga kus perekunnast mahajäetud inimesel hää olla on? Kõrtsis ikka, säält leiab mõne eest, kellega paar sõna saab rääkida, kui ta ka muu pärast sinust osa ei wõta, kui sinu wälja ostetud wiina ja õlle pärast!"

Perenaene õhkas ja jäi wait. Ta oli südame tahedaks rääkida saanud.

„Just seda, mis sina seletad, olin mina romani ridade wahelt läbi lugenud," ütles peremees, „aga nüüd lõpetame siisgi tänaseks jutud, ehk selle üle küll weel palju saaks kõneleda. Aeg on juba hiline."

Andres tahtis weel kriitikat teha, aga peremees käskis teda waikida ja ütles: „Sina wii homme tüdrukud kirikusse ja pärast näitemüügile. Pane kaks hobust ette ja ise istu tüdrukutele pukki. Wõta tiisliga weowanker, tüdrukud panewad ta

põhku täis. Kotid, tekid pääle, siis sõitke kui Tammaru rahwas."

Andres naeratas. „Ei tea, peremees, kas need suuremaa tüdrukud tahawad Saare-poisiga sõita?"

„Tahame küll, tahame!" kilkasiwad tüdrukud. „Miks meie siis ei taha? Meie poisid ei hooli meist midagi, ühteainustgi ei ole kodus. Kõik hulkusiwad ära, üks siia, teine sinna. Jääb weel Andresgi, kes meie eest hoolt peab."

„Hää küll, siis jääb nõnda," ütles peremees. „Poisid on minu lubaga kodunt ära. — Mari!"

Perenaene mõistis ja ulatas mehele laudilt raamatu kätte. Mõne minuti pärast walitses waikne rahu toas. Siis ütles peremees raamatust sõnad ette ja pühalikult kõlas läbi öö waikuse:

„Nüüd hing'wad inimesed,
Mets, weiksed, linnukesed,
Kõik ilm on hingamas . . ."

Ning siis mindi puhkama. —

Tammekannu Liisa jutt ei tulnud pääle selle Murassoo talus enam pikema läbirääkimise alla. Kahju sest! Meie juttude kirjutajad, kes mõnikord kõige soojemast südamest külaelu kujutada katsuwad, ei saa kunagi kuulda, kuidas külas, külajuttude tegelased ise, juttude tõe ja tuuma üle otsustawad. Ja külajuttude kõige paremad ja kõige karedamad arwustajad on ikka külarahwas ise.

A. K.

Soome erakunna-oludest paaril wiimasel aastal.

„Kiirtele" kirjutanud K. R—ri.

Peaaegu uhkusega räägime meie, soomlasedgi, tihti oma rahwa kannatustest, mida meil kui kahe suure rahwa riiu-suu-täiel loomulikult pole puudunud. Kuid meie oleme sellest hoolimata rahwas, see on, meie oleme katsumised siiamaani läbi teinud. Ja sellest imeme oma hingesse wõimu ja lootust!

Tõsi küll, et Eesti lugeja näole täie õigusega naerujoon wõib ilmuda, kui ta kuuleb, et soomlane katsumistest kõneleb. Eesti rahwa minewiku kannatusi soomlase ilmawaate järele arwustada ei saagi. Ei ole ju Soome mees ialgi orjaahelaid kannud. Ja juba seegi teeb wõrdluse nende mõlemate rahwaste ajaloolise minewiku wahel wõimatuks.

Siisgi, ehk soomlane küll ei ole pidanud orja nime oma minewikuga ühendama, on tal ometi oma kütked olnud. Need kütked on waimlist laadi olnud, neid on aastasadade jooksul taotud ja kinnitatud. Nende jäljed tunduwad weelgi soomlase hinges ja — sügawasti. Neil on oma nimi: „ajalooline edenemine."

Eestlane wõib seda asjalugu suuremaks osaks ehk tunda — palju tänu selle osawõtmise eest, mis tal oma wennasrahwa kohta on. Ta teab ehk, et see „ajalooline edenemine" meid suuresti on hoidnud, meile palju häädgi on annud, palju seesugust, mida meil puudub. Kuid see on meilt rahwuslise waimu riisunud — see rauges. Soomlased ei olnud, õieti ütelda, siis weel mitte rahwas, kui kõrgemeelne keiser Aleksander I, kelle mälestus meie südametest ei kustu, meid selleks tõstis. Me teadsime waewalt, mis me olime; ametimehed hädapärast, rahwas ei sugugi. Kõik, mis meilt läks, kõik mis meile tuli, oli wõõras ja wõõrastaw — säärane pitser hingas kõigi eluawalduste pääl.

*

Meie teame, kuidas siis üle wainude hüüd kajas. Meie teame, et see hädahüüd ei olnud. See oli Soome äratuse-hüüd, mida tuhanded hääled paisuwatel südametel tõstsiwad. Sada-aastased warjud hakkasiwad lagunema. Rahwuslisest „hää- ja kurjatundmise puust" oli maitsetud. Soomlane tuli märkama, et ta ära on põlatud, kõrwale tõugatud, maha rusutud. See oli kibe tunda. Ja siis ei wõinud teda enam keegi wähemalt mitte ilma tema enese teadmata tappa.

*

„Room ei ehitatud ühe päewaga." Soome rahwusline äratus-töö ei olnud kaugeltgi lõpule wiidud, kui wiimasel ajal juhtumisi tuli, mis tükiks ajaks kõik muud küsimused kõrwale lükkasiwad. . .

Arwan, et ma õigele seisukohale asun, kui ma rahwusliste „soomemeelsete" ülespidamist järgmiselt seletada katsun.

Kujutati ette midagi nii hirmust tulewat, et kõik warju-küljedgi, mis siin tunti, selle kõrwal, mis tulemas, heledates wärwides silma paistsiwad. Arwati, et parem, mida wõis loota, oli sääraste oludes endine seisukord; mõeldi, et ainult selle alleshoidmisega wahest ka tulewikkugi wõib alal hoida. Kõik wõimud waja seda toetama saata.

— Mis wõimud?

— Maa soomemeelne kui ka rootsimeelne erakund. Wiimastele ei wõinud teadagi midagi rõõmustawamat olla kui kõiki status quo'd*) toetama saada. Toetati siis ju otse nende eesõigusi. Sest — milgil wiisil pole mingit paranemist nii hädaohtlises olukorras loota! Tuletage meelde, kuidas nende rahwaste lugu on läinud, kes niisugustel kardetawatel silma-pilkudel ülema klassi eesõigustesse puutuwaid parandusi jalale püüdsiwad panna.

Ja soomemeelsed pidasiwad rootsimeelsete abi nii tähtsaks, et hääks arwati seda mis hinnaga tahes alal hoida. Sest kui neil soomemeelsete nõudmiste üle maks üle kopsu läheb, — horribile dictu**) — siis oleks walmis tõendatud „divide et impera!***)"

Üksmeelsust siis — — aga ei ka midagi muud. Kui muud . . . siis tekkib erameelsus ja oleme teadagi hukas.

„Üksmeelsus ilma tingimisteta" sai märgusõnaks ja aateks. See awaldas end lauses: üks meel, kuigi kaks keelt! Igaüks, kes selle kohta midagi muud ütles kui ja ning amen, oli — ebaisamaalane. Kes ei teaks, et me ühekšakümne aasta jooksul nii hooletumalt oma elu oleme saanud maitsta, see ei wõiks aru saada, kuidas rahuline soomlane ju oma warjugi pelgama hakkas.

*

Nagu ju tähendasime, juhtis „kokkuleppimine" kõik kasu Rootsi erakunna sülle, sest et toetataw asi „endine olukord" oli, mis suuremalt osalt weel rootsimeelsetele kuulus. Soomemeelsed oliwad sunnitud pooletee pääl seisatama ja rootslaste üliwõimust toetades oma kõrwalelükkamist toetama ja „isamaa ühise

*) Ülemat seisust.
**) Hirmus ütelda.
***) „Lahuta ja walitse!" tuntud juhtjõna.

asja edu pärast" oma ainukest meest maha langetama, kes rootslaste kindluste wastu tormata usaldas*). Sääraseft seisukorrast järgnes iseenesestgi mõista, et selle erakunna waimustus mitte niisama suur ei olnud kui wastasel Rootsi poolel. Sääl kuulutati seda waljumini: üksmeelsust! Ja et üksmeelsus (oli see mis see oli) identisesti**) sama oli kui isamaalsus, siis oliwad rootsimeelsed isamaalisemad — Soomes.

*

Kuid wäheaawal hakati märkama, et „üksmeelsuses ilma tingimisteta" see raudne tingimine oli, et mingid muutusi küsimuse allagi ei saanud tulla. See märkamine kargendas. Hakati neist protsentidest rääkima, mida „kokkuleppimine" tõi, teisele poole aga. Arwati, et kui korra isamaalised ollakse, siis peab isamaale, kokkuleppimisele, ohwerdama.

— Mida ohwerdaksiwad soomemeelsed?

— Kas oma endised wõidud? Need wõidud, mille abil rahwusline waim wirgeks oli saadud?

— Andku see, kel on!

Eestlase meelest wõiwad niisugused küsimused samasuguselt tunduda kui meie, soomlaste, meelest Norra „lipu-küsimus." Kuid selle kohta peame ütlema, et elunõuded kaswawad. Rahwusline waimgi tarwitab toitu, ei ainult sõnu waid muudgi — tegusid. R a h w u s l i n e w a i m g i e i e l a s e l l e s t, e t t e d a e n n e m õ n e l m õ õ d u l o n t o i d e t u d. Ta tarwitab igapäew uut, et ta kosuda wõiks.

Ja tähele panna tuleb, mis seisukohad need oliwad, mida meil taheti toetada. Need oliwad küll kõikidele ühtewiisi tähtsad, kuid pääasjalikult ometi seisukohad, kuhu rahwa enamus weel ei olnud pääsenud.

— Kuidas wõib see sääraseid kohti toetada, kuhu teda ei lasta?

— Ja eks nõua ju lihtsamgi toetuseplaan, et $^7/_8$ pääkindlustesse paigutataks, aga mitte kõige kitsamatesse kõrwalkäikudesse ei tuubitaks, kuna $^1/_8$ awaramates, tähtsamates seisukohtades peetakse?

— Muidugi!

Sääraseid märkuseid tegi üks soomemeelne teise järgi. Rahwast on tarwis kaasa saada. Maarahwas wirgub. Tuletagem neist erakundadest lahkunud töörahwa erakunda meelde.

Ja kui need ainult sellepärast kaasa ei kisu, et kõrwal püsida saaksiwad, on see neile andeksantaw. Nõuab ju isamaal-

---

*) Kirjanik mõtleb wabaherra Yrjö-Koskist, kes agaram Soome asja edendaja olnud. (Tema pere oli Soome haritud ringkundades esimene, kus Soome keel kõnekeeleks wõeti). „K." t.

**) Ident, kokkusündiw.

sus ohwerdamist. Ja eks kõik ole isamaalised. Ohwerdage siis! Isamaa edu nimel, tehke nii!

*

Sarnaseks on Soomes keel nüüd muutunud wõi otse muutumas. Üteldagu wõimaliku eksituse eemalehoidmiseks, et kui meil parandustest räägitakse, siis üleüldse rahwa walitsusele ligemalepääsemist mõeldakse, ei siis mitte ainult keelepolitikat sõna kitsamas tähenduses. See eeskawa rikus ja rikub „status quo“ põhja pääle ehitatud kokkuleppimist. Aga üksnes selle läbi wõib aade üksmeelsusest elada, üksmeelsusest ohwrimeelsuse põhjal. Ja see aade wõidab.

*

Olen katsunud lühidalt meie iseäralisest seisukohast selgust teha. Olen katsunud end sarnases raskes ülesandes kõigest muust wabastada, pääle selle küsimuse läbi tekkinud tundmuse: kuidas isamaad saaks alal hoida?

Loodan, et mõni teinekord Eesti wendadele oma maa eluküsimustest paremini üksikult harutades kõneleda wõin.

(Soome kaastööliselt).

Suur tamm.

Saaremaalt pääle kuni Narwa jõeni, Setumaalt kuni Soome laheni tunneb rahwas laulu suurest tammest. Aga Narwagi weed ei pane laulule piiri: teinepool Narwa Ingeris tuntakse teda wäga hästi. Weel enam: millega end Saares tutwustasime, seda leiame terwes Soomes, jah koguni Aunuses ja Arhangeli kubermangus kuni Jäämere rannani. Wähe puutub meile muid lugusid silma, lugusid, mis üleüldise tutwuse pääle nii wõiksiwad toetada, kui suure tamme lugu.

Sel põhjusel ei pruugi me imesteleda, kui nii hästi Kalewipoeg kui ka Kalevala suurele tammele enestes tähelepanemise wäärt paiga on annud. Kalewipoja järele istutab Saaretaat tamme tütre iluks õue alla. Tamm hakkab ilusasti kaswama, kaswab nii lopsakalt, et „tahab taewast jagada ja oksad pilwesid pillutada.“ Sedawiisi teeb tamm taewa tumedaks, peidab walguse pimedasse, katab kuu ja päewa, warjab tähed walgustamast. Hädas Saaretaat raiujat otsima. Siisgi ei julge keegi koleda puu kallale minna. Wiimaks leiab taat kotka tiiwa alt Kalewipõidla pikkuse mehikese. See mehikene lubab tamme maha raiuda. Ilma ajawiitmata hakkab ta tööle. Tamme juurde minnes kaswab mehikene kangesti:

Kaswis küünra, kaswis kaksi,
Sirgus siis weel mitu sülda.

Hiid hakkab tamme raiuma. Alles kolmandal päewal langeb tamm: tüwi katab terwe saare, latw langeb laenetesse.

Tamme tüwist tehtakse Soome sild, ladwast laewu, muust osast saun ja laulutuba. Nii jutustab tamme lugu Kalewipoja wiies ja kuues lugu, kuna Kalewala teine lugu sündmust wähe teisel kujul

Suur tamm.

esitab. Nagu enne tähendatud, tunneb Soome sugu nimetatud laulu Läänemerest Jäämerest saadik. Rahwa suus leitawaid aineid on hiljuti Dr. K. A. Kranssila kokku wõtnud ja „Iso tamme" nime all neist ligi 400 leheküllelise kirjatöö walmistanud.*]

Sadadekaupa toob Dr. Kranssila raamatus laulu teisendisi ette ja katsub nende najal laulu sündimise ja laialelagunemise kohta üleüldist pilti walmistada. Iga üleskirjutatud aine kohta tähendab raamatukirjutaja, kes nimetatud aine kirja pannud, kus ja millal see sündinud. Aga ei wõi ütelda, et Dr. Kranssila oma töö juures kõiki saadawal olewaid hallikaid oleks tarwitanud.

Õpetatud Eesti seltsi, Eesti Kirjameeste seltsi jne. korjandusi on ta tõesti kõiki tähele pannud. Dr. Hurti korjandusi selle wastu on Dr. Kranssila ainult 1896 aastani tarwitanud, minu korjandusi 1894 aasta hakatuseni. Hiljemad korjandused 1900-ni, kui Dr. Kranssila raamat ilmus, ootawad alles uurijat. Sedawiisi wõime ütelda, et suure tamme laulude hulk palju suuremaks kaswab kui ülemal kätte tähendatud. Imesteleda tuleb, et Dr. Kranssila enne ilmunud kirjandust suure tamme kohta täiesti silma-paari wahele jätnud. Näituseks on professorid Krohnid, isa ja poeg, mõndagi tähtsat suure tamme kohta kirjutanud.

Mis räägiwad nüüd rahwalaulud suurest tammest? Kalewipoja Saare taadist ei tea nad kõige wähemalt midagi. Rahwalaulude tawaline „mina" astub tammegi lauludes enamisti alati platsi. „Mina" leiab tamme, wiib koju, istutab korra isa, korra ema, korra mõne muu iluks, aga tamm ei taha kaswada. Wiimaks istutab iseenese „õnne pääle."

Sedamaid kaswab tamm taewasse, tahab taewast jagada, pilwesid pillutada. Nüüd uus häda: kust tamme maharaiujat saada? Istutaja läheb wenna palwele. Wend wõtab palwet kuulda, raiub suure tamme maha. Tammest tehtakse siis saun, kirik ja mitmesugused asjad, nagu weimewakk.

Niisuguse sisuga laulusid on Dr. Kranssila 44 leidnud, kus juures mitmes laulus tähele tuleb panna, et tamme kellegi muu iluks wõi õnne pääle istutatakse.

Rohkem — terwelt 55 — leitakse laulu teisendisi, mis enam Kalewipoja tamme lugu meelde tuletawad. Kalewipoja neljas lugu jutustab, et merd mindi pühkima. Mere pühkmetest hakkab tamm kaswama. See tamm istutatakse siis õue alla. Samuti kuulutawad 55 laulu üleskirjutust mere pühkimist, mõne korra ka toa pühkimist. Pühkmetest hakkab tamm kaswama. 48 üleskirjutust jälle räägiwad, et tamm maha wisatud õlle wahust kaswama hakanud. Kotka tiiwa alt leitud Kalewipoja mehikesest lähewad rahwalaulud waikides mööda. Mehikese asemele astub enamisti alati wend, keda mõne korra linnast koju kutsutakse tamme raiuma. Nagu näha, on Kreutzwaldil Kalewipoja suure tamme kirjutusel Kalewala silma ees seisnud ja Kalewala eeskujul on ta suureks sirguwa mehe tamme maharaiujaks wõtnud. Kalewipoeg laseb ju õe iluks tamme istutada; surnud õde ei wõi wenda paluma minna tamme maharaiujaks hakata. Terwet tamme istutuse põhjust muutes pidi Kreutzwald enesele teise maharaiujagi otsima kui see, keda rahwaluule kätte juhatab.

Rahwalaulude järele kaotab suure tamme lugu täiesti oma müthologilise iseloomu, mida talle Kreutzwald püüab anda. Niisama näitab rahwalaulude legion kätte, et alegorialine iseloom laulust maha tuleb pühkida. Mitmed on nimelt arwanud, et tamme lugu midagi

*] Iso tammi, Helsingis, 1900. Hind 5 marka.

tähendab, näituseks suurt suitsu, mis päikese kinni katab ja pilwed ära warjab. Wiimaks tuleb wälk ja lõhub selle suure suitsu = tamme. Niisugusel seletusel jääb aga arutamata, kuidas maha raiutud tammest saun, kirik j. n. e. walmistadi. Jälle teised tahaksiwad suurt tamme Eesti rahwa alegoriaks teha. Kotka tiiwa alt leitud mehikene = rüütel, kaswab suureks ja raiub oma kirwega rahwa iseseiswuse tamme maha. Kuid seegi seletus seisab niisama sawistel jalgadel nagu enne tähendatud seletus ega jõua rasket keha ära kanda. Minu meelest on täiesti ilmaaegu suurele tammele seletusi otsida. Suur tamm on suur tamm, niisama nagu suur härg suur härg on, ei midagi muud. Luuletaja waatab tamme härjapõlwlase prilliga ja see prill näitab talle taewasse kaswawat tamme, niisama nagu teisele härga näitab, kel „sada meest sarwissa, tuhat meest turjassa," aga sellegi poolest härjast jagu ei saa. Minu meelest ei ole laulul mingisugust muud tähendust kui et luuletaja iseennast ja oma wenda kiita tahab. Ennast kiidab ta, et taewasse kaswawa tamme istutanud, wenda aga, et wend koleda tamme maha raiunud ja sest kiriku, sauna, weimewakka j. n. e. walmistanud.

Üsna õieti näitab professor K. Krohni jälgedesse astudes Dr. Franssila, et tamme lugu läänepoolt Eestimaalt hommikupoole rännanud ja edasi soomlaste juurde jõudnud. Karjalas leitakse küll suurest tammest õieti täielikka teisendisi, aga sellegi poolest näitawad prof. K. Krohn ja Dr. Franssila, et laul ometi Karjalas pole sündinud, waid täienduised laulule enamisti teistest lauludest alles hiljemal ajal juurde lisatud. Niisama on Dr. Kreutzwald Kalewipoja suure tamme lugu omalt poolt palju täiendanud.

Algupäraliseks suure tamme lauluks peab Dr. Franssila jutustamist, mille järele tamm kellegi iluks istutatakse, pea suureks kaswab, nii et wend puud maha peab raiuma. Pühkimise lugu arwab Dr. Franssila hiljemaks lisaks, niisama kõiki muid suure tamme laulu täiendusi. Olgu ka, et Eestimaa lääne osas juba suure tamme laulu täiendusi leitakse, seletab Dr. Franssila, et suure tamme lugu siit oma wõidukäiku hommikupoole alanud, mitte aga hommikupoolt õhtupoole pole sammunud. Et laul Eestist pärit, tunnistawad kõige paremini teisendid taga Narwa. Ingeris leiame teisendisi, mis otsekohe Eestikeelest ümber pandud. Pääle selle on taga Narwa mitmed Eesti nimed hoopis ära wäänatud. Kõige selle ja muude põhjuste najal näitawad professorid Krohnid ja nende järele Dr. Franssila, et suure tamme lugu oma teekunda Eestist Soome ja säält edasi kuni Jäämereni ette wõtnud.

M. J. Eisen.

*] Kalewipoeg, XVX, 313—341.

Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie. Von Oskar Kallas. I. Helsingfors, 1901. (Kordamise-laulud Eesti rahwaluules. Wäljaannud O. Kallas. I. Helsingi, 1901. 398 lhk. Hind paremal paberil 2 rbl., lihtsamal 1 rbl., 50 k.)

Ammugi juba ei ole Eesti meestelt meie esiwanemate elu ja olu, keele ja meele, rahwuslise aine kohta üleüldse, wäitekirjasid ilmunud. Dr. Hurt'i wiimasest uurimisetööst on juba ligi 15 aastat mööda läinud, ja Eestis ei olnudgi enam nagu mehi, kuna 1873—1886 sellesama 15 aasta jooksul koguni kolm wäitekirja on sündinud — Dr. Weske sulest 1873 a., Dr. Hermanni sulest 1880 ja Dr. Hurt'i sulest 1886 a.

Aga ometi pole Eesti mehed seda pikka waheaega mitte just uinunud. Tänawune Dr. O. Kallase wäitekiri tunnistab seda tõeks. Ju üliõpilase põlwes on O. Kallas kodumaa pinnal Eesti laulusid kogunud; pärastpoole otsis ta Lutsimaal Eesti asunikud üles ja 1894 a. andis ta oma „Lutsi maarahwas" wälja, mis muu kõrwal 155 rahwalaulu sisaldas. Nii oli siis O. Kallas juba wara Wanemuise kandlega tutwust teinud ja wiimse wiie aasta jooksul on ta lauluhääli nii harjutanud, et tänawu Vana kandle kõige ilma ees wõis kõlisema panna — just niisugusel wiisil nagu laulujumal seda meie esiwanematele oli õpetanud. Paneme Dr. O. Kallase wiisisid lähemalt tähele, küll siis näeme, mis osawus teaduse teel wõib ära teha, kui uurija kalli kodumaa kasuks oma jõudu on walmis kulutama.

Dr. O. Kallase wäitekiri jaguneb kolme osasse, millest teine päätöö on, kuna esimene nagu sissejuhatuseks ja wiimane täienduseks on kirjutatud, ometi nii, et neil kolmel osal ühine side ja sisu on, nagu seda wäitekirjalt ikka nõutakse, mil põhjusmõtteks on mõnda tumedat küsimust igapidi walgustada ja teaduslikult otsustada. Dr. O. Kallase wäitekirja teadusline aine käib Eesti kordamise-laulude kohta, s. o., niisuguste laulude kohta, kus asja juhtumine nendesamade sõnadega saab korratud, kuidas see enne laulu eesotsas oli üles tähendatud. Nimi ei ole küll hästi selge ja arusaadaw, aga ta selgub siisgi, iseäranis kui üksikud laulud käsile wõetakse. Näituseks, laul:

Lasin härjad lõuneelle,
Lõuneelle, laane alla.
Tuli susi saarikusta,
Laiakäppa laane alta.
Ära ta murdis musta härja,
Ära kiskus kirju härja.

Karjane läheb nutuga koju. Talle wastu tuleb wärawas eit wõi taat ja küsib: miks ta nutab. Poeg räägib oma õnnetusest, neidsamu lauluridasid korrates, mis üles tähendatud, et: ta laskis loomad lõuneelle laane alla, tuli susi saarikusta, laiakäppa laane alta ja ära murdis musta härja, ära kiskus kirju härja. Niisuguseid kordamise-laulusid wõtab Dr. O. Kallas alles teises wäitekirja osas uurimise alla ja katsub kõigi üleskirjutatud teisendite abil kaht küsimust walgustada: I. Kuidas laulu esialgne kõla luuletaja suus oli; II. Kus laul on sündinud, kuidas teise nurka rännanud ja kord-korralt muutunud. Ühtlasi katsutakse ka otsust teha, kas ei ole laul wõõraste rahwalauludega ühine.

Need küsimused on wäga tähtsad hariduse-ajaloo ja üleüldse muinasaja-teaduse kohta ning Dr. Kallas on palju nende lahutamiseks ära teinud, kui ta ka esimene waoajaja niisugusel põllul on. Ehk leiawad järeltulijad adramehed sel tööl mõndagi puudust, aga praegu üleüldise pilguga waadates peab esimesed rajad kaunis sirgeks ja siledaks tunnistama, kui ka ta priitahtlikult omale harida wõttis suure tüki,

Suure tüki sompi muoda,
Laia tüki lompi muoda.

Astume nüüd kündja jälgedesse ja waatame terawamalt ta töö ja need abinõuud läbi, mille waral ta töötab.

Dr. Kallas leiab Eesti luulewara-kogudes palju niisuguseid laulusid, mis sisu ja põhjusmõtte poolest nii ühte lähewad, et neid ühesugusteks lauludeks wõiks tunnistada. „Üks laul wõib aga üksainus kord sündinud olla," arwab nüüd uurija ja jõuab otsusele, et kõik need ühesisulised laulud iseseiswalt pole sündinud, waid et esialgu üks loodi — ning see muutus rahwa suus ja sünnitas teisendisi. Et seda esialgselt laulu kätte saada, mille järele teised tekkisiwad, wõtab Dr. Kallas omale teejuhiks põhjusmõtte, et see laul kõige wanem on, milles mõttekäik kõige korralisem ja õigem; tuleb aga kõigist teisenditest niisugune wälja otsida wõi puhastada, mis teistest mõtte poolest õigem on — ja nii olemegi esialgse kätte leidnud. Kus laulu niisugusel esialgsel wiisil weel nüüdgi lauldakse wõi õigem, kus ta on üles kirjutatud, sääl ongi ta sündinud. Säärane methode on üsna loomuline ja päält näha lihtne, kuid uurimise juures wõib ta pahatihti raskusi tuua ja mõnikord ei saa teda tarwitadagi: 1) Uurijal peab asja otsustamiseks palju teisendisi käepärast olema. Kui neid ei ole, ei saa tööd päälegi hakata, nagu seda laulus „Sõrmus kadunud" näeme. 2) Aga ka teisenditega pole kerge walmis saada.

Näituseks, murjale tuleb 300 laulu ette, mis sisu poolest, samuti ka üksikute ridade poolest, päris ühte moodi on, mõttekäigu poolest aga lahku lähewad. Kui nüüd igaüks omale wiisile püüab minna, siis peab 1-se ja 300-se wahel õige suur wahe olema, nii et nad üksteise moodigi ei ole. Kui meie kõik laulud nii saaksime ringi seada, et mõttekäigu muutumist 1-sest kuni 300-ni järk-järgult wõiks ära näha, siis tunnistame kõik 300 muidugi ühe teisendiks. Aga kui meie niisugust ringi teha ei saa ehk kui muutumine laulus mitte järk-järgult, waid kiirests, suuri wahesid jättes, sünbis, kas wõime siis kindlad olla, et kõik 300 samast laulust on wõrsunud, mitte aga üks osa ühest ja teine teisest, millel esimesega ühte moodi sisu, kuid mis siisgi iseseiswalt tekinud? Wähemalt, kas on nii kindlat abinõuu wõi põhjusmõttelist juhti, mille waral meie ära tunneme, et kõik need 300 laulu ühe ainsa teisendid on ja mitte 2 ehk 3 kännu wõsukesed, millebel küll ühte moodi lehed ja õied külles! Kui seda ainult aimamise, arwamise ja harjutamise teel kätte saame, siis on asjal muidugi subjektiwiline maik juures, otsused riskeeriwad ilma kindla ja teaduslise põhjata jääda ja ainult ajutist tähtsust omandada.

Kui keegi, näituseks, 300 jutlust läbi waadata wõtaks, mis 300 surnu matmise puhul peetud, siis leiame waewalt niisuguseid, mis üksteisega sisu wõi põhjusmõtete poolest kokku ei käi; enamisti ikka tunduks, nagu oleks üks teise päält ära kirjutanud. Ometi ei ole see nii, igaüks sepitseb ise, kuigi ta mõtted Piibli ridadest ja kirikuisade kirjadest laenab. Niisamuti wõiwad ka laulud iseseiswalt üksteise moodi olla, iseäranis siis, kui luuletaja oma laulu iluks üleüldiselt tuttawaid stereotüpilisi wärsikesi tarwitab, nagu jutlusepidaja Piibli-salmisid.

Kui meie aga kõiki jutlusi üheainukese teisendiks ei wõi pidada, siis ei ole ka wõimalik kõiki tähendatud laulusid ühe kännu otsa asutada; wähemalt peab selleks iseäralisi põhjusi olema.

Asja selgituseks wõtame laulud w a r a s t a t u d h o b u s e kohta. Mis põhjusel peame neid ühe laulu teisenditeks*). Meie ei näe siin muud, kui mõne üksiku rea mõlemis, nagu:

Waras tuli warwikusta,
Wiis minu hüwa hobuse,

ehk wahest ka:

Wõtsin toobi, wõtsin kaksi,
Läksin kolmast wõttamaie

ja

Ostsin toobi, ostsin kaksi,
Hakkan kolmast wõttamaie.

---

*) Neid wõib ka, nagu Dr. Kallas teeb, kolme osasse (A, B, C) jagada — sisu poolest, aga kas on B ja C samase A teisendid?

Ometi wõiſiwad ju need kõrrekeſed jootude ja laulude peol täitſa tawaliſeks ſaada, nii et neid nagu piibliſalmiſid igal pool tarwitati, kus wõis. Ka wõiſiwad ehk üsna iſeſeiswalt kahes laulus niiſuguſed read loodud olla, nagu:

Waras tuli warwikusta

ja tema kõrwal

Wiis mu hüwa hobuſe,

ſeſt et rahwaluule ju harjunud on warga kõrwale alliterationiliſt ja aſſonationiliſt ſõna **warwik** ja hobuſe kõrwal **hüwa** tarwitama.

Kui kaks lauljat ei wõinud iſeſeiswalt ühte riba kokku panna:

Wiis mo hüwä hobuſe,

kuidas wõiſiwad ſiis kaks lauljat iſeſeiswalt read wälja mõtelda:

„Ei ſee kündija kõnele,
Aestaja ei teinud häälta,

mis Dr. Kallas lauluga „**Haned kadunud**" rekonſtrueerib; ja jälle „Puuſt naeſe" laulus:

Ei ſee kuldane*] kõnelenud,
Hõbedane teinud häälta,

mis juba ſellepäraſt algupäraliſeks tuleb lugeda, et ta mõtete pooleſt üsna õige on (logiſch richtig); ſeſt üle kullatud puupakk ei wõinud ju kõneleda, kuna meie arwates weider paistab, et kündja kahjukandja karjalapſe küſimiſe pääle ei wasta. Nii ſiis pidi „Kadunud hanede" laulja need read laenama, kui kaks lauljat korraga üheſuguſeid ribaſid ei wõi luua.

Niiſamuti raske on ka otſustada, misſugune laul mõttekäigu pooleſt õige (logiſch richtig) on ja misſugune mitte. Ega ju rahwas laulu nii kokku ei ſepitſenud kui koolipoiſs ſüllogismuſi; ta wõis mõnikord meelega wõi kogemata ekſida. Näituſeks wõtame laulu:

Kelle seltſi ſirgemä,
Kelle warju walgema,
Kelle ſie pale punane,
Kelle ſie higi iluſa?

Meeste ſeltſi ſirge'em,
Naeste warju walge'em,
Tüdreku higi iluſa,
Poesle ſie pale punane.

Miks nied mehed ſiis ſirgemäd?
Seſt nied mehed on ſirgemäd —

---

*) Puuſt wälja raiutud ning kulla ja hõbedaga ehitud naene; mõrsja ning nooriku kohta tarwitati epithetoni: kuldane hõbedane —

Ei ole kullasta koduſſa,
Hõbedaſt ei peäle õue! [V. k. 1—2, lhk. 84]

Mehed wiiässe sõdaje.
Poisid wäkke wärwitässe,
Ei wiidä neidu sõdaje,
Kaasa ei wäkke wärwitägi.
[V. k. II, 1—2. lhk. 20].

Kui palju siin õiget logikat leida, on raske otsustada. Ütleme ka, et rahwas alati õigesti mõtteid järjestas: aga kuidas tunneme algupäralise laulu ära, kui teisendid mõtte poolest õiged on, kuid ridade ja wälimise kõla poolest nad ainult wähe lahku lähewad? Ka siin on uurija aimamine juhiks ja mõõdupuuks, nii et otsus jällegi subjektiw saab. Küll tähendab siin uurija terawus ja harjutus palju, aga weel rohkem mõjub see, kui palju meie luulewara uuritud on. Et Dr. Kallase töö sel põllul esimene on, siis ei leia ta mujalt abi ja toetust kui omast terawast asjatundmisest. Meie ei taha ütelda, et Dr. Kallas otsusetegemisel eksib; meie näeme ainult: mitmes kohas peab uurija tunnistama et Eesti luule seadused (Alliteration, assonation, parallelismus jne) uurimata on ja et ta otsust teha ei wõi, üksikute osade kohta kui ka terwe laulu kohta — kus laul on loodud ja kuidas ta rännanud. Ja meie arwame, et tal õigust oleks olnud weel sagedamini otsust tegemata jätta, sest mõnes kohas on ju üli-raske ühele teisendile eesõigust anda. Kui meie, näituseks, laulus „h o b u n e w a r a s t a t u d" A ja B läbi loeme, siis on wist küll wähe põhjust tõendada, et esimene laul õigem ja sellepärast wanem on kui teine. Mõttekäigu poolest on õigem arwata, et mees kõrtsis wiina ja õlut leidis, mitte metsas, ja et nimelt kõrtsi juures hobune ära warastati, nagu seda igaüks seniajani on näinud ja kuulnud. Metsaminek on arwatawasti teisest laulust wõetud ja kõrtsis joomine nii muudetud, et mees metsasgi wiina leidis. Wähemalt on mitmed moodi lauludes *) sissejuhatuseks, näituseks:

Läksin metsa k õ n d i m a i e
Uduselle hommikulle,
Waraselle walge'elle,
Koredalle kaste'elle.
Mis ma leidsin metsestägi?
Leidsin tamme nuttemasta.
[V. k. II, 3, 4. lhk. 326].

Siit näeme et lauljatel tagawaras algus-wärsid oliwad, mis nad parajal ajal (mutatis mutandis) igakord tarwitada wõisiwad, niisamuti kui wanaaja adwokatidel Roomas ja Greekas tagawaraks kõiksuguseid algus-lauseid ja kõnekäändusid walmistatud ja õpitud oli, et osawasti, kui ka üleüldiste lausete

*] Waata Vana kannel II. 1—2, l. 63, l. 92, l. 270, l. 296; III, l. 250 jne.

kõlaga kõnet pääle hakata. Mõni kord oli aga algus-wärsis üleüldiste mõtete kõrwal ka weel era-mõiste, ja kui see rea tarwituse puhul kohaliselt pole muudetud, siis on laenutöö käega katsutaw, nagu käesolewas laulus „Hobune warastatud." Sest waewalt wõib kahelda, et kui ratsamees metsa kõndimaie läheb, nagu wahtrapuu waataja, siis ta ilma tahtmata teise laulu ribasid mööda kõnnib.

Mõned üksikud mõtted (B) näikse küll nagu kogemata tekkinud olewat, aga ka need sobiwad oma paigale kaunis loomulikult. Mispärast ei wõi näituseks waras hobuse kõrtsi juurest sadulaga, loogaga, piitsaga jne. ära wiia? Wõib ju hobusel sadul seljas, piits kusgil rihmade wahel ja look pääl olla; muidugi ei ole see sadul mitte ratsasõidu sadul, waid weohobuse sadul, mis harilikult sedulgaks kutsutakse, aga mõnikord ka sadulaks, nagu Ingerimaal nüüdgi weel. Luuletajal ei olnud waja suurt wahet teha, sest et wanal ajal mõlemad ühtewiisi puust oliwad tehtud ja tihti kaht ametit korraga täitsiwad. Seda näeme weel praegu Ingerimaal, et sõitja halwa ja mägise tee pääl, kui kaarikus sant sõita, „rataste" päält maha tuleb ja hobuse selga puust sadula pääle ronib.

Kui künni-hobusega ühes ka sadul (wõi sedulgas) ära wiidakse, siis on see küll nagu wõimatu ja laulu riba nagu rikutud olekus, kuid ometi wõime ka temaga kokku leppida, sest künni juures on enamasti ka muud hobuse-nõuud: wanker, look, rangid, sedulgas, nii et waras ka neid wõis oma kasuks tarwitada. Nende ribade pärast wõib siis laul logisch richtig olla.

Kui kõrtsi juurest ühes hobusega ka kübar ära wiidakse, siis see on küll weider; siisgi wõiks asja nii seletada: wooriskäijatel oliwad wanasti wäiksemate mütside kõrwal ka suuremad [pasliku sarnased] päälisskübarad, mis tuppa wõi kõrtsi minnes wälja wõisiwad jääda. Seda me muidugi ei hakka tõendama; ennemalt tähendame, et kui kõrtsiminejal põhjust ei olnud oma kübarat pääst maha wõtta, siis ei olnud ka niisamati põhjust teda metsas teisel mehel maha wõtta, nii et waras teda ilma mehe aimamata wõis ära wiia.

Kõige loomulisem on aga sadula ja kübara kohta arwata, et nad ju teistes lauludes on nii kokku wennastatud, et alati, kus üks, sääl ka teine, ette tuleb. Ja see on wist küll sõjalauludes sündinud, kus need kaks asja hobuse kõrwal üsna loomulikud on*). Sõjalauludest tekkisiwad need mõtted ja read ka muisse lauludesse, muu kõrwal „Warastatud hobuse" lugudesse.

Sõjalaulude mõjul hakati neidsama asju ka teistes luulelugudes tarwitama, nagu:

*] Waata V. k., II, 3—4, l. 307 ja 310.

Ma ostan sulle hobose, H o b o s e selga sadula,
S a d u l a l l e saksamehe, Saksamehele k ü b a r a,
Kübaralle kuldakirja, Kudujalle kulda mõega.
[V. k. 11, 3—4, l. 39].

Mõõk tuletab siin wist weel sõjalaulu meelde millest read wõetud. Wiimati kadus sõja maik mõnes laulus hoopis ära: Poisid paluwad mõnikord neiusid ülewalt maha:

Sata maha sadula peäle,
Kukku mu kübara peäle.
[V. k. 11, 3—4 l. 14).

Kui weel mõnikord laulus mõõga kandjal ka sadul maha jääb, siis wõib sõjamees koguni peigmehe sarnaseks saada. Mõnes kosjakäigu laulus leiame:

H o b o tall alla kui see osja,
Täkku alla kui see tähti,
Ise peale kui see päewä.
Kuub tall sellas kulda toime,
Wöö tal wööle Riia risti,
K ü b ä r päes kiriku kirja,
Siis lähab Narwast naista tooma.
V. k. 1, 1—2, l. 77.

Missugustes lauludes sadulal epitheton sajarublane ja kübaral „kümnemargane" ette tuleb, seda wõiks ainult pärast uurida, kui laulude käsikirjad trükitud saawad.

Laulus ei wõi iga sõna „taga ajada" ja temast logikalisi järeldusi otsida. Ei wõi, näituseks, ütelda, et laulja ise oma sõnade wastu käib, kui ta hobuse laseb ära warastada ja tema siis waljaste kõlina abil nagu ära kadunud looma üles otsima läheb. Me oleme ju omasgi elus mitu korda kuulnud, et wargad otsekohe hobust ära kaugele wiia ei saa ja teda esiti lähedasse metsa peidawad. Kahjukandja wõib siis loota, et hobune omast peidupaigast waljaste kõlina pääle häält teeb. Hoolsamad wargad seowad küll selle wastu suu loomal kinni, aga ka kabja kobin toob mõnikord abi.

Niisama wähe on põhjust mõtelda, et kui woorimees „saksa" wiis, siis tal wankri ees mitu hobust pidi olema, mitte üks ainus. Küllap oli ju mõne saja aasta eest meie maal niisuguseid hantwärgi moodi „saksu," kes post-hobuste asemel oliwad walmis jaama lähedalt talupoegade juurest odawalt hobust palkama: ei ole ju iga saksa rahapung nii raske kui mõnel mõisnikul.

Kui edasi woorimees oma ära warastatud hobuse asja kirjeldab:

Tuli waras warwikusta,
Wiis mu hüwa hobuse,

siis tahab ta wist küll ütelda, et waras oli tulnud tema kõrtsis oleku ajal ja hobuse ära wiinud. Et aga Eestis wanasti kõiksugu perfectumisi ja plusquamperfectumisi ei tuntud*), siis pidi laulik lihtminewikku tarwitama, ja uurijale näitab, nagu warastataks hobune omaniku „silma" alt ära. Niisama „tuli waras warwikust" ja wiis hobuse ära ka metsas, wist küll mitte ta silma alt: ta magas. Koera haukumine siin palju ei tähenda, sest ta wõis ju enne kaua haukuda, kui mees wiina juures teda kuulis, ja seni wõis waras kaugel olla.

Assonationi mõjul laseb laulja warga nüüd aga warwikust tulla, mitte kõrtsist: kas warwik siin sündsa koha pääl on wõi mitte, seda laulik ei küsinud, nagu mõnes muusgi laulus, kus ta warwikut assonationiks waresele, warwasjalgadele, wärawile jne. tarwitab. Kui mõnes teisendis warwiku asemel „wabrik" ette tuleb, siis wõib ehk see sõna pääle „tehase" ka metsasalka tähendada, kus palju „waarikaid" kaswab, sest mõnes nurgas on „wabrik" seesama, mis teises wabarik ehk kolmandas waarikas, wõi wabe(a)rnad**):

Murri maha mustikida
Waol'e maha wabernida.

[V. k. III l. 202]

Sündsam oleks laulus warga kohta „warikat" tarwitada, kui seda sõna „warjus olemise koha" mõistes wõiksime seletada:

Tuli waras warikusta***)

[O. K. l. 200]

Et Dr. O. Kallasel wõimalik ei ole tähendatud methode abil alati kindlale ja objektiwilisele otsusele jõuda, see ei ole ime, sest keeleteaduse ja luuleuurimise küsimustes on esimeste uurijate tööbel alati subjektiwiline maik tunda; ainult sammsammult ja aeg-ajalt läheb asi kindlamaks, ja me usume, et see aeg kaugel ei ole, kui meil keele- ja luule-teadus nii palju edeneb, et Dr. O. Kallase (Dr. J. Krohni) methode abil Eesti luule-uurija tähtsatele otsustele suudab jõuda. Kui näituseks alliterationi, assonationi ja parallelismuse uurimise teel me kogu niisuguseid ridasid wõiksime leida, mis üsna wanad on,

---

*) Mõne uuema aja rikutud ridades tulewad ka perf. ja plusquamp. ette:

„Äkkest oli kadun'd minu karja,
Äkkest olid läinud minu warsad.

[V. k. l. 170]

**) Esialgselt oli sõna wist wabar(n)ik ja üksikute häälte wäljajangemise teel sündisiwad mitmesugused sõnad.

***) Wõib ka olla, et siingi warik sõnast warwik on sündinud. Wõrdlemiseks waata V. K. III, l. 202 ja l. 104.

ja ära tunda, mis päris hilised on, siis oleks meil juba kepp käes, mille pääle toetada saaksime, kui Dr. O. Kallase methodel uurima hakkame, missugused wärsid ja laulud esialgsed ja missugused teisendid on.

Kui ka nende põhjusmõtete wõi principide abil igakord wõimalik pole lõpulikult otsustada, kus laul sündinud ja kuidas rännanud, siisgi teeb Dr. Kallas nende waral suure töö ära ja tuleb tihti üsna kindlatele otsustele, nagu laulu „Kari kadunud" läbikatsumisel. Uurijal on 91 laulu ees, mis Pärnu, Wiljandi, Lääne, Wõru, ja Setumaalt üles kirjutatud. Nad jagunewad oma sisu poolest kõik kahte liiki, ning kummagis liigis katsub uurija laulu esialgset kuju elule kutsuda, mis ka hästi õnnistab. Nüüd wõtab ta need kaks esialgset laulu uuesti käsile ja leiab, et nad põhjusmõtete poolest ühte lähewad; järjelikult pidi üks teisest tekkima. Neis osades, mille poolest laulud lahku lähewad, paneb uurija tähele, et ühe laulu read endiste ridadega ja kõige laulu sisuga õige loomulikult kokku sünniwad, kuna teises need lahkuminewad read laulule just nagu kolgiks on kaela seotud. Siit selgub, et kokkusündmata read kontwõõrana laulu sisse on tekkinud ja see laul mitte iseseisew pole, waid esimesest, õigemõttelisemast, wälja wõrsunud. Kõike seda uurib Dr. Kallas järk-järgult ja samm-sammult nii hoolega ja osawasti, et meil pääle lausa kiituse nuud midagi ütelda ei jää. Lõpuotsus kuulutab, et A kõigi 90 teiste laulude algupärand on ja ta sündimise kohta tuleb kas Saares wõi ranna rahwa juures mannermaal otsida, kust ta hommikupoole lagunes ja kahesse harusse läks.

Uurimine laulu „Kari kadunud" üle näitab, kuidas osaw teadlane otsuse annab, nii kindlat kui seda nüüd käesolewa materjali waral wõimalik on jalale seada.

Kuid laulus: „Sõrmus kadunud" on asi üsna teisiti: Üleskirjutatud laulud lähewad enamisti igapidi ühte ja uurijal ei ole materjali, et määratud otsusi järeldada.

Teisest laulust „Haned kadunud" on uurijal 173 teisendit ees ja igas ühes kõlab mõnigi rida wõi sõna „omal wiisil," nii et uurija iga sõnakese ja häälekese peab läbi katsuma, kui ta teadmisele tahab tulla, kas see wõõras kerwes kooris on wõi üsna kohane. See wõtab palju waewa ja nõuab suurt osawust ja teadust uurija poolt. Ometi leiab uurija teraw pilk laulu-koja koldes tuha all weel mõne sädeme õõgumas ja ja puhub tulukese lõkendama. Sellel walgel saab ta selgemini asja waadelda, leiab laulu esialgse kuju üles. Tuleb wälja, et Pärnumaa ta loomise koht on. Selleks leiab Dr. Kallas mitu üsna mõjuwat põhjust, mis loomulikult ta seletusi toetawad. Mõni asi äratab siisgi wastukäiwaid mõtteid. Kui

laul Pärnumaal loodud, kuidas tekkis temasse sääl siis nii ruttu wööraid hääli „lagledest?" Karjasele lagled hoida anda on ju uurija oma sõnade järele wõimata (logisch unrichtig). Ja mispärast Wõrumaal, kus lagle wesilinnuna Munamäe ümbruses järwede pääl wäga hästi tuntakse, see nimi 9 laulu kohta ainult üks kord ette tuleb, kuna setukeste juures 9 laulu 8 teisendit tunnewad? Kas rändas siis laul setukeste poole Wõrumaalt — läänest idasse — nagu uurija seletab, wõi tuleb teisiti mõelda?

Et Wõru pool lagle tuntud lind on, siis wõis ta üsna iseenesest hani kõrwa laulu sisse tekkida, nagu seda „Mehe hukkaja" laulus leiame:

Eelä tapi hani tarest,
Lahi lagle lawwa alt *)
(V. k. III, l. 194).

Wiljandi pool tapetakse niisamasuguses laulus teised loomad:

Murult tapsin musta kuke,
Laadast tapsin laugu talle,
Aia päält tapsin haraka.
(V. k. II, 3—4, l. 345.)

Aga ka Wiljandimaal tuleb lagle mõnes teises laulus ette, kuid iseäralisel wiisil: l a g l e l i p p u.

Neiukesed, noorekesed!
Kus siis jäänud meie hulka,
Meie hulka, pal'lu parwe,
Kadunud kanase karja,
Lagunenud l a g l e l i p p u?
Kas neid wiinud wihmahuogu.
Wõi on tapnud tuulehuogu?
Kas neid pikker pakku paukun'd,
Wõi on neid rahe rabanud?
(V. k. II. 1—2 l. 50).

Huwitaw, et siin tuule, wihma ja rahe kõrwal pikre paukumise loomulikuma leiame olewat kui laulus „Haned kadunud."

Neiu ehtimise kohta wõiksime ka samati kahtlema jääda, mis laulu ehete kirjeldus esialgselt on sündinud. Kui ka ehtimisest kiigelauludes ja koguni jaanitule lauludes, lauldakse, nagu mulle Tartumaal seletati, tuleb siisgi wist arwata, et ta esialgselt pulmalaulude jaoks oli loodud. Kiik oli wanasti külas ja kiikumas käidi pühapäew, kui neiul ju hommikul korralikud riided selga oliwad pandud. Iseäralist toredust polnudgi waja, olgu wast suurtel pühadel. Kuid siis oliwad neiud jälle isegi hommikust saadik ehitud. Ka laulu algus, mis ehtimist põhjendab, ei ole päris loomuline:

*) Rida ei ole wist küll „Haned kadunud" järele loodud.

Kuulin külan kiigutawat jne.
(O. K. I. 371.)

Neiu ei näi nagu teadma, et kiigele pühade aeg tuldakse. Pikk ehtimise kirjeldus saab aga selgeks, kui teda mõrsja ehtimiseks peame, oli ju pruuti igapidi waja toredaks teha, enne kui peigmehe kätte anda. Sellepärast kaebab ka peigmees sagedasti, et oodata tuleb:

Ehi ruttu, neitsikene,
Ehi ruttu, jõua ruttu!
Külmetab. küi hobune,
Näeb nälgä näälu täkku,
Aiä täkku härmatanud.
(V. k. II. 1–2. lhk. 113)

Kaasitajad (mulkide juures) aga wastawad peigmehele:

Andsid aega kasuda,
Anna aega walmistada!

Tartumaal seletatakse teisiti, miks ehtimine kaua wiibib:

Lääme nukku ehitama,
Waesta lasta walmistama,
Kawwa ehib esata laits,
Kawwa ehib emata laits,
Kawwa waene walmistab.

Neiul ei ole waesuse pärast kõik ehted korras, puudub ehtijaidgi, sellepärast läheb tal ehtimisega palju aega.

Tähelepanemise wäärt on ka see, et Dr. Kallas ära katsub seletada, kas laul ei ole kusgilt mujalt rahwalt meile tulnud ja kas ta meilt ei ole kaugemale sugu- wõi wõõra rahwa juurde ulatanud. Seesuguse küsimuse otsustamine on wäga ränk, ja tihti jääb otsus andmata. See ei ole ka ime: kui nüüdseaja kõrgete annetega luuletajatel, kes ju hariduse mõjul oma mõtteid wäga osawasti ja algupäraliselt wälja ütelda wõiwad, — kui neil üksikud laulud siisgi mõtte ja wiisi poolest kokku käiwad, nagu A. Tolstoil, Weskel jne. kodumaa ja ta poole igatsus, mis siis rahwast rääkida, kes lihtsas olekus ühekesist elu elab ja ühel pilgul maailma ja asjaolude pääle waatab. Nagu laste mõtted, püüded ja tunded palju ühte lähewad, nii on see ka rahwaste juures ja nende laulud wõiwad iseseiswalt ühesuguse sisuga olla. Sellepärast on Dr. Kallas wäga ettewaatlik ja ainult mõnes üksikus kohas lubab ta leedulaste mõju tunda, palju rohkem tunnistab ta aga ühidust Eesti ja Soome rahwalaulude wahel. Prof. Krohn'i Kalewala uurimisest saadik on see mõte kindlaks tõendatud, et Eesti laulude kõla ka Soome ulatanud ja Kalewala lauludest nii mõnedgi Eesti aineid sisaldawad. Nüüd näitab Dr. Kallas seda ka kordamise-laulude kohta. Et selle küsimuse otsustamine tublit Soome laulude

tundmist nõuab, siis on asja wäga raske murda, ja kõigest waewast hoolimata wõib lugeja ikka otsuse tõsiduse üle mõnikord kahelda.

Astume nüüd „Riisutud ehete“ juurde, mille kohta meil paar sõna öelda.

„Riisutud ehete“ laulu esialgse kuju wõtab Dr. Kallas nende teisendite waral üles, milles asjalugu balladeliselt kujutatakse: neiu läheb jõele pesema, paneb ehted kalda pääle; weest tuleb haug wälja ja wiib ehted ära; tütarlaps nutuga koju jne.

Kui haug neiu käest wees pesemise juures hõbeehteid mõne särjekese päha oleks alla neelanud, siis oleks laulu põhja wõinud tõsiseks pidada ja laulu juttu loomuliseks; kui aga haug kalda päält asjad wõtab, siis näib laul wäljaluuletuseks, ja meil peawad kindlad põhjused olema, et neid teisendid kõrwale lükata, milledes ehteid kalda pääl waras üsna loomulikult riisub. Kui meie weel laulu sisu leedulaste wõi wenelaste käest laenatuks tunnistame, kus haug pesemise juures ka neiu asju ära wiib, siis wõiks laulu üleüldiseks balladeks nimetada ja hauega rahu teha. Et aga Dr. Kallas wõõra mõju ära salgab, siis tahaksime me teada, miks on esialgses laulus warastajaks haug ja mitte inimene, ning mispärast hiljemates (nagu Dr. Kallas tunnistab) haue asemele inimene tekkib. Kui laulu looja, kes laulu muidugi loomulikult ja õigemõtteliselt (logisch richtig) lõi, oma hauge wõidumeheks on austanud, kuidas wõisiwad siis järeltulijad laulurikkujad sinna teise loomulikuma tegelase asendada. Ehk läheb asi selgemaks, kui kokku lepime, et eestlased laulu aine wõõrsilt on laenanud, kui ka omal wiisil ta ära ehtinud?

See mõte ja jutt, et kala, enamisti haug, asju neelab ja niisuguseid mõnikord kala kõhus leitakse, on ju enne Kristust ja keskaja aastatel rahwalugudes laialdaselt olemas, nii et see ka meie lauljatele tooni-häält wõis anda. Et aga asi tõsine, algupäraline, ei olnud, tekkis warsti teisend, kus haue asemele waras ilmub. Haug aga ei saanud ametist siisgi päris lahti, ja kahte tõugu laulud lendasiwad ilma. Et warast ahnemaks peeti kui hauge, siis annawad lauljad talle ka suurema saagi kätte: ta wiib pääle hõbe-ehete ka riided ära ja jätab neiukese alasti. Meie arust kaalus laulja asja üsna tõsiselt järele; haug arwas hõbe-ehte läikiwa kala olewat ja tõmbas selle ära, kuna wargal mingisugust põhjust polnud riideid wäärtusetaks, tühiseks pidada ja ära wiimata jätta. Dr. Kallase arust käiwad siin laulja sõnad iseenese wastu, sest kui riided ära warastati, kas wõime mõtelda, et rahwaluule neidu pikka teed alasti koju laseb minna? Aga, esiteks ei tea meie, kui pikk see

teo oli, ja teiseks on rahwaluule loomulik ja temas leiame mõnikord niisuguseid asju, mida Dr. Hurt Ladina keeles ära laseb trükkida, et iga peenikene saks arugi ei saaks. (Waata Vana kannel, I.) Nii siis wõis rahwaluule neidu alasti koju minna lubada, kuna ta teda minemata lasta ei wõinud jätta, sest kuhu peaks neiu jääma, kui tal praegugi ajal riided ära rööwitaks? Jõkke ta ei jää, puulehtedega ihu katta ei saa. Laulja teeb isegi osawasti, ta ei räägi neiu alasti tagasipööramisest sugugi ja laulu kuulajal ei tule Adama aegseid elukombeid ja dekadentlist maitset mõttessegi, ainult igapidisel terawal uurimisel paneme seda tähele. Laulik aga lõi laulu kuuljate jaoks, mitte uurijate jaoks. Uurija wõib ennemalt tähele panna, et wees (meres) pääle ühe neiu, kel riided ära wiidi, weel teisi oli pesemas (nagu seda iseäranis Soome lauludes näeme); nende käest wõis kahjukandja ju mõne hilbukese kojuminekuks laenata. Sellest laulik muidugi ei räägi, samuti kui alasti minekust. Kui nii, siis wõime ka ema küsimusega rahul olla: „Mis sa nutad, nuori?" Ema ei tunnud ju wõõrast särki ära. Muidugi on wõimalik lugu ka teisiti kujutada. Laul ju iga wäikest asja põhjani seletama ei tule, iseäranis kui see seletus ilmaasjata pilti silmade ette wõiks seada.

Wõtame nüüd weel mõnda üksikut küsimust wõi punkti lähemalt läbi waadata ja nende kohta mõtteid awaldada.

Kreutzwaldi seletus „pireede" kohta ei taha wist mitte päris õige olla. Muidugi on „pireedes" samane juur kui teosõnas „piirda," kuid wiimast sõna ei tarwitatud esialgselt mitte puu-nudimise mõistes, waid karwa, willa ja juukselõikamise mõttes, nagu seda mõnest wanast laulust leiame:

Läksin karja saatemaie . . .
Tuli wastu walge poissi,
Küsis multa peädä piirda,
Linajuusseid lühenda.

(V. k. III. 1—3, l. 35).

Wiimane rida on ta eelseiswa parallelismuseks ja annab ju aimata, mis „piirda" õige tähendab. Järgmistes ridadades aga kaotab asi nagu oma selguse:

Ma wiin peä ju memme piirda,
Juusseed õe lühenda.
Kui ep memme piira peädä,
Lühenda õde madala:
Külap siis piirab päewa poega,
Lühendab kuu sulane.

„Päewal" oli mõnikord ametiks ka päid sugeda, nagu laulust leiame:

Ei ole aega päewal weere —
Päew soeb sulaste päida,
Kammib karjalaste päida,
Kuldakammi tall käessa,
Kõbelauda põlweella.

Sellepärast wõiks ehk mõttesse tulla, nagu tähendaks „piiramine" sugemist ja „piirelaud" laulus:

Wasta walge naese poega,
Piirilauda tall peossa
(V. k. II. 1—2, l. 35, B.)

pää-lauda. Kuid ometi seletab neiu wiimati, kelle pääd tahetakse piirida, et

Kui ei p i i r a pikka metsä,
A l a u d a haawik ilusa,
Salenda salu saleda:
Lasen t u k a m a a n i t u l l a,
J u u s s e e d k a u n u n i k a s u d a,
Hoiab õla, katab kaela,
Satab wihma, siis nõretab,
Paistab päewa, siis läegätäb.
(V. k. II. 1—2, l. 35. A.)

Kahtlemata tähendab siin piiramine lõikamist, sest kui ei piirenda, wõiwad juukseb „kaununi kasuda." „Piirilauad" wist tähendawad sedasama, mis „pireed" ; sõna ise wõis wäga kergesti „piiriraudadest" sündida, sest r muudab rahwa suus (käbarad ja käbalad) sagedasti l-iks ja weel sagedamini laulukirjutaja kõrwas. Et piiriraudades kaks korda raske täht r ette tuleb, siis wõis teine päris loomulikult l-iks ümber muutuda.

Missugused need „pireed" oma wälimise kuju poolest oliwad ei wõi me otsustada ; arwame siisgi, et nad nüüdse aja „lammaste raudade" sarnased oliwad : niisuguseid lõikamise ja lammaste niitmise raudu on Dr Kruse omal ajal Liiwimaal (Ascheraden ja Cremon) Warägi aegsetes haudades leidnud. (Necrolivonica. Dr. Fr. Kruse. Dorpat 1842. Tab. 9, 24.)

Juukse-lõikamise ja willa-niitmise kõrwal wõisiwad pireed ka puuoksade ja wõsade lõikamise juures kasulikud olla, nagu Kreutzwaldi seletus tunda annab. Kunstlikuks aiapuude nudimiseks wõeti neid küll wist hiljuti appi, nagu Dr. Kallas tähendab; et aga nad ennemalt teisi kohuseid täitsiwad, siis wõis ju wanalgi ajal neid neiu ühes wõtta, kui metsast luua okse lõikama läks.

E l l e r a u d wõis küll heledast rauast sündinud olla, aga siis mõisteti wist sõna hele teisiti kui lauses : „hääl heliseb" ehk „ta laulab heleda häälega," olgu et küll „hele" wiimases mõistes Neus'i „klingend Eiseni" meelde tuletab. Rahwalaul ütleb sirbi kohta, et mitte sepp süüd ei ole, et sirp kõwaks ei saanud

tehtud, waid „höleda" süüd (heleda süüd.) Nagu näha, tähentab hele siin heledat tuld, mis rauda „hele-punaseks" teeb. Ses mõttes wõib elleraud mõnda terawat tööriista, nagu sirpi wõi nuga, tähendada, mis heledas wõi käredas tules on kõwaks tehtud. Ka wõiksime „elleraudu" „helkiwatest raudadest" sündida lasta, mis ka Neus'i „klingend Eiseni" seletusega üsna hästi kokku läheb ja keeleteaduse poolest kahe l olekut „ellerauas" assimilationi teel põhjendab.

Karreraudade kohta ei ole midagi kindlat ütelda. Eesti sõnadest ei leia niisugust juurt, mis keeleteadusliselt asja wõiks walgustada. Wõib olla, et karreraudadeks mõnes nurgas kääriси üteldi: rahwas murrab keelt ju mõnikord päris suurepäraliselt, ja ühes teises laulus leiame „piirilaua" kõrwal just käärid, nagu „Suisa Suuda" laulus pireed ja karrerauad.

Wõtsin pireed pihoje,
Karrerauad kaendelaie,

(O. K. I. 324)

ja

Piirilaud tall peossa,
Kulda käärid tall käessä.

(V. k. II. 1—2, l. 35—36. B.)

Kääride kohta wõime tähendada, et nad Liiwimaal ju warägide ajast saadik tuttawad oliwad, sest et kalmudest koguni brongs-käärisid leida on, mis üsna kaugesse minewikusse ulatawad. (Necrolivonica. Dr. Kruse. Tab. 21, 7. Koltzen).

Kui aga karrerauad „kääridest" mitte ei ole wälja käänatud, siis wõime neid wõõraist keeltest otsida, kus juur kart *) lõikamise mõistes ette tuleb, nimelt: Sanskritis: kart — lõikama, lõhki ajama, kart-arî — jahiñuga jne; Ladina keeles: culter — nuga; Leedu keeles: kert — u — raiun; Arabia keeles: karata — lõikama, kirt (lõikamine); Hebrea keeles: kârat — lõikama, raiuma, häwitama.

Karrerauad wõiwad siis niisamuti wõõraste poolt laenatud olla kui teises laulus „riiwirauad."

Sa too Riiast riiwirauad,
Aja oma habe maha:
Küll need neiud sind siis wõtwad,
Talutütred sind siis tahtwad.

On näha, et riiwiraud mitte köögiriista ei tähenda, mille abil kartulitest riiwikooki tehtakse, sest kui niisuguste köögi-nõuudega hakataks habet ajama, tahaks selles olekus talutütardele meeldimine küll wäga kahtlane olla. Et aga

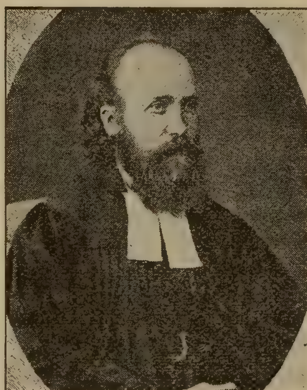
---

*) t wõib end muidugi r järele r' iks assimileerida.

laul ei naljata ja üsna tõsiselt noorele mehele nõuu annab, siis peame riiwirauda teisiti mõistma ja teda Wene „бритва“ abil seletama. Б eesotsas pidi muidugi Eesti pehmete huulte wahel ära sulama, t w ees läks kaduma ja ei jätnud enesest muud jälge maha, kui tegi ainult eelseiswa hääliku pikemaks.

Mispärast t pidi wälja kukkuma, sel wõiwad mitmesugused põhjused olla; me paneme ühte tähele: Eestis oli ju sõna ridwa — habemenoa wõõras nimi ei wõinud temaga wõistelda.

Niisuguse suu-
gu Dr. O. Kal-
tungslieder,“ oleks
rimiseks olema üks-
jade kohta kahtlust
pärast ei hakka
ja-tähja esile kis-
Kolmik ja Neelik
lehma ei tähenda,
guseb lehma ni-
Kaasik, Mustik jne.
mise-märgi was-
mise-märgi pan-
peab seda imeks,

Dr. J. Hurt.

re töö kohta, na-
lase „Wiederho-
asjata waimunü-
sikute wäikeste as-
awaldada. Selle-
meie säärast tüh-
kuma, nagu et
mitte kolmandat
waid niisamasu-
med on kui Eesik,
Ainult ühe ohka-
tu tahaks me kü-
na. Dr. Kallas
kui laulja Wil-

jandimaal ütleb, et neiu jõele oma sõrmust ja kaelaehteid pesema (!) läheb. Aga kas see tõesti nii imelik on? Setu-Eestis, iseäranis Peipsi kaldal, wõib seda sagedasti näha, et naesed ja neiud ühes riietega ka sõlge ja muid hõbeehteid seebiga ja peenikese tuhkliiwaga pesewad. Muid abinõuusid hõbe-helmede puhastamiseks neil ju ei ole, aga puhtad peawad need olema, liiatigi kui pulmad tulewad wõi kiriku mindakse. Ka päris-Eestis oli wanal ajal, kui hõbe rinna- ja kaelaehteid kanti, nende puhastamine ja pesemine moodis, nagu seda laulust näeme:

Peretütär, neitsikene,
Talutütär, tallekene,
Kuulis ta pühäd tulewa,
Kallid ajad kalduwada:
Wõttis küüri kuldasida,
Hõõru hõbehelmesida.

Selle ettetoomisega, mis eespool leida ja mis tahes wõi ahtmata paljugi Dr. Kallase arwamiste wastu käiwaid mõtteid

sisaldab, on arwustus nii pikaks weninud, et wõimataks jääb siin kohal Dr. Kallase kirjatöö hästi korda läinud külgesid esitada. Seda loodame „Kiirte“ järgnewas andes teha, ja et töö ise tegijat wõiks kiita, tahame mõnda tähtsamat uurimisejätku lugejatele Eesti keeles pakkuda; usume ju, et Dr. Kallasel selle wastu midagi ei ole. Kiites tahame muu kõrwal selle pääle tähendada, et Dr. Kallas hallikate nimekirja hoolega on üles pannud, nagu see teadusliku töö juures olemagi peab, ja Eesti keelepiiri kaardi juurde lisanud.

Kui suure töö Dr. Kallas üleüldiselt kokku wõttes ära on teinud, seda teab ta kõige paremini ise: teised ei saa omale ette kujutadagi, missuguste raskustega uurijal pea iga laulusalmikese wõi rea juures tegemist oli. Ja kui nüüd silmas peame, et iga laul uurijal umbes 100 teisendis (mõnes wähem, mõnes rohkem) ees seisis, siis pidi Dr. Kallas 21 laulu kohta umbes 2000 teisendit rida-realt ja sõna-sõnalt läbi uurima: see on isegi juba hiiglatöö; aga tuletame weel ka seda meelde, et tal teiste seast waja kordamise-laulusid oli wälja otsida, siis näeme, et tal kõige laulumaraga tegemist tuli. Ja mitte ainult Eesti omaga: ka Soome laulud wõeti katsumisele. Ehk weel enam: kõige Europa rahwalaulude pääle on Dr. Kallas pilku heitnud ja suures hulgas need uurimisele ja wõrdlemisele wõtnud, mis meie kandle wiisiga kokku kõlawad. Eks see ole Kalewi töö waimuwara wäljal? Kui ka auustatud uurija igakord kindlale otsusele pole jõudnud, siis ei wähenda see uurimise wäärtust, ei kahtlusta Dr. Kallase kallist ettewõtet. Kallis ja armas aga peab Eesti mehele iga töö olema, mis hoolsa kordasaatmisega tehtud. Dr. Kallas on esimene, kes kõrgeid Eesti laulumara-waremeid walgustama hakkas, et säält Eesti rahwale seda „sampot“ leida, mis ka siis õiget teed näitaks, kui päewad tahaksiwad pimedaks minna. Sellega on meile uus ajajärk rajatud, ja meie loodame, et algaw aastasada ka teisi toob, kes meie lagunud laulutemplit Dr Kallase wiisi waewaks wõtawad esiwanemate auuks ja Eesti iluks uuesti kinnitada ja põrmust ülendada.

A. Põrk.

Eesti kirjandusline-arwustusline kirjakogu

Kiired

Kuna wäljas maailmas edenemine wõimsasti edasi jõuab, kannatab meie kodumaa muu kõrwal iseäranis waimlist nälga. Ja weel rohkem: waimuelu mõned põlluosad on üsna harimata ja seemendamata. Maksmate olude tõttu aga ei suuda harimisetöö igale ühele mitte niipalju ainet ja aru anda, nagu see muude rahwaste juures wõimalik, ja pääasi, puudub üleüldse tõsist armastust oma rahwa, oma isamaa, kõige Eesti asja wastu. Sellepärast on waimuelu-põllule pea ainult aineteenijad järgi jäänud, kes sellest ei hooli, et nemad põllult wiimase rammu wõtawad, waid ainult sellest küsiwad, kas nad põllust midagi saawad. Ning nad kurnawad meie waimuelu-põllu nii lahjaks, et see üksnes umbrohtu jaksab kaswatada. Kui wiimasel ajal uusi jõudusid Eesti awalikus elus mitte poleks tegewaks saanud, oleks waimline nälg ikka rohkem ja rohkem maad wõtnud ja wist õige pea waimlist surma kaasa wõinud tuua. Kuid nüüd on ometi wähegi wastuwoolu, ja see tekitab paremaid tulewiku lootuseid.

Et teiste suurte kõrwal tasahiljukesi, oma parema tundmise ja tahtmise järele, Eesti paremuse kasuks töötada — sellest mõttest wõi aatest on „Kiired" elule tõusnud.

Küll teame, et meie, noorte asutajate, annid ei wõi ju suured ega täielikud olla, kuid julgeme siisgi isamaa-altarile seda panna, mis meil on: n o o r u s e w a i m u s t u s t.

Ometi on sellest wähe. See üksi ei wõi weel soowitud sihile wiia. Sellepärast on ühise ettewõtte juures ka elus-küpsenud meeste abi tarwis. Kui wanemate kaaluw, kuldne elutarkus ja nooremate tuline waimustus endid ühendawad ja kui mõlemad ühiselt ühise aate poole püüawad, siis wõib loota, et töö kasuta ei jää.

Need mõtted on meil „Kiirte" asutamisel juhtiwateks olnud ja on ka nüüd. „Kiired" tahawad kirjanduslisteks ühendusepaigaks saada wanade ja noorte wahel, ja sel sihil püüawad nad rahwa rüpest kõiki üles kutsuda, kes meie püüdega kokkukõlal on. Ja ühendusepaigaks tahawad „Kiired" ka selles mõttes saada, et meie nõndanimetatud Eesti „intelligenzi" ega „plebsi" wahet omaks ei tunnista, waid seda wahet ajajooksul omalt poolt pehmendada püüame.

Et oma sihti kätte saada, on Kiired kõige päält Eesti kirjanduslise-arwustuslise waimu edendamise ja wirgel pidamise oma ülesandeks teinud. Nii siis langeb päärõhk ilukirjanduse ja arwustuse pääle. Aga ka teaduslikud ained leiawad „Kiirtes" rohkesti ruumi. Eesõiguse annaksime siin iseäranis

kirjatöödele mis Eesti kui ka wäljamaa kirjanduslikste wooluste ja ühiselu olude kohta käiwad. „Kiired" pöörawad kõigi nende poole, kes Eesti rahwale põhjalikumaid teadusi soowiwad kui ajalehed seda pakkuda suudawad.

Meie siht on isamaalik, täitsa wabameelne, puhas kõigist ebapüüetest. Meie hoiame endid igasugustest erakundlistest ja kiriklistest hõõrumistest eemal ning meie sõbrad ja kaastöölised teawad, et „Kiirtes" kõiges walgus, kõik aus ja selge peab olema.

Selle pääle toetades julgemegi kõiki, kes meie sihiga kokkukõlal ühisele tööle kutsuda.

Siin kohal ei jaksa meie ka tähendamata jätta, et mitmed Soome kirjanikud „Kiirte" kaastöölisteks on heitnud ja nende sulest järgnewate annete jaoks mõndagi algupäralist tuumakat kirjatükki on walmimas. Üleüldse on „Kiired" I, mis kui „katsekakk" loomulikult puudusdest kaugeltgi waba pole, Soomes hääd wastukõla äratanud. Nii wõttis Soome mõjukam leht „Uusi Suometar" oma 155 nr. 1901 „Kiirte" üle kiitwalt kõneleda, samuti ka „Kotkan Sanomat." Muu kõrwal lausub „Suometar": „Tahame seda kirjatööde kugu kõigile soowitada, kel meie wennasrahwa edenemine südames seisab. Iseäranis tahame soomlastele uudsetoodest seda tähendada, et selle eluletõusmine puhtast isamaalikust waimustusest kodumaa kirjandust edendada pärit on . . . „Kirjanduse sõbrad" usaldawad edespidigi kirjakogu alganud wiisil edasi jätkata, mis meie meelest kõige kiitusewääriline on, iiatigi kui „sõbrad" ise ülesandena oma raamatu lõppu liidetud „arwustuse osas" weel kodumaalist kirjandust arwustusele on wõtnud jne."

Mis „Kiirte" wälimisesse toiemtusesse puutub, siis oleme otsustanud „Kiiresid" aastas kaks korda wälja anda, kui ilmumist tingiwad olud lubawad. „Kiirte„ nägusa wälimise kuju pääle tahame ikka ja alati rõhku panna. See on meil ka wõimalik, sest et meil korda on läinud oma kaastööliste hulka mõndagi jõudu wõita, kes kunstilise külle eest hoolitseda suudawad.

Kirjanikkude ja kirjastajate tähelepanemist juhime lõppeks selle pääle, et iga aasta jooksul ilmunud raamat „Kiirtes" erapooletut arwustust leiab. Ei käesolewa aasta jooksul mitmed kirjastajad ja kirjanikud oma raamatud meile arwustamiseks lahkesti on saatnud, see on rõõmustaw nähtus, sest see tunnistab, et meie erapooletust seisukohast on suudetud aru saada.

Ülewaade Eesti kirjanduse kohta 1901 a. tuleb „Kiirte" kolmandas andes.

„Kiired" III ilmub lootuse järele ülestõusmise pühadeks 1902.

Adress kirjadele ja saadetustele:

Юрьевъ, (Лифл.) **T. Kukk'e** trükikoda. „Kiired„

„Kirjanduse sõbrad."